

ALEKSANDER ILIC
Lahko bi prišli v položaj delnice da ali ne?

RENATO BIZJAK
Kdaj bo prišlo do sporazuma v zvezi s konverzijami?

PETER PEČEVNIK
Devize naloži ob vrtnitvi v kako dejavnost in jih porabi?

SLAVKO BOLANIČ
Kateri krediti bodo zajeti s konverzijami in po kakšni obovestni meri?

LOJZE DEŽELAK
Nimamo ne presežka kapitala in ne sodobne tehnologije

FRANC PETERNELJ
Takih informativnih pogovorov bi si še želeli

JOŽE RIGLER
Precejšen del gospodarstva je za vzpostavitev deviznega trga

JANKO KOVAČIČ
Kako naj konkuriramo na natečajih, če nimamo kredita?

BORIS DEBELAK
Ali smo že pomislili, koliko deviz smo dali za nepotreben uvoz živin?

Bralci „DELA“ so spraševali zveznega sekretarja za finance

V rezervi že blizu milijarda dolarjev

Janko Smole: Premalo vemo, kolikšne uspehe smo lani dosegli — Šest odstotkov narodnega dohodka bomo letos dali za odplačilo tujih dolgov

Za pogovor bralcev z zveznim sekretarjem za finance in članom ZIS Jankom Smoletom smo dobili kopico vprašanj in želja, da bi se te nenavadne tiskovne konference osebno udeležili. Neobičajne zato, ker na tiskovnih konferencah po navadi sprašujejo novinarji, tokrat pa so spraševali bralci. Naš namen je namreč bil, da bi s takim srečanjem omogočili kar se le da pristno predočitev tistega, kar ljudi tišči ali pa ni dovolj jasno, in da bi dobili seveda tudi odgovor »iz prve roke«. Prid naj bi bil torej dvostranski: bralci naj bi dobili odgovor od najbolj pristojnega, le-ta pa neposreden vpogled v to, kaj se dogaja, kaj ljudje čutijo in mislijo. Drugo vprašanje pa je seveda, koliko tega namena je moči uresničiti v triurnem pogovoru, ki je bil 15. marca in ki se ga je udeležilo dvajset bralcev. Tovarišu Smoletu smo poslali vprašanja bralcev naprej, da bi zaznal, kaj ljudi najbolj znanja in v kateri smeri se bo pogovor sukal. Na pogovoru pa so vprašanja tekla od tega, zakaj smo devalvirali dinar vzporedno z dolarjem, do tega, zakaj so tolikšne carine na uvoz kmetijskih strojev. Posredujemo le poglavitve misli pogovora v prosti prireditvi.

Cela vrsta vprašanj je bila o tem, kakšne so naše jugoslovanske bilance. Po mnenju zveznega sekretarja za finance premalo vemo, kolikšne uspehe smo dosegli lani. Ti so izredni, je dejal in pojasnil: Lani smo imeli prvi presežek 300 milijonov dolarjev v plačilni bilanci, vsem ko smo predlansko leto sklenili z deficitom 300 milijonov dolarjev. Devizne rezerve so zrastle od 300 na 869 milijonov dolarjev konec lanskega leta in so znašale konec februarja že 990 milijonov dolarjev, skoraj milijardo.

Skupna blagovna menjava (je znesla lani blizu 8 milijard dolarjev. Uvozili smo za 3,2 milijarde, izvozili za 2,2, neblagovni priložni deviz je znašal 1,8 milijarde dolarjev (nakazila zdomev 943 milijonov, od turizma 460 milijonov, drugo pa so dogodki se nekaterih drugih storitvenih dejavnosti). Neblagovna odliva pa je bilo za 727 milijonov dolarjev.

Izvoz se je lani povečal za 18 odstotkov (za 337 milijonov dolarjev), uvoz se je zmanjšal za 5 odstotkov (za 222 milijonov), neblagovni priliv pa je bil za 21 odstotkov (za 230 milijonov dolarjev) večji. V tem sta ta sprememba in dosežek.

Smo res pojedli dohodek za nekaj let naprej?

FRANC PLESNIK iz Ljubljane: Ali bo Jugoslavija zmogla odplačevanje tujih kreditov, ali smo pojedli dohodek že za nekaj let naprej?

Smole: Naši dolgovi v tujini so znašali:

1969	2,1 milijarde dolarjev
1970	3,3 milijarde dolarjev
1971	3,2 milijarde dolarjev
1972	3,6 milijarde dolarjev

Za odplačilo dolgov pa smo porabili 1969. leta 17 odstotkov vsega priliva deviz, naslednja dva leta po 18 odstotkov, lani pa le 16 odstotkov deviznega priliva. Narodni dohodek v Jugoslaviji znaša 250 milijard dinarjev. Če to primerjamo z odplačilom tujih dolgov v letošnjem letu, potem bomo dali za to 6 odstotkov narodnega dohodka. K temu še nekaj primerjav z drugimi deželami po podatkih mednarodne ban-

ke za obnovo in razvoj. Njena statistika zajema le posojila, za katera jamči država. Po njej daje Mehika 22 odstotkov deviznega priliva za odplačilo dolgov, Pakistan 25, Egipt 25, Indija 23, Tunizija 18 in Jugoslavija 14 odstotkov deviznega priliva za odplačilo tujih dolgov.

BALDOMIR MILOHOJNA iz Ljubljane: Kako ravna federacija, če tisti, ki je posojilo dobil, tega ne more plačati?

J. SMOLE: Res se je dogajalo, da so se nekatere banke zelo neodgovorno zadolževale in svojih obveznosti niso mogle poravnati. Zato je ZIS skupaj z NEJ sprejel vrsto predpisov, ki predstavljajo preventivno jamstvo, da do tega ne bi prihajalo. S prenosom nprorabaunske bilance na republiko so le-te prevzele tudi plačilo nekaterih tujih dolgov. Po sprejetem predpisu je republika dolžna 30 dni pred dospeljem obveznosti položiti dinarsko protivrednost, zvezni sekretar pa ima pooblastilo blokirati račun republike, če te obveznosti ni opravil. Če poslovna banka ne izpolni svojih obveznosti do tujine, ji NB lahko ukine reskonte ne kredite, zahteva zamenjavo vodstva banke itd. Torej je vrsta ukrepov, ki naj vplivajo na večjo finančno disciplino.

Prilavljamo ukrepe, ki naj bi zagotovili večjo selektivnost pri najemanju tujih kreditov. Dati bi morali prednost energetiki, kmetijstvu, delu živilske industrije in vsej bazični industriji.

ramo si ustvariti zveze na tržiščih, ki predstavljajo izredno velike možnosti za nakup določenih surovin in za to, da si ustvarimo perspektivni trg. Proteinsko hrano za živoje kupujemo preko Amerike, kjer jo je najlažje kupiti, baker na londonski borzi itd. V začetku to terja organizacijo novih kanalov, trgovine, naložbe itd., skleniti bo treba dolgoročne aranžmaje, ki nam bi omogočili, da bi se oskrbovali na teh trgih, hkrati pa bi si s tem odprli tudi dolgoročni trg za naše blago, storitve in znanje. Dolgoročne zveze s temi deželami predstavljajo torej tudi obrambo pred pretresi v mednarodnem gospodarstvu.

Te dežele pa so za nas pomembne tudi zaradi tega, ker se nam odpira trg tudi drugim. Imamo namreč politično prednost in zato vlada interes nekaterih zahodnih tvrdki za to, da v kooperaciji z nami dosežejo posej tudi zase. Dostikrat pa mi sami posla niti ne moremo prevzeti, normalno je zato, da ga ekonomsko, tehnološko in finančno opravimo v kooperaciji z drugimi.

Glede marsičesa že vezane roke

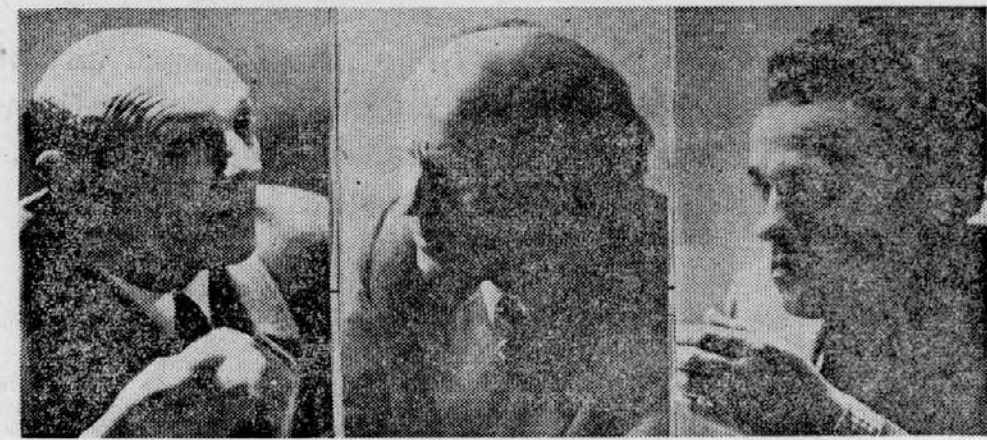
LOJZE DEŽELAK, ekonomist iz Trbovelj: v Jugoslaviji nimamo presežka kapitala niti ne lastne naj sodobnejše tehnologije. Se vam ne zdi, da smo tudi mi v hudi zagati?

J. SMOLE: Precej splošna je iluzija, da teka tisti, ki mu manjka dinarjev, na tuje in išče kredite. Potem pa od Narodne banke terja, naj mu da dinarje. Razmere so se spremenile in bomo jemali predvsem kvalitetne kredite ob uvozi nujne opreme.

Marsičaji smo že uvozili in si dolgoročno zvezali roke, da bomo uvažali natanko te in te sestavine, jih pri nas mešali, montirali, pakirali itd. Ne moremo uvažati toliko zunanje vpačetitve, tudi to je vprašanje naše ga razvoja. Bolj se moramo usmeriti na skupne naložbe s tujim partnerjem, da prevzemamo nase tudi del rizika, npr. glede prodaje v svojih deželah ali na tretjih trgih. Tako skupne naložbe bi bile izredno pomembne za hitrejšo obogatitev naše proizvodnje. To je zdaj ojašano, ker imamo z nekaterimi državami pogodbe, po katerih država jamči za njihove naložbe v Jugoslaviji proti tako imenovanim nekomercialnim rizikom. Tako pogodbo imamo npr. z ZDA, dogovorjamo se s Francijo in še nekaterimi deželami.

LOJZE DEŽELAK: Kadar gre za posameznega proizvajalca, bi nemara za leasingom stvari preprosteje uravnali (leasing je dajanje in prevzemanje opreme v najem) zlasti še, ker to ne vpliva na delež pri skupni naložbi.

J. SMOLE: To obliko bi kazalo razvijati in glede tega zaostajamo v zakonodaji. Jasno pa mora biti nekaj: leasing ni oblika, po kateri bi se izognili plačilu carine ob uvozu opreme.

FRANJO ZORKO JOŽE RENAR BOŽO TRIBUSON
Ali ni mogoče ustanoviti imamo izredno zapleten Vse skupaj se je podražilo kakšne stabilizacijske ban- obraču prometnega davka tako, da ne vemo kam ke?

Potres svetovnih razsežnosti

Po vietnamski vojni se je izraziteje začelo kazati nasprotje med zahodnimi ekonomskimi velikani — Kje so vzroki monetarne krize v svetu

PETER KAVČIČ, trgovinski delavec iz Tolmina: Kateri so po vašem mnenju vzroki monetarne krize v svetu?

J. SMOLE: Prvi moment je v tem, da je prišlo do bistvenih prenikov v razporeditvi ekonomskih sil v svetu (v Evropi predvsem vzpon ZR Nemčije, v Aziji pa Japonske). Po končani vietnamski vojni je začela napetost popuščati, izrazitejša pa se je začela kazati nasprotje med zahodnimi gospodarskimi velikani. In tretjič, tržišča so za take ekonomske potenciale postala preozka, moramo se preurediti v skladu z novimi razmerami po vietnamski vojni.

Pokazalo se je, katere so šibke strani po drugi svetovni vojni zgrajenega monetarnega sistema, ko je bil dolar izključna rezervna valuta, mednarodno plačilno in obračunsko sredstvo. Ob deficitu v ameriški plačilni bilanci (lani 6 milijard dolarjev), ki ima tendenco naraščanja, pada tudi zaupanje v dolar. Vprašanje je, kako vzpostaviti novo ravnotežje. ZDA so zastopale tezo da se mora Evropa odpreti za ameriško blago in tudi za kmetijske artikle, glede katerih se je zahodna Evropa zagradila z visokim zidom. Pritisnila pa je tudi na Japonsko, naj se

bolj odpre za ameriško blago. ZDA so zahtevale, naj vse te dežele revalvirajo svoje valute. Ker tega niso dosegli s pogajanjem, so sprejeli enostransko odločitev in so devalvirali dolar. To je resen konkurenčni udarec drugim, potres v svetovnem merilu.

JOSKO PLAHUTNIK, pravnik iz Maribora: Zakaj se mora dinar devalvirati vzporedno z dolarjem, vsem ko nekateri drugi revalvirajo?

J. SMOLE: Z devalvacijo dolarja in tistih valut, ki so jih tudi devalvirali, je bilo pri zadetih približno 61 odstotkov jugoslovanskega izvoza. Predvsem pa bi bil resno prizadet tudi turizem, ker je sosednja Italija tudi devalvirala. Vse to in še drugi razlogi so narekovali, da moramo zaščititi izvoz in svojo konkurenčno sposobnost v svetu.

Pogodbe le v nacionalni valuti?

ERNEST SEME, direktor »Svilec«, Maribor: Devizno poslovanje v bankah se je povsem ustavilo za nekaj dni. To so ob Nadaljevanje na 16. strani

Za konec tedna

Sobotna priloga

Iz vsebine:

- MARJAN SEDMAK GIUSEPPE MEDICI Portret tedna
- AVGUST PUDGAR LEKI ZA STARE RANE Malezija
- MARKO KOZMAN KOČLJIVE OZEMELJSKE ZAHTEVE Sovjetsko-japonska razmerja
- BOGDAN POGAČNIK KADAR MOLČEČI BREG SPREGOVORI Trije makedonski pogovori
- STANKA GODNIC LITERARNO CVETJE Ob novi domači televizijski dramatičnosti
- KAJETAN GANTAR KAM ZIDAM SVOJE UPE Zakaj mislim, upam in delam?
- PRIMOŽ ZAGAR ZNANJE NA BANKOVČIH Družbeni razvoj
- HIŠE KOT GOBE PO DEŽJU Anketa
- BORUT SNUDERL KAJ IN KAKO V PRIHODNJE Delitev dohodka in osebnih dohodkov
- SLAVKO FRAS TRIGLAV NA FILDERRASSE Stuttgartski zapiski
- ANTON RUPNIK ODPOVEDANI MILIJONI Nasvet in opozorilo zdomec
- JANEZ VIPOTNIK GRAD Odloček Iz zbirke partizanskih zgodb

FRANC DERGANČ Kateri državljani je bolj S stroji ne moremo nadok- Lani smo slišali, naj bo koristen za državo medstabilizacijo?

FRANC KOSMAČ knaditi delovnih rok

FRANC GUBENSEK emisija za kakih 12 % večja

Kako naj se zavarujemo pred pretresi

Bolj moramo razviti domače vire, diverzificirati našo zunanjetrgovinsko menjavo, zlasti pa se usmeriti na sodelovanje z deželami v razvoju

Naslonitev na lastne vire

ALEKSANDER ILIČ, delavec iz Tomosa: Če bi ZDA spet devalvirale dolar, v kolikšni meri lahko v Jugoslaviji preprečimo neugodne posledice tega?

J. SMOLE: Omenil bi samo nekatere ukrepe, ki jih moramo storiti. Predvsem moramo zmanjšati našo odvisnost od uvoza. Dosti bolj se moramo nasloniti na lastne vire, zlasti pri energiji, kmetijskem kompleksu in surovinah. Teza, ki je bila včasih prisotna tudi v Sloveniji — naj kupujemo surovine, kjer je najceneje, ter jih doma predelamo — ni več točna. Surovine so čedalje bolj pod kontrolo držav in velikih družb in je do njih težko priti. Cene zlasti tistih, za katere ni nadomestila, izredno naglo naraščajo. Tipičen primer za to je nafta, ko gre za vprašanja nacionalne neodvisnosti in postopnega osvobajanja dežel za naftnimi nahajališči, ki se postavljajo po robu temu, da bi dobiček odtokal v Evropo.

Razviti moramo torej bolj domačo surovinsko industrijo. To je dolgoročna obramba pred posledicami pretresov na svetovnih trgih.

Ne vežimo se te na enega

Drugič, pri uvozu in izvozu ne smemo posloovati zgolj z nekaj deželami ali pa pre-

težno samo z eno. V dandanašnjih razmerah poskušajo tudi druge dežele biti konkurenčnejše. Zato se je treba pogajati z njimi, kajti je tako bomo preverjali svoj položaj na svetovnih tržiščih in tudi prisilili na tista središča, na katerih smo se doslej oskrbovali. Primer: Japonska je danes velikanski izvoznik, Evropa pa je zaradi skorajda hermetično zaprta, četudi se sklicuje na liberalizacijo, konvertibilnost, prostot trgovanja. V našem interesu je, da vidimo, kaj na Japonskem lahko kupimo. Dobili smo npr. kredit za nakup surovin z odplačilno dobo 15 let s tem, da nismo vnaprej vezani na nakup določenih surovin.

Tudi Amerika išče tržišče za svoje blago, predvsem opremo. Kupovali bomo seveda tam, kjer je valuta zdaj cenejša, po drugi strani pa moramo paziti na to, da naši zunanjetrgovinski referenti ne bi gladko privolili v poskuse tistih z revalvirano valuto, da bi zdaj breme prevrli na naša pleča. Tako država bo storila vse, da bi ostala kljub revalvaciji konkurenčna, šli bodo na popuste v cenah in še na druge benifikacije, da bi zadržali stare kupce. Torej moramo biti tudi mi bolj organizirani, trgovina bi morala delovati skladneje s proizvodnjo, da bi dobili ugodnejše pogoje za nakup.

Menjava z deželami v razvoju

Treča izredno pomembna področje pa je naša menjava z deželami v razvoju. Mo-

MARJAN BREGAR: ZELENA LUČ

Na štartu je kmetijstvo

Malezija

Leki za stare rane

V Kuala Lumpurju v ospredju nacionalna enotnost

Ce se v Maleziji še danes česa ne spominjajo radi, potem se gotovo ne tistih majske dni pred slabimi štirimi leti, ko je posebno v glavnem mestu Kuala Lumpurju krvavo pljusnila na dan nestrpnost med dvema različnima rasnima in etničnima skupnostma...

Takrat je med mladimi Malajci prekipelo. V Kuala Lumpurju se je začel pravi pogrom nad Kitajci, ki jih je razsrežena množica pobijala s koli in noži. Na ulicah je obležalo vse sto mrtvih, preden sta vojska in policija uspeli zadušiti nered. Vsa stvar ne bi tako dramatično odmevala znotraj Malezije, če ne bi neposredno zadevala v probleme, za katere tudi še sedaj iščejo v Kuala Lumpurju učinkovitih lekov.

Kaj je tiščalo Malajce?

Za kaj pravzaprav gre? Malezijska federacija, ki je 1957 leta dobila neodvisnost od Britancev, je upravljalas tudi rasno in etnično pisan sestav prebivalstva. Malajci, Kitajci, Indijci in finančno močne kolonije Evropejcev, med njimi večinoma Britancev. Malajci so prvotni prebivalci teh območij, že stoletja nazaj so sprejeli muslimansko vero in živel razdrobljeni v skoraj duceatu med seboj neodvisnih sultanatov. Nato so na Malajski polotok najprej v začetku 16. stoletja prišli Portugalci, dobrih sto let za njimi Nizozemci, proti koncu 18. stoletja pa še Britanci, ki so se tukaj najdlje zasedli. Med britansko vladavino so se v večjih in manjših valovih priseljevali na polotok in na severovzhodni del otoka Bornea Kitajci in Indijci. Val priseljenec je bil še posebej močan po drugi svetovni vojni, kasneje pa je priseljevanje iz indijske podceline in iz Kitajske docela usahlilo. Kmalu po tistem, ko je Malezija postala neodvisna, je sklenila federacijo s Singa-

porum, ki pa je bila le kratkega veča, saj je Singapur iz te zveze izstopil leta 1963, najbrže tudi zaradi tega, ker so se ball prevlade številno močnejše sosesde. Malezija je tako zakoracila sama naprej, še vedno v federalni ureditvi, ki jo sestavljajo tri zvezne države: Malaja, Sabah in Saravak, območji na severovzhodnem delu otoka Bornea, kateraj preostali del pripada Indonezija. V tej zvezi, ki šteje že skoraj dvanajst milijonov prebivalcev, so najštevilnejša etnična skupina Malajci, ki jih je skoraj za polovico vsega prebivalstva, nekako 37 odstotkov je Kitajcev, deset odstotkov je Indijcev, nekaj pa je tudi Evropejcev.

Pred štirimi leti je torej zavrelo med Malajci, ki so kitajskemu življu očitali, da jih drža v gospodarsko podrejenem položaju. Takratna vlada premiera Tunku Abdula Rahmana je trdo privla razvnete Malajce in jim zažugala, da z njihovimi sposobnimi pravicami ne bo nič. Vprašanje sposobnih pravic za Malajce je namreč postalo aktualno že nekaj časa pred nemiri in je vsebovalo zahteve po zemljiški lastnini s strani Malajcev (večina jih živi na kmethih v revščini, visok odstotek jih je neplemišnih), nadalje ustrezno zastopstvo v vladi in vladnih službah, večjo denarno podporo pri sananju in izobraževanju. Po zadnjem uporu in nemirih so malezijske oblasti prepovedale javno razpravljanje o tako imenovanih rasnih konfliktech. Sedaj je za te probleme zadolženo posebno ministrstvo za nacionalno enotnost.

Vendar so se v Kuala Lumpurju vseskozi dobro zavedali, da je treba vprašanje sožitja med Malajci, Kitajci in Indijci postopoma zgladiti. Na političnem področju je

skušal Tunku Abdul Rahman doseči slogo že 1952 leta, ko je ustanovil stranko zveze, ki združevala pripadnike vseh treh etničnih skupin. Ko je 1970 leta postal premier Tun Abdul Razak se je takoj polotil težav okoli »harmonizije rasnih skupnosti.«

„Harmonija rasnih skupnosti“

Se istega leta je Abdul Razak povedal: »Ko prevzamam vodstvo vlade, hkrati zatrjujem, da moramo probleme sožitja čimprej rešiti in jih nikakor ne smemo odlagati. Ključno vprašanje sožitja pa je gospodarstvo.« V ta namen so v Maleziji že pred osmimi leti izdelali načrte, po katerih naj bi Malajci v dveh desetletjih prevzeli v upravljanje skoraj tretjino trgovine in industrije. Že pred časom so širom po državi ustanovili kmetske inštitute, ki malezijskim kmekom pomagajo s strokovnimi nasveti o obdelovanju zemlje in s kmetskimi poslom. Poleg tega ima malezijska mladež prednost pri vpisih na višje in visoke šole.

Premier Razak ima za uresničenje obsežnih gospodarskih sprememb in pri graditvi družbe nacionalne enotnosti trdno politično zaledje in oporo. Vladajoča stranka zveze ima namreč v parlamentu kar 122 sedežev od skupno 144. Razak je v začetku leta povlekel še eno potezo, ko je k sodelovanju v stranki povabil še druge politične skupine. Sedaj je pod njenim okriljem tudi močan islamski parti (IP), stranka zveze pa se je preimenovala v nacionalno fronto.

Privabiti tuj kapital

Za zdajšnje malezijske procese in tendence so najbolj značilni tile elementi: država se hoče čimprej industrializirati in premagati bremena nerazvitenosti, zaradi česar želi privabiti kapital iz tujine. Najmočnejši investitorji v Maleziji so Japonci, ZDA in in nekatere zahodnoevropske države. V nacionalnem bruto dohodku je za zdaj

industrija udeležena le s 15 odstotki, že za letošni računajo vladni strokovnjaki, da se bo celotni dohodek povečal za 7 do 9 odstotkov. Tudi pri tujih investicijah imajo v Kuala Lumpurju v mislih etnično razmnožitev, saj tujcem poleg vseh ugodnosti pri investiranju priporočajo, naj upoštevajo etnično različnost družbe, naj torej pomagajo na različnih območjih dežele in ne samo tam, kjer je toliko in toliko že narejenega. Tudi glede domačega kapitala in investiranja je močno razširjena kampanja »razbijanja« malezijske industrije po vseh delih dežele in med različnimi skupnostmi. V gospodarskem razvoju so v zadnjih letih za beležili zavirljiv vzpon, k čemur je prispevalo tudi zaupanje tujcev v njihove naložbe. Po drugi strani so pohiteli z modernizacijo v proizvodnji gume, ki sedaj predstavlja 30 odstotkov celotne trgovine s tujino. Zaradi teh sprememb je Malezija uspela nekako pokriti občuten padec cen gume na mednarodnem trgu, do katerega je prišlo v zadnjih letih zaradi močne konkurence sintetičnih mas.

Na kmetskem področju imajo Malezijski že bogate izkušnje v pridobivanju palmovega olja, kakaa, sečnji sladkornega trsta in pri izboljševanju plantaž ananasa, kar vse predstavlja za njih pomembno izvozno blago. V prihodnje nameravajo več iztržiti iz bogatih gozdov in izvažati predvsem tiste vrste lesa, ki so primerne za gradnjo. Med rudami so najbolj bogata nahajališča kositra, saj je Malezija med največjimi izvoznici na svetovni trg.

Vsa znamenja kažejo, da se malezijska federacija zadnja leta krepko postavlja na noge, tako v gospodarskem kot notranjepolitičnem pogledu. Namesto nestrpnosti med Malajci, Kitajci in Indijci seplete močne vezi strpnosti. Premier Razak je že pred nekaj leti dejal, da je optimist glede nacionalne enotnosti in sožitja v prihodnje. Za prvi cilj si je zastavil zgraditev enotne družbe, prevladana nasprotja med etničnimi skupnostmi. Marsijski kaže na to, da mu doslej tudi uspeva.

AVGUST PUDGAR

Portret tedna

Giuseppe Medici

Poslednji od gentlemanov 19. stoletja. Tako se je označil sam, Giuseppe Medici, zdaj že deset mesecev italijanski zunanji minister. Droban in prefinjen, kultiviran, s svojim izvedom res ustvarja vtis nenavadno izobraženega, nekoliko nad pritične stvari in ljudi dvignjenega konservativca iz minuloga stoletja. Njegova siva, urejeno prstrižena bradica, je komaj kaj bolj značilna zanj kot njegovi beli polteni slinčki. Italiji - njegov eleganten sprehajalna palica in njegova nič manj elegantno krojena obleka (šmampak to je eleganca, mi je še pred mesecem rekel bivši italijanski veleposlanik v Jugoslaviji Guidotti, sam predstavnik stare šole diplomatov, ki ne bje v očie).

Ljubitelj Verlainea, Heineja, Balla, katerih verze tudi v govorih in senatu nadvse rad stresa iz rokava, ima Giuseppe Medici zdaj 66 let. S politiko se je začel ukvarjati, ker gre pač za stvar, ki se ji predstavnik njegovega razreda skorajda ne more izogniti, ne glede na to, da se v življenju ukvarja še z marsijskim drugim. Tako je postal politik, ker se vladanje njegovemu razredu pač pritiče, čeprav je v mladosti krenil po povsem drugačni poti: doma iz Sassuolija blizu Modene, kjer ima še vedno zgledno urejeno veleposestvo, se je na univerzi posvetil politični ekonomiji, ko so na katedrah se vladale liberalistične teorije iz minuloga stoletja.

Tako je bil, ko je stopil v moška leta, profesor na univerzi v Perugia, Neaplju in Rimu, strokovnjak za vinarstvo in agrarno reformo, ustanovitelj in predsednik komisije za sestavo osnovnega besednjaka italijanškega jezika, ustanovitelj visoke šole za upravo, predsednik nacionalne akademije za kmetijstvo, šestkrat senator, avtor 9 uglednih knjig in še predsednik odbora evropske investicijske banke.

V vlado je privrkat vstopil leta 1954, ko ga je vanjo povabil premier Scelba, in tako je danes že dvanajstični minister. Deloval je nekako tako kot nadomestni deli starih Fordovih motorjev, ki jih je moč s pridom uporabiti ne samo za popravilo Fordovih motorjev, marveč tudi za popravilo buickov, oplov, mercedesov in še marsijska. Tako je bil od leta 1954 dalje na čelu kar šestih ministrskih resorov: enkrat minister za kmetijstvo, dvakrat državni zakladnik, dvakrat minister za prosveto, dvakrat minister za proračun, dvakrat minister za industrijo in enkrat minister za reformo državne uprave.

Mož za vse sezone. Človek njegovega stana in njegovega formata lahko v italijanski politiki postane liberalec - kot je postal drugi bradati član sedanja italijanske vlade - minister za transport Buozzi, če je laično usmerjen; ali pa krščanski demokrat. In Medici je postal to drugo. V tej največji italijanski stranki; preveliki za samo sebe, si je našel mesto neodvisnega, s strujami nevezanega politika - in prav to je bilo tisto, kar mu je nekakrat omogočilo odigrati vlogo nadomestnega delca.

Zunanji minister je zdaj že drugič - in obkaktar je bil imenovan zato, da bi pot v Farnesino, se pravi zunanje ministrstvo, za priš drugi politični osebnosti, osebno morda manj markantni, vendar politično bolj vezani s to ali ono od močnih struj v krščanski demokraciji. Zgodilo se mu je torej tako, kot je med predsedniškimi volitvami v senebra 1971 dejal vodja republikancev La Malfa: »V spopadu rasnih konjev je včasih boljše staviti na ponižev. Tako je njegovo imenovanje na položaj ministra za zunanje zadeve pred 10 meseci nosilo neprikrit značaj zaneslosti. Medici naj bi se namreč umaknil bolj rasnemu konju, če bi se levica v krščanski demokraciji - ki ni hotela sodelovati v sredinski Andreottijevi vladi, terjalo, da se vanjo spet vrnejo socialisti - v kratkem premislila in se vrnila v vlado.

Medici je bil primeren za šefa Farnesine prav zaradi cele serije svojih lastnosti: od njega kot rojenega ohranjalca pač ni bilo moč pričakovati, da bo krenil v kakršnokoli reformistično zunanjo politiko; in s svoje atlantistične je zagotavljal, da ne bo delal neumnostno. Ta sloves zahodnjaka si je pridobil že leta 1948, ko je sodeloval v italijanski delegaciji na pogajanjih za reali-

MARJAN SEDMAK

Drugi o nas

Drastični ukrepi so že rodili sadove

„Zunanji položaj Jugoslavije se je dramatično zboljšal“

Ce bi sodili po denarju, ki ga zahodne banke in firme še naprej investirajo v Jugoslavijo, imajo v tujini precejšnje zaupanje v jugoslovansko gospodarstvo. Opazovalci v Jugoslavijo so manj optimistični. Toda trezno računajoči finančniki v tujini priznavajo, da je Jugoslavija očitno dosegla kratkoročen uspeh, ko je izboljšala svojo plačilno bilanco, hkrati pa ocenjujejo njene dolgoročne perspektive.

Od znotraj vidijo ljudje zmeden položaj, ki ga oblasti pokušajo obvladati z več zaporednimi ukrepi. Naj navedemo mnenje nekoga opazovalca v Jugoslaviji: »Skoraj nemogoče je trdit, nekaj o gospodarstvu in pričakovati, da bo tisto obveljalo 24 ur.«

Zunanji položaj Jugoslavije se je dramatično zboljšal. Medtem ko je tekoča bilanca Jugoslavije izkazovala konec 1970 pri manjkaj v znesku 388 milijonov dolarjev in še nadaljnji primanjkljaj 478 milijonov samo v polovici 1971, si je konec leta 1972 Jugoslavija nakopila presežek 350 milijonov dolarjev za vse leto. Devizne rezerve, ki so konec 1971 znašale 212 milijonov dolarjev, so konec 1972 poskočile do nezasiščenega zneska 733 milijonov dolarjev.

Številni drastični ukrepi zvezne vlade so očitno že rodili sadove. Dve devalvaciji leta 1971 (januarja: 16,66 odstotkov v razmerju do dolara, decembra: 11,76 odstotkov v razmerju do dolara), 18,73 odstotkov in zmanjšala uvoze kakih 1.500 izdelkov. To da ostali so še številni signali, ki opozarjajo na nevarnost. Januarja je uvoz dosegel skoraj največji obseg doslej in je samo malo zaostajal za rekordnim uvozom junija 1971. Brez dvoma je bil to eden izmed dejavnikov, ki so pripravili jugoslovanske oblasti do tega, da so že tretjič v dveh letih

devalvirale dinar. Ko je bil februarja devalviran dolar, je vlada nekoliko s težkim srcom sklenila devalvirati dinar za deset odstotkov in skladu z dolarjem, tako da se menjalni tečaj ni spremenil, ampak je ostal kot prej približno pri 17 dinarjih za dolar. To bo še bolj spodbudilo izvoz in povečalo dohodek od turizma, predvsem kar zadeva ZR Nemčijo in skoraj vse države zahodne Evrope.

Vendar ima devalvacija hudo pomanjkljivost. Devalvacija dinarja povečuje breme nacionalnega dolga, ki je dosegel že rekordni znesek 3 milijard dolarjev. Mesečna odplačila v višini 100 milijonov dolarjev bodo postala zdaj še dražja.

Neuvedljivost s poudarkom na članstvu v skupini 77 držav v razvoju daje Jugoslaviji kot edini evropski članici te skupine ne samo politično-moralne, ampak tudi ekonomske prednosti. Zakaj Jugoslavija lahko aktivno pospešuje ekonomske stike s člani SEV in EGS in v zadnjem času tudi z ZDA, ki jim je vsem v interesu imeti dobre odnose z Jugoslavijo.

Devetindevetdeset odstotkov tujega kapitala, investiranega v Jugoslavijo, je prišlo iz Zahoda. Verjetno bo ta kapital še naprej priteknil v državo. Brez dvoma se vlada trudi, da bi morebitnim investitorjem prikazala stabilne pogoje, na primer z jamstvi, da ne bo spreminjala predpisov s retroaktivno veljavo na škodo investitorjev. Zdjaj je pričakovati, da se bodo povečale ameriške investicije. Januarja so Jugoslavija in ZDA podpisale sporazum, po katerem bo korporacija ameriške vlade za zasebne investicije v tujini (OPIC) jamčila za investicije ameriških družb v Jugoslaviji. Ta korak utegne zmanjšati razkorak med investicijami ameriških firm z ene strani ter nemških in italijanskih z druge.

dolarjev. »Sodeč po izkušnjah s sovjetskimi krediti, se utegne to imenovanje prav lahko uresničiti.«

Lani je postala Sovjetska zveza prvič najboljši tržišče za Jugoslavijo, ki je izvozila v SZ blaga v vrednosti 330 milijonov dolarjev. Članice SEV in EGS kupujejo skoraj natanko toliko blaga od Jugoslavije, vsaka po 36 odstotkov, čeprav je na tržišču SEV lažje prodajati. Jugoslavija se zdaj spet pogaja z EGS, ker ji bo triletna pogodba potekla konec aprila. Upa, da bo novi sporazum vseboval tako imenovano revoliucijsko klavzulo, ki bo omogočala še tesnejše stike z evropsko skupnostjo. Kar zadeva uvoz, je EGS skoraj dvakrat tako pomembna za Jugoslavijo kot SEV: 44 odstotkov njenega uvoza odpade na članice EGS, 25 odstotkov na države SEV.

Vstop Britanije v EGS povzroča Jugoslaviji nekoliko glavobola. V skrbih je za izvoz vina, predvsem pa konzervirane svinine. Zdjaj se je znašla pred prelevanji, ki znašajo 350 funtov za tono svinine, ki je vredna 620 funtov, medtem ko britanska uvozna carina znaša 62 funtov.

Jugoslavija je v najboljšem možnem položaju, kar zadeva zunanjo trgovino. Glede na izvoz, uvoz, turizem, nakazila zdomevcv in investicije je predvsem odvisna od zahodne Evrope. Toda zdaj se bolj obrača proti Sovjetski zvezi samo zato, kot menijo opazovalci, da bi popravila neravnotežje. Koristi ima od vseh teh stikov.

Kaj pa notranji položaj? Kakor so oblasti pokušale obvladati zunanje probleme, tako se zdaj lotujejo notranjih. Toda stabilizacijski program, kot imenujejo svoja prizadevanja, ima še dolgo pot pred seboj. Marsijski sodi, da so notranje težave kronične narave in da se bodo še nekaj časa uprale jugoslovanskim zdravilom.

Vsak tujec, ki obišče deželo, bo gotovo naletel na poseben jugoslovanski izraz, ki dobro označuje določen jugoslovanski problem: nelikvidnost. Nelikvidnost je ponavljajoča se tema. Ko si je bilo še mogoče sposojati denar ob lahkih pogojih, si je industrija sposojala denar kot za stvar. Tako se niso podjetja samo zadolževala pri banki, ampak je podjetje dolgovalo podjetju in razna podjetja niso mogla vselej izplačevati delavcem mesečnih prejemkov. Ničesar ni mogel poravnati njihovih dolgov. Izražali so, da je konec leta 1972 skupni dolg industrije znašal 600 milijonov dolarjev.

Potem so nastopile stroge omejitve. Do 4. decembra naj bi gospodarstvo odpravilo nelikvidnost. Po poročilih sodeč je bila bitka skoraj dobljena in ostalo je samo še 24 odstotkov neporavnanih dolgov. Dnevnik »Borba« je zapisal: »Dolgovci kopjnjo kot sneg.« Toda samo za en dan je služba družbenega knjigovodstva menila, da so trditve, po katerih naj bi bilo poravnanih 78

odstotkov dolgov, »čista akrobatika«, toda nato se je uklonila uradni liniji z obrazložitvijo, da so njeno oceno napačno citirali.

Brez dvoma so v deželi, ki je menda že zmagala v bitki, na dnevnem redu stroge omejitve. Zdjaj ni lahko dobiti kreditov. Vse industrijske panoge so obrzljale. Prejšnje proizvodne programe so temeljito skrbili, najsi gre za prireditelno elektronsko industrijo ali za Zavode Rdeča zastava. Vsi sodelujejo v nacionalnem stabilizacijskem programu. Letos so uvedli strožje predpise o stečajih in podjetja, ki se ne bodo mogla odkriti nelikvidnosti, bodo šla v stečaj.

Ne samo industrija, ampak tudi prebivalstvo čuti posledice novih strožjih ukrepov. Delavci v podjetjih, ki niso rentabilna, prejemajo 90 odstotne plače. To ne velja samo za industrijo, ampak tudi za republiko in zvezne funkcije, kar kaže, da so javne ustanove prav tako pretirano trošile denar tot industrija.

Tudi vsi uslužbenki zveznih vladnih ustanov so morali prispevati svojih deset odstotkov. V Beogradu pozivajo ljudi, naj vpišejo do 10-odstotno posojilo, da bi lahko zbrali dodatnih 600 milijonov dinarjev.

Uvedli so tudi delno zamrznitev plač spritko inflacije, ki znaša povprečno 16 odstotkov na leto. Lani se je hrana pokrčila za 19 odstotkov, oblačila in obuvene za 15 odstotkov, tobakni izdelki za 20 odstotkov in vino za 33 odstotkov. Delna zamrznitev cen ne bo dosti zalega v boju proti inflaciji. Zato so življenjski pogoji za marsijska tržiš, čeprav to nikakor ne velja za vse.

Beograjski večernik objavlja vsak dan na naslovni strani poročila o najnovejših ustavnih spremembah. Zakoni in predpisi v Jugoslaviji se spreminjajo z osupljivo naglino. Ker niso vselej od dobre pretehtani, ko jih uvajajo, morajo potem mlačiti knjake z novimi amandmani. Nepričakovane ukrepe je mogoče bližiti v splošnem okviru, ki se nenehno spreminja. Morda zveni protislovno, toda to utegne biti ena izmed prednosti sedanjega sistema: vlada je lahko dojemljiva in se ukloni javnemu mnenju, kadar je to potrebno.

Ce bodo stabilizacijski ukrepi sčasoma zalegli, se bodo tega razveselili vsi opazovalci v Jugoslaviji in v tujini. S tem se bo Jugoslavija okrepila na dveh frontah - na zunanji in na notranji. Ta okrepitev ji je potrebna, če hoče ustvariti resnično stabilno gospodarstvo, ki si ga zamislija. In potem bo morda uresničen končni cilj konveribilnosti dinarja, kar se bo po neuradnih napovedih nekkih jugoslovanskih funkcionarjev zgodilo nekeje leta 1977.

PERUJSKI KORAK DALJE
Foto: arhiv »Delo«

Peru

Ne želva ne kenguru

Generali v iskanju „tretje poti“

»Nekateri bi radi videli, da bi šli s hitrostjo želve, drugi, da bi napredovali s kengurujskimi skoki in v zraku odkrivali svoje ranljive točke, toda mi dajemo prednost temu, da kot papiga ostanemo na veji, dokler ne bomo popolnoma spremenili dežele, dokler ne bodo ljudje lahko sami prevzeli usode dežele v svoje roke.«

Tako je slikovito označil sedanjo perujsko preobrazbo eden izmed vojakov na oblasti, general Graham. Naj prihajajo kritike zaradi generalne vizije perujske prihodnosti, da delajo revolucijo. Revolucionarji, ki delajo revolucijo, ki hoče pustiti za sabo vse modele in ustvariti družbo, ki odklanja megalomanijski kapitalizem in birokratsko tiranijo komunizma, družbo, v kateri bo imelo oblast v rokah ljudstvo in ne imperalistične družbe ali vsemogočnega država. Vstop v tako družbo je za perujske generale pomenila ustanovitve samoupravnih podjetij, katerim so vojaki še posebej zagotovili nemoten razvoj in državno podporo.

ne more financirati in izkoriščati perujske Amazonije, se je obrnila na razne tuje partnerje. Ameriška družba »Occidentale« je prva podpisala tako pogodbo s Perujem (bilo je to leta 1971), kasneje pa so ji sledile še družbe British Petroleum, Shell, Texaco in druge. Lani avgusta je je Petro Peru dal družbi Continental Oil v izkoriščanje več kot milijon hektarov zemlje v amazonski džungli na obeh straneh reke Ucayali.

In vendar gospodarska rast

Uradno perujsko stališče o takem posojanju zemljišč je naslednje: 50 odstotkov raziskanega zemljišča bo po pogodbi vrnilo družbi Petro-Peru po sedmih letih za direktno eksploatacijo. Tuja družba mora opraviti vsa potrebna vlaganja in morebiten neuspeh v ničemer ne vpliva niti na Petro-Peru niti na državo. Tuja družba mora opraviti minimalni del raziskovalnega programa po šestih mesecih od podpisa pogodbe. Po poteku pogodbe preidejo v roke Petro-Peru brez kakršnih koli stroškov vse naprave tuje družbe. Vse najdene rezerve nafte so last Peruja in z delom proizvodnje tuje družbe plačuje državi odškodnino za izkoriščanje. Skratka, gre za precizno dogovore, ki so se lani pokazali za zelo uspešne. Čeprav je zaradi klimatskih razmer in industrija ribe moke zelo nazadovala, pa so sicer zabeležili lep napredek: gradbeništvo je bilo lani za 22 odstotkov uspešnejše kot leta 1971, porast pa so zabeležili tudi v energetiki (9,5 odstotkov), trgovini (8 odstotkov) in industriji (7 odstotkov). Veliko manjša stopnja rasti je bila v tistih gospodarskih vejah, ki pomenijo najvažnejše postavke v perujskem izvozu: stopnja rasti v rudarstvu je dosegla 3,6 v ribištju je na-

Tuji kapital zaželen

Spremembe na področju gospodarstva so se začele leta 1970, ko je predsednik general Juan Velasco Alvarado objavil industrijski zakon ter z njim začel nadzorovati vse tuje investicije in uvajati samoupravljanje in podjetja. Danes, tri leta kasneje, ko so mi-mo siloviti odpori nekdanjih lastnikov, so razmere take, da se država ne more od-reči tujemu kapitalu. Minister za industrijo in rudarstvo je izjavil, da morajo v Peruju sedaj iznajti doslej še neuporabljano for-mulo, ki bi pritegnila v državo tuje koope-rante, pa naj gre za tiste iz socialističnih ali kapitalističnih držav. Vojaki niso nikoli njeni politike nacionalizacije in so se raje odločili za sistem pogodb. Claude Klejman je v »Le Monde Diplomatique« zapisal, da je ta hip 80 odstotkov rudnikov v rokah tujih družb. Najpomembnejša industrija je deželni, industrija ribe moke, je 50 odstot-no v lasti tujcev. Tak položaj pa je še zila-stu značilen za industrijo nafte, četudi ima perujska državna družba Petro-Peru mono-pol nad prodajo in rafinerijami. Ker sama

OD NAŠEGA MOSKOVSKEGA DOPISNIKA

MOSKVA, marca. — Japonci so v Moskvi priljubljeni gostje; izkazujejo jim obilo spoštovanja. Od konca druge svetovne vojne je minilo že skoraj trideset let, spomin na sovjetsko-japonsko nasprotja je zbledel, čeprav sta državi formalno še vedno v vojni. Sovjeti vidijo v Japoncu predvsem predstavnika tehničnega napredka, ki je svojo samurajsko sabljo zamenjal z elektronskim računalnikom. Neki moskovski časniki je v svojem navdušenju nad novo vlogo Japonske v Aziji zapisal: »Zgledujte se po Japonski, ki vodi le politiko gospodarske ekspanzije.«

Tako pisanje morda najbolje odseva sedanji interes Sovjetske zveze do Japonske. Moskva, ki vedno ponavlja, da je glede na svojo geografsko lokacijo, gospodarski interes in politično usmerjenost ne le evropska, ampak tudi azijska država, pač vidi v Japonski pomembnega političnega in gospodarskega partnerja, s katerim bi bilo koristno okrepi vsestranske vezi. Po kom-čun. vojni v Vietnamu so Sovjeti prvik aktivirali svoj načrt o ustvarjanju sistema kolektivne varnosti v Aziji, v katerem so Japonci dodelili pomembno vlogo. Pa tudi sami Japonci ta misel na tuja. Ni izključe-no, da bi Japonska lahko v bodočnosti odigrala veliko bolj odločilno vlogo v pro-cesu azijskega popuščenja, kot jo je od-igrala doslej. Z likvidacijo temeljnega žari-šča vojne in odkritega blokovskega kon-frontiranja v jugovzhodni Aziji so nedvo-mno ustvarjeni realnejši pogoji za aktivi-zacijo veliko več držav — ne glede na nji-

hovo idejnopolično usmerjenost — v prid stabilizacije azijskega mira.

Za zanesljivo podlago

Sovjeti imajo tudi resne gospodarske interese za razširitev in sodelovanje v Ja-ponsko. Za leta 1956 je Hruščov predložil Japoncem, naj bi skupaj s Sovjeti investi-rali v izkoriščanje ogromnih in dejansko še vedno neocorjenih naravnih bogastev Sibirijske in sovjetskega Daljnega vzhoda. Pogovori o tem načrtu potekajo že vrsto let. Japonci so že vložili lepo vsoto za raz-voj Sibirijske, toda pogodb za najboljše dela, za katera so Sovjeti posebej zainteresirani, še niso sklenili, saj čakaajo, da bi prej dokončno uredili politična razmerja med državama. Kdo je danes pripravljen vlagati milijarde dolarjev v zadeve, če za-nje ni dovolj trdnih političnih garancij?

Zato ni naključje, da najvišji sovjetski voditelji v zadnjem času pogosto izražajo pripravljenost, da bi uredili vsa odprta vprašanja z Japonsko, in postavili stike med državama »na zanesljivo in dolgoročno podlago. Podobno željo sta vsebovali tudi poslanci, ki sta ju nedavno izmenjala sov-jetski voditelj Brežnev in japonski mini-sterski predsednik Tanaka. Direktor TASS Zamjatin, ki nedvomno izpoveduje sovjet-ska uradna stališča, pa je te dni takole ko-mentiral sedanji trenutek v sovjetsko-ja-ponskih razmerjih:

»Japonska je velika država; ona je naš sosed in mi želimo živeti z njo v dobrih todeskih stikih; z njo želimo razvijati do-bre odnose. Toda to ni odvisno samo od nas. To je odvisno tudi od gledanja Japo-nke na te probleme.«

Sporni Kurili

Svetovna javnost je rastolomila menja-vo poslanic med Brežnevom in Tanako ter več ur trajajoč pogovor med sovjetskimi voditelji in japonskim veleposlanikom v Moskvi kot znak obojestranske dobre volje in začetka odločilnih pogovorov o sovjetsko-japonskem mirovnem sporazumu. Moskva in Tokio sta namreč formalno pra-vno še vedno v vojni. Sovjeti so po končani drugi vojni zavrnili podpis mirovnega spo-razuma v San Franciscu med zaveznički in Japonsko. Približevanje Tokia Washingtonu v preteklosti in oba raven razmerij med državama je onemogočala dokončno uredi-tev sovjetsko-japonskih stikov. Čeprav so se gospodarske pa tudi politične razmere med Moskvo in Tokiom v zadnjih letih ugodno razvijale.

Toda poglavitna ovira na poti k mirov-nemu sporazumu je še vedno nejasna usoda štirih Kurilskih otokov, ki so jih Sovjeti dobili kot nagrado za njih sodelovanje v vojni proti Japonski in ki jih Tokio sedaj zahteva nazaj. Japonci zlasti vztrajajo na vrnitvi dveh otokov, odkar so lani dobili od Amerikanov znano nacistično vojni-morsko oporišče Okinavo. Tokijska vlada utemeljuje svoje zahteve, naj bi jih vrnilli Kurilske otoke Sikotan, Habomai, Etoru in Kunaširi. Prav s tem pa Sovjeti niso pod-pisniki sporazuma v San Franciscu, s kate-rim so regulirali odnose na Pacifiku. Ja-ponci se prav tako sklicujejo tudi na izjavo sovjetske vlade iz 1956. leta, dano ob obno-

Sovjetsko-japonska razmerja

Kočljive ozemeljske zahteve

„Zgledujte se po Japonski, ki vodi le politiko gospodarske ekspanzije“

vitvi diplomatskih stikov med Tokiom in Moskvo, češ da bo Sovjetska zveza, ko bo sklenila pogodbo z Japonsko, vrnila dva od starih Kurilskih otokov.

Od takrat je minilo polnih 16 let in Sov-jeti niso nikdar več ponovili te izjave. V enem in pol desetletju so se razmere v Aziji bistveno spremenile. Na prizorišču se je pojavila Kitajska s svojimi ozemeljskimi zahtevami do Sovjetske zveze. Le-ta, pa trdno vztraja pri nedotakljivosti meja na azijski celini in torej tudi na dokončni omejitveni črti z Japonsko. Seveda bi kakršnakoli sprememba sovjetskih meja na Daljnem vzhodu v korist Japonske lahko samo okrepila pekinške zahteve po reviziji sedanje sovjetsko-kitajske mejne črte. Sov-jeti vsaj za zdaj ne želijo nuditi medna-rodnega precedensa, ki bi poslabšal njihove pozicije glede na Kitajce in jih pripeljal v še večje težave z Egiptom.

Cena sporazuma

Pripravljalni pogovori med Sovjeti in Japonci o mirovnem sporazumu so se de-jansko že začeli lani jeseni, ko je japonski zunanji minister Ohira obiskal Moskvo. S temi pogovori, ki še zdaleč ne bodo lahki in enostavni, bodo sedaj nadaljevali v ka-teri smeri bodo iskali izhod, je težavno reči, zaktaj prav gotovo se je Sovjetom prav tako hudo odreci Kurilom kot Japoncem. Za prve bi to pomenilo odrekanje strateških in političnih pridobitev druge svetovne vojne (ki so jih v Evropi na primer potr-dili s tako imenovanimi »vzhodnimi spo-razumi«), za druge pa dokončno odrekanje še vedno formalno obstoječe možnosti, da bi jim vrnilli njihovo nekdanje ozemlje.

Ves problem pa je moči tudi drugače postaviti. Kaj bi Sovjetska zveza in Japo-nci dobili, če bi npr. sklenili kompromisno rešitev glede spornih otokov in čimprej podpisali sporazum? V mednarodnih odno-sih po drugi svetovni vojni so bile že takšne kompromisne rešitve in pozitivne po-sledice niso izostale.

Sovjeti bi v tem primeru dokončno do-bili od Japoncev milijonske investicije in opremo za izkoriščanje naravnih bogastev v Sibiriji in na Daljnem vzhodu (samo projekt o izkoriščanju sibirskega ozemeljskega plina skupaj s plinovodom od Jaku, tije do Nahodka, od koder bi ga prevajali z ladjami na Japonsko, naj bi stal štiri do pet milijard dolarjev, češar Sovjeti ne mo-rejo sami investirati). Japonci pa bi tako za dolgo oskrbeli svoji industriji energetski vir, ki v perspektivi svetovne energetske krize postaja še bolj pomemben in dragocen, pa tudi politične posledice mirovnega sporazuma, ki bi prispevale k nadalj-nji osamosvojitvi Japonske kot pomembne azijske dejavnika, ne gre podcenjevati.

Kakorkoli že, niti Moskva niti Tokio doslej še nista izkoristila svojega najbolj učinkovitega aduta, ki pa je že v igri: Kurilske otoke. Vztrajanje Sovjetov pa tudi Japoncev, da bi dokončno uredili odprta vprašanja, nedvomno govori o tem, da mora tudi usoda spornih Kurilskih otokov, ob kateri so se doslej spotikali sovjetsko-japonski odnosi, biti prej ali slej rešena. V Moskvi pričakujejo, da bi do resnejšega premika lahko prišlo ob napovedanem Ta-nakinem obisku v sovjetski prestolnici. Če pač za močnejše vprašanja, ki zaradi svo-je delikatnosti zahtevajo obravnavo nr unajvišji ravni. Novi japonski predsednik, ki je pred meseci bil na Kitajskem je tam pokazal vedno pronožni pri odstranjevanju ovir, torej lahko domnevamo, da bo iste odlike pokazal tudi v Moskvi.

Kitajski dejavnik

Sovjeti želijo čimprej urediti svoje od-nose z Japonsko, med drugim tudi zaradi čedalje močnejše kitajske politike na azijskem prizorišču. Z odpiranjem Kitajske v svet in z normalizacijo japonsko-kitajskih odnosov so se možnosti Tokia za njegovo

gospodarsko ekspanzijo močno razširile, kar lahko pripelje do sovladave japo-nskih gospodarstvenikov za sodelovanje s Sovjeti. Kitajci se prav tako kot Sovjeti zanimajo za japonsko opremo, tehnologijo in investicije in ni izključeno, da bodo po-nudili Tokiu enake ali pa še bolj ugodne pogoje za poslovanje kot Moskva. Po drugi plati pa je normalizacija japonsko-kitaj-skih odnosov okrepila ne le položaj Tokia, ampak tudi Pekinga. Sodelovanje dveh naj-močnejših azijskih držav, ki sega, če iz-vezujemo zadnjih sto let neprenehnih me-dsebojnih sporov, kar tisoletja nazaj, vse-ikakor bistveno menja dosedanje razmere na Daljnem vzhodu.

Do takšnih sprememb pa Sovjeti ne mo-rejo biti ravnodušni. Moskva, ki se zavze-ma za popuščanje napetosti v svetu, pač ni mogla ničesar imeti proti japonsko-kitaj-skemu sporazumu. Razen tega sta Tanaka in Cu En Laj ob podpisu sporazuma tudi izjavila, da normalizacija odnosov med dr-zavama ne bo šla na račun tretjih. Japonski zunanji minister Ohira pa je takoj prišel v Moskvo in posredoval Gromiku posebna zagotovila svoje vlade, da sporazumevanje med Tokiom in Pekingom ne bo imelo po-sledic na japonsko-sovjetske stike.

Moskva je kljub vsem zagotovilom bila rezervirana. Lanskega decembra je izredno ostro reagirala na kitajsko podporo japo-nskim zahtevam po vrnitvi zasadenih Kuril-skih otokov. Te dni pa je glasilo sovjetske vlade »Izvestija« pisalo, da »na poti dobrih sosedskih stikov dejansko ni resnih in ne-premostljivih ovir, če seveda ne računamo na umetno napihnjene probleme, ki jih sprožajo tisti, ki ne želijo dobrih japonsko-sovjetskih odnosov. Pri tem Sovjeti vseka-kor ponovno mislijo na Kitajsko, toda malo je verjetno, da gre samo za nadaljevanje sovjetsko-kitajske polemike in njeno raz-širitev na novo območje. Gre tudi za opo-zorilo sami Japonci, ki v normalizaciji svojih stikov s Pekingom išče in vidi kre-pitev lastnih pozicij za pogajanja.

Sovjetsko opozorilo

Po drugi plati pa Sovjeti opozarjajo Japonce tudi na njihove trgovinske in go-spodarske stike z Združenimi državami. Japonsko gospodarstvo je zdravo, trdno in ekspanzivno; njemu nikakor ne more biti partner ameriško gospodarstvo, ki sloni na trilih temeljih devtaliranega dolarja, pou-darjajo v Moskvi. Drugače povedano: na-ravni partner Japonske je lahko samo Sov-jetska zveza, ki je zunaj zahodnega mone-tarnega sistema, obremenjenega z dolgo-trajno in nenehno krizo. Posamezniki vidijo v tem željo Sovjetov po postopnem distan-ciranju Tokia od Washingtona, ki naj bi se začelo na najbolj občutljivem področju japonsko-ameriškega sodelovanja; na gospo-darskih in trgovinskih povezavah.

Kakorkoli povzamemo, Japonci prihajajo na pogovore s Sovjeti okrepljeni. Od nek-daj pasivnega in nesamosojnega dejav-nika v povojnih mednarodnih razmerah se Japonska čedalje izrazeje spreminja v aktivni dejavnik, ki dobro pozna svojo moč in vrednost. Ali mar to pomeni, da so Sov-jeti zamudili ugoden trenutek za sklenitev mirne pogodbe z Japonsko, ki se jim je tujih temeljih devtaliranega dolarja, pou-darjajo v Moskvi. Drugače povedano: na-ravni partner Japonske je lahko samo Sov-jetska zveza, ki je zunaj zahodnega mone-tarnega sistema, obremenjenega z dolgo-trajno in nenehno krizo. Posamezniki vidijo v tem željo Sovjetov po postopnem distan-ciranju Tokia od Washingtona, ki naj bi se začelo na najbolj občutljivem področju japonsko-ameriškega sodelovanja; na gospo-darskih in trgovinskih povezavah.

Sovjeti vztrajajo, da je normalizacija sovjetsko-japonskih odnosov pogojena z dolgoročnimi vzajemnimi interesi in da ni posledica trenutne politične konjunkturo. Nobena dvoma ni, da lahko formula o dolgoročnih interesih sovjetsko-japonskega sodelovanja močno pripomore k premoč-nju tudi tako kočljivih vprašanj, kot so ozemeljske zahteve, seveda, če jo sprejmeta obe državi kot izhodišče v napovedanih pogovorih.

MARKO KOZMAN

Perujska postopnost obeta

Vodja posvetovalnega odbora pri pred-sedništvu republike general Graham je lani na prvem simpoziju o delavskem samou-pravljanju pred 1500 delegati (med njimi sta dve tretjina predstavljali lastnike privatnih industrijskih podjetij, tretjino pa delegati »delovnih skupnosti«) takole preciziral po-stopnost razlašanja privatnega sektorja: po odloku vlade morajo vse industrijske veje vsako leto odvajati 15 odstotkov dobič-ka za odkup akcijskih, ki bodo prešle v last »delovnih skupnosti«. Ta obveznost bo tra-jala toliko časa, dokler »delovne skupno-sti« ne bodo dobile podjetij v svojo popol-no last.

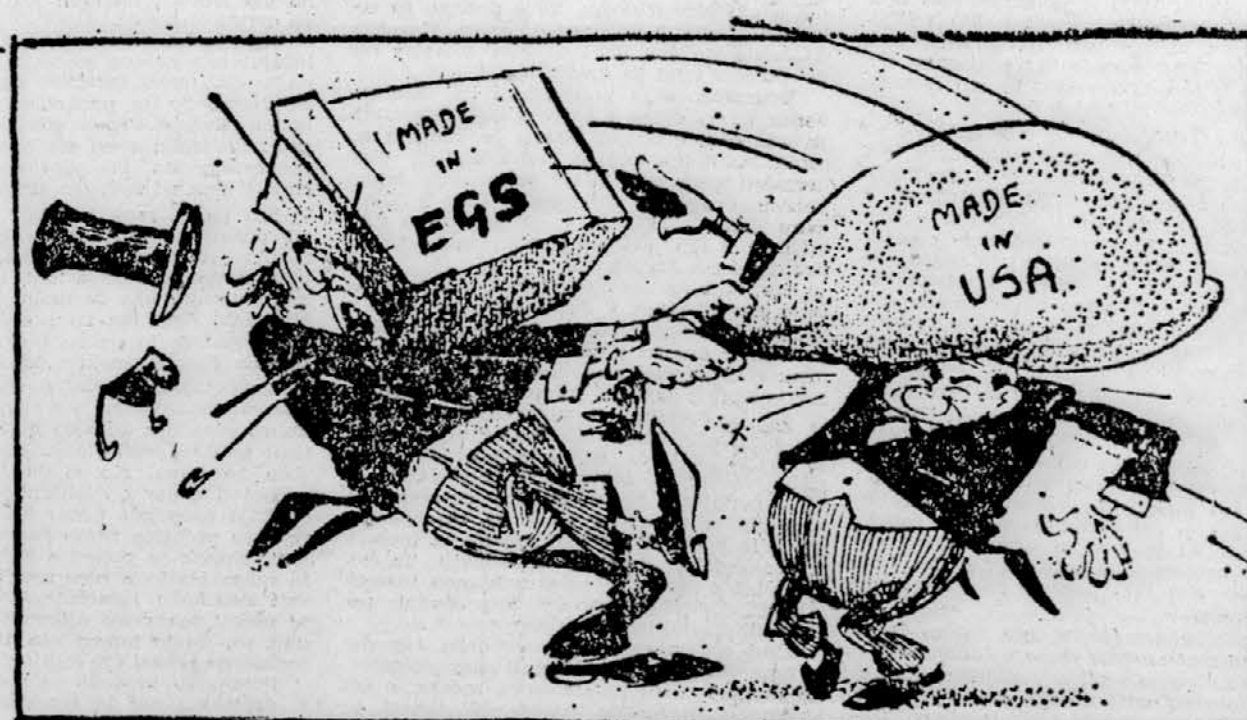
Reagirane nekdanjih lastnikov je bilo seveda različno, toda večina se je morala spriznati z dejstvom, da bodo poslej de-lavci participirali pri vodenju podjetij in slednjič tudi pri dohodku.

Kapitalizem v Peruju odstopa mesto modernejši družbi. Perujski model bi za-man iskali kje v svetu: to je specifičen model družbe, ki je prepričana, da lahko-pa naj si bo z močjo vojske — izpostuje kar najbolj humane odnose. V tej družbi se zdi-da je zaletavost, ki jo je bilo ob začetku reform pričakovati, odstopila mesto trezno-sti in postopnosti. skratka času, v katerem je moč najti pot k boljsemu.

Ne želva ne kenguru noče biti.

PETER BRESČAK

PRIJATELJSKI TRGOVINSKI POGOVOR

(Izvestija, Moskva)

Nobena propagandna akcija za slovensko tržišče

ne more brez oglasov v časopisih in revijah, ki jih izdaja »DELO«

S prijateljskim mottom

Kadar molčeči breg spregovori

Trije makedonski pogovori: z republiško sekretarico za kulturo, z igralcem in s pesnikom

Cane Andreški je na odru recitiral: »Tudi jaz sem del molčečega brega.« Toda na sliki Lazarja Ličenoskega so po polju zardeli maki. »Zaradi rdečih, fesom podobnih cvetov, jim pravimo tudi turčinci.« — »Močno, sladko in trpkokrat, je vino pri nas v Makedoniji.« je pripovedoval ob kozarcu pesnik Jovan Strzevski. Oboje, civilizacijo in socializem, skušajo zajeti z isto žlico, a narodno prebujenje jim daje podvojene roke. Prijatelj Tome Momirovski, predsednik kulturne skupnosti Makedonije, pa je, potem ko je poslušal Marjetkine recitacije Prešernovih pesmi v Vrbi, z njeno pomočjo za blejsko mizo zložil v prozi pesmico kar v slovenščini: »Mislili smo, da je Slovenec Slovincu Slovenec, da je Makedonec Makedoncun Makedonec; spoznali pa smo, da je Slovenec Makedoncun Makedonec, da je Makedonec Slovincu Slovenec, kar pa vse ne zmanjšuje resnice, da je en sam človek in njegovo ime je: vsi ljudje.«

Miljovska: Kultura je bila zapostavljena, ne prosveta

Dr. Desanka Miljovska, sekretarica za kulturo in umetnost v SR Makedoniji, predurini intelektualni s predurnimi odgovori, se je prvo vprašanje v pogovoru navrglo samo po sebi. Ze zaradi njene funkcije v vrhu republiške kulturne administracije, ki je urejena drugače kot pri nas. V Makedoniji imajo ločena sekretariata za kulturo in umetnost ter za znanost in izobraževanje.

»Da, pred poltrajno letom je prišlo do te delitve. Menili smo namreč, da je bila doslej v skupnem sekretariatu kultura preveč zapostavljena. V našem je bilo drugačno gledanje na pereče probleme, kot pri vas, prav zaradi različne stopnje razvitosti. Pri nas so vprašanje izobraževanja in prosvete zaradi svoje akutnosti vselej prisotna, skoraj nabrekla so, medtem ko po drugi strani često ni dovolj pozornosti za vprašanje kulture, pa tudi v prosvetno-kulturnem zboru makedonske skupščine imajo večino prvoletni delavci.«

In katera so poglavitna področja, ki jih v sekretariatu za kulturo in umetnost podpirajo? Odgovor je prinesel spet precejšnje presenečenje, namreč to, da sorazmerno največ sredstev odvajajo za ohranjanje in obnavljanje starih kulturnih spomenikov. Druga, na videz morda bolj aktualna področja, zlasti film in gledališče, podpirajo zbolj po posredno.

»Film pri nas nikoli nismo podpirali neposredno iz proračuna. Sredstva so prihajala iz filmskega prispevka kinematografskih podjetij, ki so se stekala v poseben republiški sklad, za nekatere filme, zlasti zgodovinske, za katere je republika menila, da so pomembni, je vlada odvajala namenska sredstva; nekateri filmi pa so nastajali po pogodbi z gospodarskimi podjetji. Do nedavna smo imeli v Makedoniji dve filmski podjetji, eno je nadaljevalo nekakšno tradicijo državnega podjetja, drugo pa se je razvilo iz skupnosti samostojnih filmskih proizvajalcev. Naneslo se je tako, da je v praksi na drugo podjetje imelo ugodnejši položaj glede javnih davkov in obveznosti do države, kar je bilo skoraj protislovno. Toda zdaj smo sploh spoznali, da je obstoj dveh filmskih podjetij v Makedoniji razmetavanje sil in sredstev in zato bomo obe podjetji te dni združili v eno. Tudi filmski delavci se s tem strinjajo in ta proces celo podpirajo, ker so videli, da bodo samo tako lahko razvivali svoje poglavitne zagate. Gotovo je, da mora imeti vsaka nacija kljub stroškom tudi svoje lastno filmsko proizvodnjo, tudi Makedonija, toda posledaj bo samo skušal simbolno integrirati s televizijo.«

Miljovska je opozorila tudi na, za njene pojme, preširoko državno subvencioniranje gledališč v Makedoniji, kjer imajo celo več poklicnih gledališč kot v Sloveniji, čeprav je po njeni sodbi materialna baza Slovenije večja. Skupno je namreč v Makedoniji kar osem poklicnih gledališč. Tri so v ssem Skopju: Makedonsko narodno gledališče z dramo, opero in baletom, tako imenovano Dramsko gledališče, ki se je razvilo iz nekdanjega Mladinskega gledališča ter posebno albansko-turško gledališče. Svoja lastna poklicna gledališča imajo še v Stipu, Strumici, Prilepu, Bitoli in Kumanovu. V teh sorazmerno manjših krajih, ki imajo pa vendar že vsaj okrog 30.000 prebivalcev, seveda ansambli niso polno izkoriščeni. »Vsa poklicna gledališča v republiki pa v bistvu vzdržujejo mesta oziroma občine. Iz republiških skladov financiramo samo medkrajevna ali meddržavna gostovanja. Pri tem morajo občine, kjer gledališča gostujejo, participirati s 50 odstotki, tako da iz republiških skladov v ta namen odmerjamo samo polovico sredstev. Ker pa občine često nimajo zadosti sredstev ali ne pokažejo dovolj zanimanja, čeprav smo prav s tem želeli spodbuditi njihovo iniciativo, ostaja tudi del republiških sredstev neizkoriščeni. Edino albansko-turško gledališče redno izkoristi vsa sredstva, ker veliko potuje po Makedoniji in obiskuje kraje z albansko-turško manjšino. Novost pa je prav zdaj vnesel nov kulturni oom v Tetovu, ki je sklenil pogodbo z Narodnim gledališčem za vrsto rednih gostovanj. Ker bodo postavili v kratkem še več takih domov, računamo, da bo to nova gibljivejša oblika konkretnega dogovarjanja.«

Za makedonsko kulturo je morda bolj kot katerokoli drugod znanično, da se v njej ljudsko povezuje z nečim dostojanstvenim. Ne gre samo za stare zgodovinske spomenike. Marsikaj tega je ostalo tudi v njhovem današnjem obnašanju in ustvarjanju. Miljovska je opozorila na to, da so bila v prvi polovici 19. stoletja prav v Makedoniji največja mesta na Balkanu in da se je morda ta mestna kultura v nečem prenašala naprej, čeprav je po krimski vojni in bosansko-hercegovaški vstaji prišlo do popolnega propada makedonskih mest, njihovih sejmov in njihove kulture. »Zlasti mnogi naši današnji likovni umetniki, ki dosegajo uspehe po svetu tja do New Yorka in Pariza, nosijo v sebi hkrati neko svežino in tradicijo, je ugotovila Miljovska, čeprav je menila, da sprejemamo v novejšem času v makedonsko kulturo iz sodobnih svetovnih

tokov tudi marsikaj formalno neprebavljivega in s tem negativnega.

Nenavadno je zvenela ugotovitev, da je prav tragedija skopskega potresa v veliki meri pospešila koncentracijo prebivalstva v novem Skopju. Skopje s 400.000 prebivalci je v sorazmerju z Ljubljano po vojni neprijetno bolj naraslo in v sebi združilo vse republiške sile. Zanimivo da si tudi pri republiškem upravljanju kulture samega sebe negotovi makedonski kulturniki bolj želijo neke centralizacije kot decentralizacije. Sama kot republiška sekretarica jim seveda skušam v raznih vprašanjih pomagati, vendar v tem smislu, da lahko sami zate svoje pobude samostojneje izražajo.«

Džuvalekovski: Ni dramske umetnosti brez do kraja izdelanega jezika

Širokega obraza in širokega nasmeška je gledališki in filmski igralec Ilja Džuvalekovski, doma iz Prilepa, mesta, ki se v makedonski zgodovini vselej nekomu upira in kjer so najboljše žitna polja, kjer pa, kot je rekel, odkar mu je umrla mati, nima nikogar in ničesar več. V ljubljanski restavraciji »Bellevue« se je vrh tega spomnil, da so bili starši njegove matere na pol Slovenci, lastniki sedanje hotelske stavbe.

Pogovor je torej stekel najprej okrog njegovega obiska v ljubljanski akademiji za igralstvo. Ker je tudi sam profesor na akademiji za igralstvo in umetnost v Skopju, se je zanimal za način poučevanja v Ljubljani in menil, da so si metode skoraj podobne. Sicer pa bo sam v kratkem odšel še za krajšo specializacijo na akademijo v Moskvo, saj je, po njegovem, »v sedanji igralški umetnosti ne sežeta niti do kole na. Da ne govorim o kakem francoskem Villaru, ki je bil kot igralec veliko manjši od Severja. Toda kot je škandal to, kako je Sever končal pri vas, tako pri nas zapadamo v drugo skrajnost in delamo iz Prilekova nacionalnega heroja.«

Džuvalekovski v Skopju trenutno igra v dveh gledališčih, v dveh velikih vlogah. V enem igra Shakespearovega kralja Leara, v drugem pa sodobno domačo satiro o Hamletu v vesti Mrduša.

»Protislovnost razlika vlog je samo navidezna, kajti v obeh komadih gre za isti problem, za vprašanje oblasti, samo da sem v enem kralj, v drugem pa sekretar partijske organizacije.«

Alli se čutite zapostavljena, ker kot igralec morate uporabljati jezik, ki nima svetovne odmevnosti? Ali menite, da je kljub vsemu narodni jezik novna osnova igralstva?

»Vtrajam na čistem materinem makedonskem jeziku, ki mora zavzeti prav do zadnjega odtenka. Srečo imam, da sem se rodil v Prilepu, kjer govorijo najčistejše makedonsko slovo, ki mi še zdaj zveni v ušesih. Mislim da ni dramske umetnosti brez do kraja izdelanega jezika. Zakaj so nekatere gledališča, npr. rusko ali angleško, tako velika? Ker imajo velik jezik.«

Džuvalekovski je ostro reagiral na vprašanje o morebitni sodobni gledališki krizi in avangardizmi, češ: »Prvi razlog za te krize tiči v tem, ker so začeli pri nas nekateri režiserji presajati avangardne poizkuse iz zahodnih kletnih gledališč na naše velike odre... Komur je potreben, BITFE, naj za to sam z vstopnico po 20.000 din tudi plača! Če ne bi imeli takih »bitfov« po Jugoslaviji, bi lahko gledališki igralci imeli boljše plače, bi živeli samo od gledališča in za gledališče, ne pa, da se moramo preživljati z vsakovrstnimi zaposlitvami, medtem ko nam gledališče ostaja ob strani!«

Džuvalekovski je sicer igral veliko tudi v Zagrebu in v hrvaškem jeziku dosegel za svoje odlično izdelane vloge vrsto priznanj. »Vendar pa trdim, da je materin jezik za igralca edina izvirna sila, v katerem se lahko v celoti odirkirje. Še kot dijak sem v Skopju poskušal Sibirinška in Furjana in ju občudoval, toda oba sta svoj polni vzpon lahko doživela šele pozneje, ko sta se sprotišta na domačem slovenskem odru. Nekaj drugega je z režisjerji. Toda igralce je živna vez z občinstvom.«

Kaj pa mlada generacija, ki prihaja na akademijo?

»Mislijo, da je že vse to od nekdanj, medtem ko smo mi morali včasih jezik enostavno delati, včasih smo se okrog ene besede na vajah na dolgo prepirali. Mladi pa zdaj prihajajo že na čisti teren.« Sveda pa kljub temu ni mogel zatajiti tudi občutka pelina: »Jasno pa je, da bi mladi, tako kot

mi, radi dobili čim širšo publiko. Vsi igralci na svetu bi radi govorili svetovni jezik.«

Stalev: Mislim samo po makedonsko

Morda najbolj značilni Makedonec, tak, kot ga poznamo še s starih srednjeveških fresk, gosposki in preprost hkrati, je pesnik in profesor na filozofski fakulteti v Skopju dr. Georgi Stalev, ki je v zadnjem času veliko preučeval makedonski verz, odprt za izražanje starega in novega.

Nekdo zraven naju pri mizi se je pohvalil, češ da imajo Makedonci vse jedi mastne in močno začinjene. Ali potekamem tudi hrana, pižnica, okolje in priroda vplivajo na oblikovanje jezika, na način izražanja v literaturi?

Georgi Stalev je seveda smeje menil, da hrana najbrž ne, da pa je priroda z vsemi svojimi drugimi pogoji okolja nevedno vplivala tudi na razvoj makedonskega književnega jezika in makedonskega verza. Plastično je izluščil prispodobno iz stare makedonske ljudske pesni o upornih komitih, ki so se borili za svobodo: »Za vsakim drevsom — mož, za vsako vejico — puščina cev, za slehernim lističem — naboj.« Na vrsti drugih primerov je pokazal, kako so zlasti v narodni pesmi govorili v pejsajnskih metaforah. Tudi ono lepo prispodobno, kako je gozd pozimi zbolel in se nato spomladam v sebi pozdravil in »v zeleno haljo odel.«

In od kdaj štejete novi makedonski knjižni jezik? Povsem preprosto in odločno je povedal, da je nastanek tega jezika povezan z narodnoosvobodilnim bojem in zmago revolucije leta 1945. »Pred tem so v 19. stoletju naši pesniki, razen dveh ali treh, ki so pisali v domačem narečju, hudo blodili. Grigor Prilev iz Ohrida je 1863 v Atenah dobil lovorjev venec za svojo grško pesnitev. Pozneje pa je isti pesnik začel boj proti grizmom in je poizkušal iznajti nek svoj lasten vseslovenski jezik z vključevanjem ruskih, srbskih in drugih besednih elementov. Kompromisen križan jezik si je prizadeval izkovati tudi Rajko Zinžifov.«

Vse to pa je moralo nujno propasti, kajti pravi viri so bili samo v pristnem domačem materinem jeziku. Revolucionar Koci Racin in Kole Nedeljkovski, ki je tračično končal s samomorom v Soliju, sta temu jeziku začela utirati pot. Racinova pesniška zbirka Beli mrguri (Beli svit), ki je bila objavljena leta 1839 v Samoboru pri

Zagrebu v makedonski, je začela novo stran makedonske književnosti.

Stalev je posebej poudaril, da je še danes ostala živa povezanost med poezijo in makedonskimi ljudmi, zaradi česar so se tudi lahko razvile take prireditve, kot so Struški večeri poezije. »Pri tem pa se to še posebej veže na tradicijo govornice, ne toliko pisane književnosti. Pri nas v Makedoniji ljudje pesmi veliko radi poslušajo, kot da bi kupovali tiskane knjige.«

Ko pa sva se pogovarjala o tem, kako danes stara narodna semantika dobiva v poeziji nove pomene in izrazila, je Stalev poudaril, da ta zveza nikakor ni dobesedna, da stare besede dobivajo v novih povedavah nov smisel. »Naš mladi pesnik Koteski je npr. ljubljanskim študentom prebral pesem, v kateri beseda kruh nima več zgolj samega ozkega, starega pomena, ampak dobiva določene nove dimenzije, celo nekatere univerzalne; da ni samo predmet, s katerim se nasitiš, ampak kot simbol lakote. Podobno je tudi pri Racinu in pri drugih pesnikih, pojem našega pečalbarstva, t. j. izseljevanja, ni samo nekaj, nad čemer bi jokali, ampak tudi nekaj, kar pozitivno povezuje usode. Motiv legendarnega junaka Dojčina, ki je rešil svoj kraj pred divjim črnim Arabcem, danes v makedonski literaturi ne rabi samo kot simbol herojstva, ampak v tem liku iščemo tudi psihologijo, celotnega ljudstva, ki je dolgo potrpežljivo, ki pa takrat, ko mu je vsega dovolj, tudi udari.«

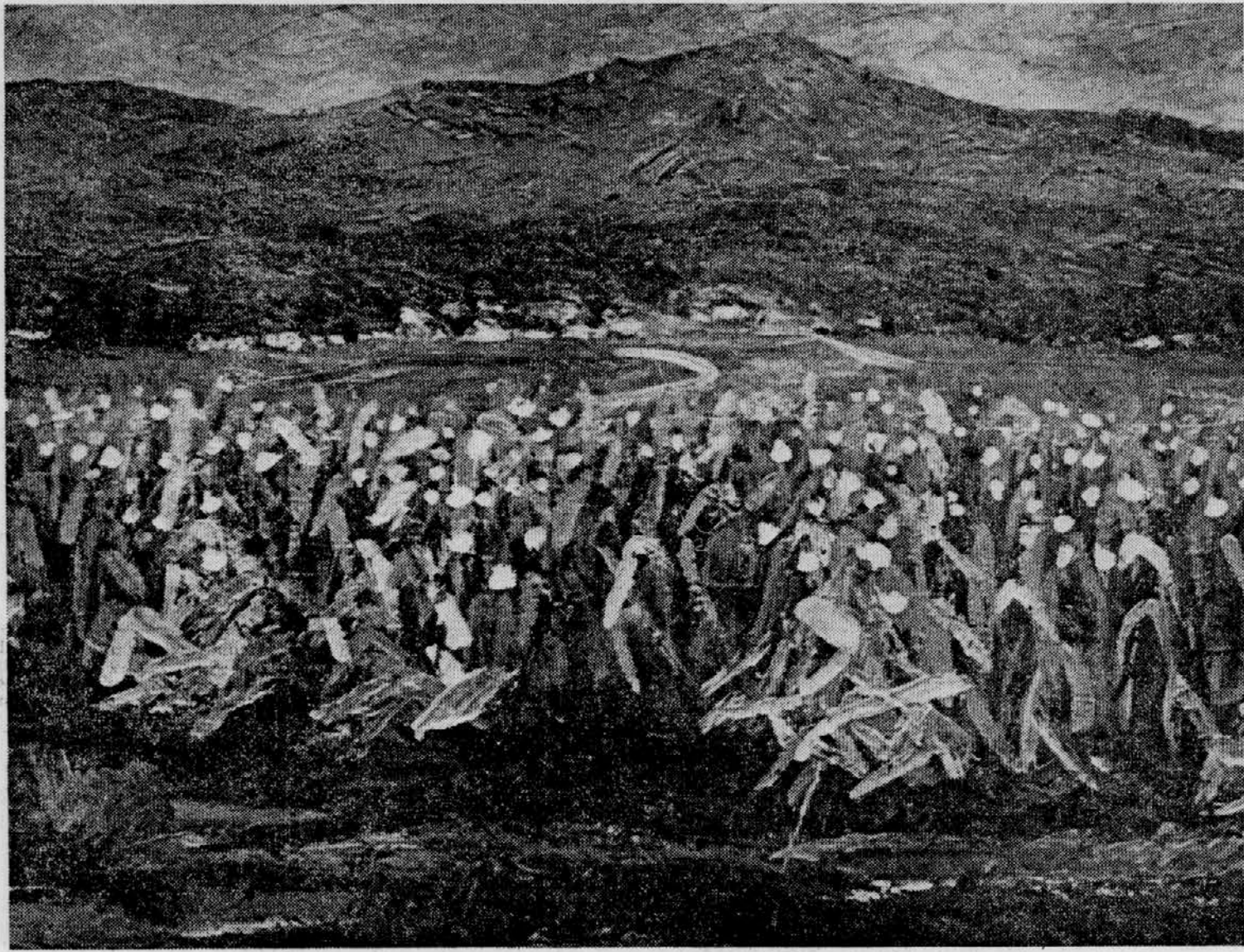
V kakšnem sorazmerju sta si potemtakem v sodobni makedonski književnosti nacionalnost in človeška univerzalnost?

»Nacionalnost se izraža predvsem v zvestobi zgodovinskim jezikovnim tradicijam. Do leta 1950 smo tudi glede oblike še imeli nekatere pesnike, ki so pisali pesmi v stari ljudski, narodni obliki. Toda danes se ti motivi še na povsem sodoben način vežejo z drugimi evropskimi in človekovimi iskani. Zanimivo, da sta nam bila v minulih desetih letih od tujih vzorov posebej blizu španski Lorca in francoski Apollinaire. Toda ne, da bi ju posnemali; zgolj da bi podobno iskali korenine. Hkrati pa smo začeli čutiti v sebi tudi svoje sodobno urbano civilizacijsko ranjanje.«

Za konec še vprašanje o enem ali dveh jezikih, o dvojezičnosti sodobnega makedonskega knjižnega ustvarjalca.

»Do srbsko-hrvaškega jezika nekega aktivnega odnosa nimamo, ker ga uporabljamo včasih samo zaradi komuniciranja z drugimi. V naši podzavesti in s tem zavesti pa ga skoraj ni, četudi večkrat beremo dnevne novice v srbohrvaškem jeziku. Zato o nekem pojmu dvojezičnosti ne bi mogli govoriti. Marsikaj je odvrgno že od tega, kdaj in kateri šole je kdo obiskoval. Res je, da se nekaterim našim pisateljem, ki še niso povsem obvladali književni jezik, včasih leksikalno vsiljujejo tudi nekatere srbske ali turške besedne konstrukcije. Toda to se dogaja zlasti tistim, ki so iz drugega, mešanega narodnostnega okolja, npr. vlaškega ali šiparskega. In značilno je, da prav to tisti, ki uporabljajo tu in tam srbske besede, podobno uporabljajo tudi bolgarske, se pravi da so jezikovno neodporni na dve strani. Zase vsaj vem, da mislim samo po makedonsko.«

BOGDAN POGAČNIK

LICENOSKI: MAKOVO POLJE

Višje šolstvo

Mrežo pod drobnogled

Z območja, ki sodi v neugodno izobrazbeno sestavo

V razpravi je že peti osnutek tez zveze komunistov o idejnopoličnih vprašanjih razvoja visokega šolstva v samoupravni socialistični družbi. Morda je to potrditev mnenj, da oblikovanje koncepta sodobnega visokošolskega izobraževanja na Slovenskem ne bo lahka naloga. Tudi zaradi tega ne, ker je bilo doslej prav na področju visokega šolstva premalo načrtovanja. Premalo družbenega dogovarjanja o njegovih smereh in poteh ter preveč naključnosti ali pretiranega poudarjanja interesov posameznih področij. Morda danes tudi zaradi tega ugotavljamo sorazmerno zaprtost in šibko uresničevanje načela demokratičnosti visokega šolstva. In skladno s tem nekaj dualni razvoj visokega šolstva na Slovenskem (v Ljubljani in Mariboru).

	Višje šole	Visoke šole
Celje	7,7	3,1
Laško	3,5	1,6
Mozirje	1,8	7,8
Sljv, Koprivice	4,6	3,0
Sentjur	1,6	3,9
Šmarje	12,8	5,0
Velenje	3,2	6,1
Zalec	28,5	15,2

Navedeni izobrazbeni produkt na ravni višjih in visokih šol kažejo, kolikšen del mladit iz ene generacije učencev je z diplomsko končanje kot višji ali visoko kvalificiran strokovnjak. Če bo šlo tako naprej, bo na primer občina Šmarje pri Jelšah, ki ima sicer nekaj čez 30.000 prebivalcev, lahko vsako leto (vsaj teoretično) za 5 delavcev z visoko izobrazbo oplenitila svoj katastrofalni kvalifikacijski sestav zaposlenih. S poljšanostjo, da ostane od generacije učencev kar 7,7 otrok brez ustreznih strokovne izobrazbe.

Pomenimo se drugače

To pa še ni vse — v zadnjih petih letih (od šolskega leta 1966/67 do 1970/71) nazadnje število slušateljev višjih šol s celjskega območja (šušatelji po kraju stalnega prebivališča). Diferenca resda ni velika 1966/67 je imelo celjsko območje na višjih šolah 566 slušateljev, pet let kasneje pa (542), vendar pa opozarja. Sveda imajo številke relativno vrednost, saj prinaša vsakodnevno življenje svojevrstne odstopne — na bolje ali na slabše. Še posebej velja to za področje vzgoje in izobraževanje in za kadrovske politiko. Vendar pa statistični filijala socialnega in regionalnega razlikovanja v sistemu višjega in visokega šolstva podaja osnove za razmišljanje in za spreminjanje sedanjih razmer.

Navedenemu tudi podatek, da od vseh vpisanih študentov uspešno diplomira komaj ena tretjina, ni od muh in ga bodo morali sestavljati skupščinskih dokumentov o nadaljnjem razvoju višjega in visokega šolstva upoštevati.

Če realen, a mini prikaz nekaterih razmer v visokem šolstvu povežemo z zahtevami o policentričnem razvoju najvišjih sto-

Poglejmo nekaj ugotovitev in podatkov. Osnutek tez na primer navaja, da daje pet slovenskih mest (Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj in Novo mesto) dobro polovico vseh diplomantov. Pri tem pa je Ljubljana udeležena s skoraj 33% vseh diplomantov. Primerjava, da odpade na celotno slovensko podeželje, kamor teze uvrščajo tudi številna urbanizirana naselja, in na industrijske kraje le 28% vseh diplomantov, še sama dovolj pove. Zal še ni na voljo podatkov o tem, kam se registrirajo sveži strokovni kadri, če so sicer doma iz manjših krajev. Dalje — v mestih dosežejo na 1000 prebivalcev 18,4% diplomantov, na vsem ostalem območju pa le 3,4%. Ze samo teh nekaj števil (drugi dokumenti o poteh nadaljnje razvoja vzgoje in izobraževanja na Slovenskem jim prav tako izpostavljajo) pričla, da bomo morali v smotanju sprememb v visokošolskem sistemu in v načrtovanju disperzije višjega in visokega šolstva upoštevati nenanaravno sliko socialnega in regionalnega razlikovanja v vzgoji in izobraževanju.

Kaj so dali izobrazbeni produkti

Za jasnejšo ponazoritev bomo navedli nekaj podatkov za celjsko območje, ki sodi med območja z neugodno izobrazbeno

strukturo. Za izhodišče povejmo morda še dejstvo, da novejša sociološka raziskava kažejo nerazveseljene učinke enostranskega razvoja slovenskega prostora — skoraj polovica umsko nadporečno nadarjenih otrok s podeželja ne nadaljuje šolanja niti na II. stopnji. Kajpak je sedaj laže razumeti, zakaj imamo take težave s socialno sestavo dijaške in študentske mladine. No, morda je pa vendarle važno še dodati, da tisti otroci iz socialno in kulturno nerazvitih krajev, kateri vendarle priminejo do konca srednje šole, ostanejo pred visokim zidom — pred zidom, ki jih loči od visokega šolstva. In tedaj najbrž ugotovijo, da Slovenija kljub vsem trditvam in realnim razmišljanjem ne ni tako majhna. Tisto, da nas je komaj za londonsko predmestje, tedaj ne vzdriži v celoti občutenja, kako so nekatere življenjske vstopnice vendarle preveč odmaknjene od precejšnjega števila mladine. K sreči smo zlasti na konferenci ZKS o socialnem razlikovanju spoznali, da te resnice zahtevajo aktivnejšo družbeno oziroma v tem primeru šolsko politiko.

Poglejmo še nekaj številki o izobrazbenih produktih občin na celjskem območju (Celje, Laško, Mozirje, Slovenske Konjice, Sentjur, Šmarje, Velenje in Zalec). Kaj so dali izobrazbeni produkti v teh občinah v letu 1969 (v absolutnih številkah, v relativnem odnosu do povprečnega letnika)? Podatki so samo za diplomante višjih in visokih šol.

JOZE VOLFANČ

Programski kašipot

Literarno cvetje

Nekaj misli ob novi domači televizijski dramatizaciji

Zanimivo. Ko se je naš film pred dvajsetimi leti komaj dobro postavil na noge, se mu je že porodil velik, zahteven načrt, da bi upodobil »Visoko kroniko«.

Nadaljevanka, ali kaj več

Poseben pomen »Cvetje« pa vidim v tem, da kljub svoji odprtosti čim širšemu krogu gledalcev niti najmanj ne poenostavlja, ne improvizira, se, skratka, ne spušta z najvišje ravni, ki jo je vizualnemu oblikovanju in pripovedovanju odmeril v domačih možnostih sorodni filmski medij.

S to primerjavo nikakor ne nameravam grajati filmsko in hvaliti televizijsko programsko močovanje. Rada bi spomnila le na to, da je vselej in povsod pametno vedeti, kako in do kod (finančno, organizacijsko) zmoremo. Veliki filmski spektakel je ostal na papirju.

Samo po sebi se seveda tudi razume, da je televizija dolžna na tem območju iskati novo kvaliteto s pomočjo novih, svojemu mediju in njegovim možnostim prilagojenih izrazil.

Drugi pol avantgarde

V tem pogledu se mi zdi televizijsko »Cvetje« v jeseni tehten dosežek. Kajti na programski črti, ki sega v eni smeri do eksperimenta in avantgarde, bi bil v drugi smeri izostanek skromnejše oziroma manj ambiciozne ljudskosti, poljudnosti, če hoče, vsekakor vrzel. In bistvena napaka bi bila, če bi potrebo po takšni ljudskosti mašili z diletantizmom, s šabloni ali, recimo, le z uvozom, ki nam dopoveduje povsem tuje miljejsko občutenje, nas sili k enačanju z mentaliteto, ki nam je v marsičem tuja.

Cisto konkretno: ali ni na primer »Mestec Peyton« s takšno ameriško »ljudsko« oziroma »meščansko« igrano z razsežnostjo rutinskega obnavljanja televizijskega medija in s prav tako rutinsko natančnim poznavanjem, celo diktiranjem množičnega okusa?

Retorična vprašanja so vselej nevarna. Zato moram takoj zapisati, da se ne zavzemam zato, da bi namesto mesteca Peyton gledal »Cvetje« v jeseni, Miklovo Zala, Desete brate, kot da so takšna in podobna dela edino zrealo našega množičnega okusa in odsev našega domačijskega okolja, nemara tudi čutenja in čustvovanja. Nikar, da bi jih napačili v peyntonске dimenziji! Mislim pa, da so med mesteci Peyton prav potrebna in dobrodošla očiščena, zaprestita, programskega spektra, predvsem pa — če dosežejo takšno zares dostojno kvaliteto raven, kakršno ima »Cvetje« v jeseni — negovanje in oživljanje tradicije, izraz povezanosti med domačim ustvarjalnim večerjem in danes. Ko iščem in poskušam utemeljiti »Cvetje« v jeseni njegov svetel prostorček pod domačim televizijskim soncem, se skoraj hudomušno smehljam ob citatu, zapisanem med drugimi v opombah k Tavčarjevemu Zbranamu delu.

Star citat, stara resnica

Ko je leta 1916 Oton Zupančič prevzel uredništvo Ljubljanskega Zvona, je v svoj program, v katerem se je skliceval na začet obranjanja živih tradicij prejšnjih narodov in vzdrževanja duhovne enotnosti narodov z ustvarjanjem kulturnih vrednot, zapisal tudi tole:

»Resna umetnost, resna literatura je bila in bo vedno v zvezi z življenjem in dobo, zajema — zavzema ali nezavzema — iz časa in njegovih zahtev ter se ne menja niti za blažirano (če napak umevamo) geslo »L'art pour l'art« niti za filistrozno tendenčnost ali bornirano utilitarizem. ... Ali smo sposobni, s strumnim stremeljenjem, izdajati list, v katerem naj se kristalijo težnje, smeri in cilji celokupne psihe? Potem bi se nam odprla pot do harmonične kulture.«

Ce zamenjamo v našem primeru »liste« s »televizijski«, smo (še vedno) tam, kjer je nazakal smer Zupančič in pri tem je dejstvo, da se je Tavčar dvignil s »Cvetjema« in »Kroniko« v svoj osebn, pa tudi v slovenski pripovedni svet, ki je tudi v Tavčarjevem Zupančič ni bil osebno povabil k uredništvu takšnega programa, pravzaprav postranskega pomena.

Televizija ni in ne more biti le informator, pač pa je zelo razširjena in zato zelo vplivna posredovalka kulture. Enemu najlepših slovenskih pripovednih besedil je da la novo popularnost in s tem veljavo. Televizijski upodobitev »Cvetja« je kotviral splet zelo srečnih okoliščin. Osnovna je Mejakova dramatizacija, ki je zelo lucidno upoštevala zahteve vizualizacije, se izognila preproščeni solzavosti, ki je tudi v Tavčarjevem izredno sročen je bil izbor igralcev in režiserja, smela se ter komponista. Vse to je omogočilo upodobitvi celovitost, karneza pa je v pravem sovočju s Tavčarjevimi čutenjem prenašala njegova domačijska razmišljanja v panoramske podobe.

Opredelitev »Cvetja« kot televizijske vrste me spravlja v zadrego. Televizija sama ga napoveduje kot nadaljevanko, kar je spričo skromnega obsega treh nadaljevanj mogoče malo pretirano. Se najbolj posrečena oznaka se mi zdi televizijski film. Ne samo zato, ker je upodobljeno s čistimi filmskimi prvina. Tudi zato, ker »Cvetje« zares lahko postane film, in to dober film, v trenutnem slovenskem proizvodnem zastojtu ter peredi scenarijski suhi, koliko bolj dobrodošel. Nujne montažne krajsave, ki bi odvzele slabe pol ure trajanja, bi prispevale k pozitivni ritmu, da bi postal res filmski.

V času, ko se je »Cvetje« pripravljalo na televizijsko premiero, je predsednik odbora za kinematografijo pri Kulturni skupnosti Slovenije, režiser France Stiglic na seji, na kateri je odbor odločil o letošnji filmski proizvodnji, povedal, da niti en scenarij še ni dokončno pripravljen za snemanje. France Stiglic je začel kronologijo povojnega slovenskega igranega filma z upodobitvijo Kosmatovega novele »Očka Orel«, lani pa je moral zaradi boleznj preložiti snemanje »Pastirčeva« po Bevkovi mladinski povesti. Vmes je posnel literaturne filmove, ki so povezani s slovensko preteraj (»Balada o trobenti in oblaku«, »Tistega lepega dne«, »Amandus« itd.)

Pa tudi drugim režiserjem oziroma slovenskemu filmu nasploh je domača literarna beseda veliko prispevala v rasti, tudi k njenim takšnim mejnikom, kakršni je bil npr. »Ples v dežju«, ki mu kritika priznava tehtnost istočasne jugoslovanske filma za moderno, subjektivno, avtorsko snovanje, za odpiranje v evropski filmski prostor.

»Cvetje« v jeseni nas je znova spomnilo na vrednosti in možnosti, ki so za film in televizijo shranjene v naši književnosti. Ob misli na možnost, da se televizijski film preoblikuje v kinematografski film, pa utegne »Cvetje« postati mejnik, to pot v smislu organizacijskega in ustvarjalnega sodelovanja. Od vseh manjših kinematografij, kar jih poznam, si samo jugoslovanska in z njo slovenska dovolj jeta odraževanje od televizije. Na Poljskem, Češkoslovaškem in drugod je praksa drugačna; po začetni negotovosti se je razvilo med filmom in televizijo živahno sodelovanje. Televizija, ki je filmu jemala ustvarjalce in sodelavce, mu sedaj vrača — film. Koristi imajo vsi: film, televizija in gledalec.

Zato se mi zdi »Cvetje«, čeprav prekratko za nadaljevanko, vse kaj več kakor nadaljevanka.

STANKA GONDIC

IZ »CVETJA V JESENI«: Kosmov Janez (Polde Bibič) in Presečnikova Meta (Milena Zupančičeva)

Zagrebsko pismo

Kdo je grešni kozel?

O disko klubih kot leglu kriminala: odgovor borcev

V Zagrebu je te dni več govorjenja o kulturi in okrog kulture, kot se na področju kulturnega ustvarjanja v resnici sploh dogaja. Del govoric gre tudi na račun vsakovrstnih političnih ocenjevanj nekaterih dejavnikov in na račun vzdušja v kulturi, drugi del »kulturnih pogovorov« ali »pogovorov o kulturi in okrog nje« pa je — kot po tradiciji — zožen na kuloarske pogovore in interpretacije, od kaz resničnim stanjem.

V eni zadnjih številkih Dela sem omenil tudi pismo, ki ga je bila borčevska organizacija poslala predsedniku mesta in v njem opozorila, da se v zagrebških disko klubih dogaja marsikaj, da je to leglo zagrebškega podzemlja, tako da je na to pismo odgovoril »Omladinski tjednik«. Oglasil se je Hida Bišević kot namestnik glavnega urednika tega lista. Zdaj je v istem časniku izšel odgovor člana predsedstva Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojne Rada Peleša z naslovom »Ah, ti borci, grešni kozli« in s podnaslovom »Informacija tovarišu Hido Biševiću ob članku »Borci za nas«.

Zmišljanje krivcev

Peleš piše, da so »človeškemu rodu že zdavnaj znane sheme, po katerih kaka politična grupacija, da bi usmerila javno mnenje po svojih željah, označi drugo skupino svojih sodržavljancev kot krivce za vse zlo

in hudobije. Začnejo se šepetanje, hujskanje, hajka, pogrom, genocid. Pri tem pa niti ni pomembno, ali je ta kolektivni Pedro, ki bi moral viseti ali so ti grešni kozli sploh krivi. Pri kristjanih so bili to — piše Rade Peleš — Židje, pri Židih Arabci, ponekod so črnci ali kaka druga nižja rasa, na primer Slovani. To so bili tudi Srbi in Hrvati in Siptariji. Včasih so to masoni, hipiji, homoseksualci, kaka sekta ali kaj drugega. Vsi ti so sredstvo, cilj pa je drugo. Razredno zavajni kapitalisti so s pomočjo svoje močne mašinerije specialne vojske svojega kola pobarvali rdeče. To je »prekleti komunist«, »komunistična pošast«, »bau-bau s srpom in kladivom«, s katerim strašajo drobri, popolni, svobodni svet v njegovem brokem idiličnem načinu življenja. Za njihove naravne zveznike v Jugoslaviji, za vsakršne ostanke, za malomeščane, za tiste, ki koprne po dobrih, starih, predsocijalističnih časih, za podprenike teh podprenikov, za militantne klerikalce, za naše (tako imenovane) samoupravne prevaratne in hošpitarje, ki so za provizijo pripravljani domovino prodati po kosčkih, za njihove (neko-

liko modernizirane) zabave živinskih prekopčevalcev, za njihova veseljačenja, lahko nevarne druge seanse, za vse te je grešni kozel BOREC NARODNOOSVOBODILNE VOJNE in njegova organizacija ZEB NOV. Ne zveza komunistov, seveda, saj niso nemurni! To bi bilo preveč neposredno in zato tudi nevarno. Teže bi dobili nezavestne ali (zavestne) zavestnike. Kajti nekje za tem sta odkrit načrt in taktika: ločimo borce od partije, vzemimo revoluciji preverjene revolucionarje, izločimo jih, infiltriramo se v partijo, zavzemimo centre za odločanje, potem pa bomo že lahko spreminili firmo.

Z oblastjo, a ne na oblasti

Peleš pravi, da so te sheme že znane. Po tej shemi: »Borci so primitivci, ki so se (morda) dobro tolkli v vojni točki, zdaj gre za drugo stvar, naj se umaknejo, nimajo smisla za novo, so zavora, konzervativci, birokrati, stalnisti, neostalnisti, informburokrati, neinformburokrati, prekleti unitaristi, ki si namesto kravate zavežejo parolo BRATSTVO — ENOTNOST.«

Peleš opozarja Biševića, da borci nikoli niso bili vena izmed struktur oblasti, kar jim očita Bišević. In Peleš dobesečno pravi: »najprej so se v Revoluciji bojevali za svojo, MLADINSKO ljudsko vizijo socializma, da bi takoj nato začeli novo bitko, isto proti stalizmu. To so naše bitke in

zmage, tovariš Hido, v katerih nismo bili oblast, temveč so drugi vladali v našem imenu. Z našim privoljenjem, seveda. Toda pozneje, ko je administrativni socializem (tudi po naši zaslugi) začel pokati po šivih in ko so se ob mnogih dobrih stvareh pod krinko samoupravljanja, odpiranja, svobode, začele uvajati tudi najrazličnejše »protisocialistične vrednosti« (kot vi pravite), tedaj borci, posebno pa zveza borcev niso zahtevali svojega delčka oblasti. Čeprav so tudi takrat bili iz oblasti. Razumite, kaj mislim: ob tem smo nekaj krivi tudi mi, posebno zato, da se kot del ZK nismo organizirali tako, da bi vsaj deloma bili oblast. Prevarali smo se v omeni. Danes pa je na Hrvaškem več kot 70 odstotkov borcev v pokobni Zato nemara ne boste rekli, da bi lahko bili oblast? — zastavlja vprašanje Rade Peleš.

V zelo obsežnem in navdihnjenom napisanem govoru Rade Peleš pravi, da mora zaradi sebe Biševiću povedati, »da so borčevski otroci ob užitek, da bi lahko pili najdražji whiskey (v disko klubih in sicer). Nimajo denarja. Borci so ljudje z majhnimi dohodki, saj imate podatke iz popisa borcev. Okoli polovica upokojenih borcev ima dohodke na najnižji pokojninski osnovi ... Toda vseeno takšni, kakršni so, brez oblasti, brez denarja, toda z vsem sramom za mladino, so borci, v nasprotju od tistega, kar vi trdite, v mnogih mestnih organizacijah pogosto sami in se donkihoško bojujejo za to, da bi mladina dobila svoje prostore, sredstva, možnosti, da bi živela svoje življenje ...«

Na koncu tega fragmentarnega citiranja Peleševga odgovora sem dolžan sporočiti, da je Biševićev članek naletel pri borcih na ostre proteste, pripombe pa je baje bilo tudi slišati zunaj borčevskih struktur, posebno na arogantni ton pisanja Hida Biševića.

In v tem, ko traja ta polemika, vzroki te polemike, disko kluba še naprej obstajajo, delujejo še nadalje pod geslom »vpsol gre dobro«.

Od dogovorov, ki so te dni prav tako na vrhu splošnega kulturnega in političnega interesa, je tudi odločitev RTV Zagreb, da bo odložila oddajanje televizijske serije »Berici« in sinovie Ivana Raosa in režiserja Antuna Vrdoljaka. O tem pojavu, kot tudi še o nekaterih drugih ekscesnih pojavih v kulturi, bo v Zagrebu kmalu veliko posvetovanje kulturnih in javnih delavcev, na katerem bodo poskušali podati analizo tega dogajanja.

JOZO PULJIZEVIČ

Kulturna skupnost

Neporabljena sredstva

Presežek, ki je v resnici primanjkljaj

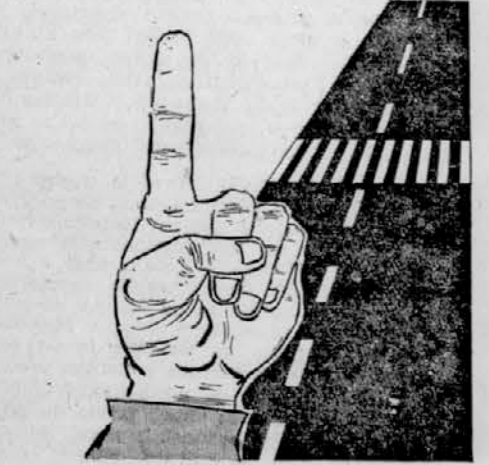
Znano je, da je denarna stimulacija v kulturi na podlagi sprejete kulturne politike eden izmed osrednjih pogojev kulturnega življenja in razvoja. V določenem smislu je zategadelj način — da se ne govori o količini — porabe sredstev eden izmed kazalcev intenzivnosti kulturnega utripa. O tem bi bilo mogoče seveda razpravljati tudi v zvezi s kulturno politiko republiške kulturne skupnosti, saj domnevno čedalje bolj postaja osrednja programerka in usmerjevalka kulturnega življenja v republiki.

Tovrstni finančni kazalec se je v minulih dneh v tej organizaciji javno ustavljal zlasti na številki, ki je pomenila »neporabljena« sredstva v minulnem letu: pozornost je zlasti vzbujala okolščina, da denar, ki so ga lani razdelili na podlagi programa in meril za pospeševanje kulturnih dejavnosti, ni izčrpan oziroma porabljen in je zato pri marsikom nastal varljiv občutek, da je sredstev v kulturi »preveč« in da jih ni mogoče porabiti. Razlog za ta saldo lanskega finančnega načrta pa je po vsem videzu povsem drugje.

dotlej se niso bile uresničene, pa so sicer bile v načrtu, se pravi, da so jih v posameznih ustanovah trdno nameravali izpeljati, KSS pa je bila zanje namenila določeno podporo. Največje vsote so se »zbrale« na filmskem in založniškem področju, pri čemer gre pripomniti, da so tako zbrane občakale Novo leto iz objektivnih razlogov: filmska proizvodnja ni stekla zaradi znanih nesubjektivnih dejavnikov, medtem ko pomoč, namenjena založništvu (prispevalo jo je IS SRS, v višini 4 milijonov), prav tako ni mogla biti razdeljena dosti pred letošnjim Novim letom. To pa sta tudi oba osrednja porabnika, ki bi morala izdatneje izprazniti omenjeni saldo.

Seveda pa je še nekaj vzrokov, da sredstva niso zakročila v kulturni promet: finančni načrt KSS je bil sprejet šele aprila, številne akcije na trajajo le eno leto, temveč dlje časa, zato pa ne potrebujejo sredstev samo v enem letu in zanje tudi organizatorji ne zaprosijo, nadalje pa neredke ustanove sklepajo svoje obračune šele v februarju, ne pa ob koncu obratnega leta. Tako je zdaj, marca, treba že zapisati da se je saldo pri KSS že krepko zmanjšalo, saj je bilo ob koncu prejšnjega meseca iz njega nakazanih že nad 4 milijone dinarjev, zahtevkov za nakazilo pa je še več. Manjša sredstva, ki pa bodo kljub vsemu ostala, bodo pristojni odbori v KSS v aprilu po presoji pripisali akcijam na področjih, na katerih so bila angažirana že poprej. V aprilu bodo namreč obravnavali vloge za letošnje akcije oziroma prireditve.

Sicer pa na KSS menijo, da je v prihodnje na podlagi dosežanih izkušenj potrebno uveljaviti nekaj sprememb, ki bi poživile dinamično uporabe sredstev. Med drugim bi kazalo zahtevati od vsakega prosilca podpore, da za njegovo akcijo ali prireditve zagotovi del denarja že temeljna kulturna skupnost ali druga organizacija, šele tedaj bi KSS privolila v dodatno pomoč: v nasprotju primeru organizatorji zmanjka denarja, sredstva, ki mu jih odobri KSS, pa

VARNO ČEZ CESTO

JOZE HORVAT

Odprti problemi

Več energije v prihodnje?

Težave s porabo elektrike bodo obširne še naprej

Zadnje čase v sindikatih veliko razpravljajo o (ne)uresničevanju srednjeročnega načrta razvoja, zlasti z gledišča neuresničenih načrtov gradnje novih energetskih zmogljivosti. Na nedavni seji komisije za družbeno ekonomsko obnovo, ki je objavila tudi povzetek razprav v izvršnem odboru zveznega odbora sindikatov delavcev industrije in rudarstva, je prišlo opozorilo, da izgradnja novih energetskih zmogljivosti za prihodnjih pet let ne ustreza predvidevanjem plana. Tako je v zadnjih dveh letih vloženih v elektroenergetiko le 68,5 predvidenih sredstev za ta namen, v premogovništvu le 50,9 odstotka, v nafti 80 odstotkov in v bazni kemiji 90 odstotkov.

Energetska panoga (elektrogospodarstvo, premog, nafta in plin) so se sicer prilagodila predlogom politike dolgoročnega razvoja energetike do 1985. leta, vendar je to bilo dolgoročni program, ki ga je treba družbeno sele verifikirati, da bi se tako olajšali pogoji za razvoj dogovarjanje o programu razvoja, o kriterijih in mehanizmu določanja medsebojnih odnosov v cenah, o razširjenosti proizvodnje in drugih bistvenih vprašanjih, ki so pomembna za skladni razvoj energetike na samoupravnih osnovah.

Toda za krajši rok, do kraja srednjeročnega plana, ki smo ga sprejeli šele potem, ko je pol planskega obdobja že minilo, so ostali mnogi problemi še odprti. Tako je v elektroenergetiki rast porabe električne energije že prva planska leta zabeležena po stopnji 13,4 odstotka, kar je nad predvideno rastojo po srednjeročnem načrtu razvoja. Če bo ta rast nadaljevana 1975. leta, potem bi morala biti poraba električne energije tedaj večja od 45 milijard kWh, kar bi porušilo še tako prenapeto energetska bilanca.

Če se realizacija izgradnje objektov proizvodnje, prenosa in distribucije v elektrogospodarstvu je povezana s financiranjem razširjene reprodukcije, povečanjem lastne akumulacije in za zagotovitev drugih virov financiranja. Plan je predvidel povečanje akumulativnosti elektrogospodarstva z zmanjšanjem materialnih stroškov in povečanjem učinkov gospodarjenja, kot tudi s postopnim povečevanjem cen električne energije. Mislili so tudi na sprejetje ustreznih ukrepov socialističnih republik za zagotovitev potrebnih sredstev in na prioriteto pri dobljanju kreditov iz tujine. Toda akumulativnost elektrogospodarskih organizacij tudi ob povečanju cen za 15 odstotkov na prenosni mreži in bila zboljšana zaradi zmanjšanja dohodka po povečanju cen premoga in zajemanja dohodka z drugimi ukrepi. Tudi pri elektrodistribucijskih podjetjih ni bila povečana akumulativnost, temveč zmanjšana, ker so cene zadržane od 1965. leta dalje in ker so ob vseh povečanjih cen na prenosni mreži priznavali samo razlike v stroških nabavljene električne energije, ne pa tudi povečanja drugih elementov stroškov reprodukcije.

Termoelektrarne šele do 1976. leta

Socialistične republike so sprejele zakonno o zbiranju dela sredstev za investicijsko izgradnjo, toda od kreditov iz tujine je doslej sklenjena pogodba z mednarodno banko za razvoj za financiranje 380 kW mreže v vrednosti 75 milijonov dolarjev. Definitivno so pripravljene tudi pogodbe o kreditiranju nekaterih elektrogospodarskih objektov iz posojila ZSSR, toda vse to ni dovolj za predvideni razvoj elektroenergetskih zmogljivosti, ker skupno potrebna investicijska sredstva še niso zagotovljena.

Med pogajanjami z ZSSR za dobavo opreme za nove termoelektrarne smo ugotovili, da bi lahko začeli gradnjo v polovici letošnjega leta, če bi pogodbo podpisali do konca lanskega leta. Izgradnja termoelektrarn z bloki moči 200 do 3000 mw traja 3,5 do 4 leta. Torej bi te elektrarne zgradili šele do začetka 1976. leta pod pogojem, da bodo postopno zagotovljena potrebna investicijska sredstva in da bo dobava opreme in opravljena dela pospešeni. Ker pa lahko dobimo iz ZSSR samo dva do tri bloka na leto začetni od 1975. leta, bomo morali te bloke dobavljati tudi z drugih virov. Izgradnja hidroelektrarn je prav tako dolga in lahko s končanjem gradnje računamo šele 1977. leta.

Zaostrevanje elektroenergetiske bilance torej ni predvideno le do konca srednjeročnega

plana, temveč tudi v naslednji srednjeročni načrt. Če pa dodamo še nezagotovljene izgradnje prenosne mreže 110 in 220 kv, ki bi jo morali prav tako zgraditi v tem času, prav zaradi izkoristka novih zmogljivosti, potem so problemi vlaganja sredstev za razvoj elektrogospodarstva izjemno težki. Zaradi hitre porabe od proizvodnje električne energije se problemi v bodoče samo še stopnjujejo.

Z družbenim planom je bilo predvideno za razvoj elektrogospodarskih objektov skupnih investicij 27,1 milijardo dinarjev in sicer za zagotovitev proizvodnje 45 milijard kWh 1975. leta. Ker pa izpolnitev teh investicij znatno zaostaja in je poraba veliko večja od predvidene, je vsekakor nekaj treba storiti. Dobri gospodarji ponavadi ne odstopajo od poglavitnega cilja, pač pa od posameznih etapnih ciljev. Trenuten problem je v tem, da so predlanska vlaganja znašala okrog 2.400 milijonov dinarjev oziroma nekaj več kot lani, ko so znašala natančno toliko, kar je posledica dejstva, da lani niso bile začete nove gradnje. Te investicije skupno znašajo v prvih dveh planskih letih le 16 odstotkov skupno predvidenih vlaganj.

Proizvodni objekti, ki so zdaj v gradnji in bi jih morali končati med letošnjim in 1975. letom (HE Orlovac, HE Mratinje, TE Obrenovac 3, TE Kakanj 3, TE Tužla 4, TE Kosovo 5, in HE Vražedim) bi lahko zagotovili skupaj z obstoječimi zmogljivostmi 40 milijonov milijard kWh, kar je za 5 milijard manj od načrtovanega.

Višje cene – „naravni“ izhod

V sindikatih so torej zbrali podatke, iz katerih je videti, da je realno mogoče le o končanju gradnje že zajetih objektov, in šele to le pod pogojem, da se dobro potrudimo pri zbiranju sredstev, ki nam jih povsod primanjkuje. Kljub temu pa bodo težave s porabo električne energije obširne in spremljane s problemi, ki jih že poznamo iz običajnih omejitev električnega toka. Z zelo občutnimi restrikcijami električne energije lahko računamo, če nam spodleti še gradnja že zajetih objektov.

Kakor sodijo v sindikatih, je težko računati z vključitvijo novega objekta v proizvodnjo do konca petletke, kar pomeni deficit električne energije tudi še nekaj let naslednjega planskega obdobja. Težave obetajo tudi na prenosu električne energije, čeprav so sredstva za gradnjo 380 kv mreže zagotovljena. Poleg usklajevanja porabe in proizvodnje torej lahko pričakujemo tudi navijanje cen električne energije, ker so – višje cene pri nas „naravni“ izhod iz vsake podobne slepe ulice... K temu sodi tudi zahteva po razbremenitvi elektrogospodarstva nekaterih obveznosti na temelju republiških predpisov, olajšave pri carini za uvoz opreme, povezovalne za zahodnimi in vzhodnimi sistemi te energije itd.

Ob vsem tem so v sindikatih vendarle menili, da je naš srednjeročni načrt razvoja gospodarstva zasnovan realno. Njihovi lastni podatki pa govorijo, da smo z željami le prehiteli možnosti, da o potrebah sploh ne govorimo. V kolikor pa je načrtovanje bilo realno, potem je pa bil načrt sprejet pozno in je med zmanjšanjem zamujalo tudi delo pri ureditvi vsega, kar je bilo med planiranjem še sporno. Razmere med planiranjem pa tudi niso bile rožnate in spodbudne za veliko ustvarjanje.

Ker je tako tudi drugih panogah energije in ker so problemi v gospodarstvu očitno veridni, je planiranje znova zelo aktualen družbeni problem. Kaj storiti? Katerih ciljev se odredi, da ne bi škodovali poglavit-

nemu cilju? Kaj je v tem trenutku najpomembnejše in kaj lahko zamarnimo? Vseka panoga zase misli, da je najpomembnejša, in noco ničesar žrtvovati. Toda kako iz zagate, ki je splošna toliko bolj, kolikor manj so posamezna področja gospodarjenja in tudi druga manj pripravljena sodelovati v zboljšanju vseh gospodarskih razmer tudi na svoj račun.

Odkod denar?

Izgradnja novih elektroenergetskih objektov zaostaja. Problem so zlasti sredstva, ki jih nismo zagotovili niti pravčasno niti dovolj tako, da je ta del srednjeročnega plana praznoprav obvisel ob žoljih. Pogledimo, kakšne predpise in ukrepe so doslej sprejele republike.

Republiški zakoni in samoupravne odločitve združenega elektrogospodarskega podjetja Srbije zagotavljajo naslednje zneske sredstev od 1972. do 1976. leta za izgradnjo elektroenergetskih objektov: sredstva 2 odstotkov za investicije določenih koristnikov družbene imovine znašajo 976 milijonov dinarjev, 50-odstotna sredstva, izločena za poslovni sklad in sklad skupne porabe na področju trgovine in gostinstva – 380 milijonov 85 odstotkov sredstev dohodka po zaključnem računu po odbitku sredstev za pogodbene in zakonske obveznosti in osebne dohodke, kot tudi 85 odstotkov proste amortizacije pri organizacijah združenega dela v proizvodnji in prenosu električne energije med lanskim in 1976. letom znašajo 378,7 milijonov dinarjev. Odlaganje plačanja 90 odstotkov anuitet po kreditih za tako imenovano novo energetiko daje v istem času 439 milijonov dinarjev, izločena za poslovni sklad na osnovi javnega posojila za izgradnjo hidroenergetskega in plinovnega sistema Djerdap od leta do 76. leta dalje 413 milijonov dinarjev, iz raznih domačih in tujih kreditov pa pričakujejo 2.360 milijonov dinarjev (dobavitelji opreme, izvajalci del, oročanje sredstev velikih potrošnikov, krediti mednarodne banke). Iz tujih kreditov za uvozno opremo za premogovnike bodo dobili še 296 milijonov, medtem ko bo udeležba premogovnikova 148 milijonov dinarjev. Skupno je to 5.341 milijonov dinarjev. Ker pa skupna vlaganja v izgradnjo objektov za proizvodnjo in prenos električne energije in premogovnikov za potrebe ter-

moelektrarn planirane na 8.618 milijonov dinarjev, ostaja nezagotovljenih sredstev še vedno za 3.277 milijonov dinarjev.

V Hrvaški je izgradnja elektroenergetskih objektov uskladen s proporcijami družbenega plana te republike. Višina teh vlaganj znaša 5,6 milijard dinarjev v proizvodno prenosne objekte in 3 milijarde v objekte razvoja in distribucije električne energije. Izvršni svet sabora je v sodelovanju z elektrogospodarstvom definiral konstrukcijo financiranja za vseh 8,6 milijard dinarjev in zdaj ukrepa v tem smislu. Izvršni svet sabora si prizadeva zagotoviti kratkoročna intervencna sredstva, ki so naloga za nadaljevanje del na objektihi, ki naj bi jih vključili v obratovanje konec planiranega obdobja. Tridesetodstotni depozit na negospodarske in neproizvodne investicije naj bi usmerili za izgradnjo elektroenergetskih objektov. Hkrati naj bi na podobne načine zagotovili kratkoročna dopolnilna sredstva za začetek del na novih objektihi. Obstojči viri financiranja namreč pokrivajo relativno majhen del planiranih vlaganj.

Iz podatkov, ki jih je zbral sindikat industrije in rudarstva, izhaja, da se formirajo v Sloveniji sredstva za investicijsko izgradnjo na temelju štirih zakonskih predpisov, ki jih je sprejel republiški izvršni svet: o združevanju sredstev elektrogospodarskih organizacij, o združevanju sredstev koristnikov družbenih sredstev (2 odstotka od investicij), o združevanju sredstev porabnikov na visoki napetosti (10 odstotkov od zneska faktor za porabljeno energijo) in o prispevku porabnikov na nizki napetosti (20 do 25 odstotkov od zneskov faktor za porabljeno energijo).

Sanje o velikih sredstvih

Predvideno je, da se bo na teh osnovah zbralo do konca srednjeročnega plana okrog 1,4 milijard dinarjev, kar pa ob predvidenih sredstvih domačih in tujih kreditov (okrog 1,6 milijard starih dinarjev) ne bo dovolj za pokrivanje vseh potreb (okrog 4,4 milijarda dinarjev). Potrebno je torej poiskati še na drugih 3 milijard dinarjev. Toda zaradi nelikvidnosti in kreditne nesposobnosti elektrogospodarskih organizacij lahko nastanejo

težave okrog uporabe kreditov iz namenskih sredstev, formiranih na temelju teh predpisov. Torej bi to bila še dodatna težava za realizacijo izgradnje elektroenergetskih objektov v Sloveniji.

V Makedoniji je z republiškim srednjeročnim planom določena višina sredstev sklada za kreditiranje nerazvitih področij, namenjena za izgradnjo elektroenergetskih objektov. Ta sredstva se zbirajo pri Skopski banki v Skopju (okoli 600 milijonov dinarjev ali 15 odstotkov od postovnega sklada za petletju). Skupno potrebna sredstva za izgradnjo elektroenergetskih objektov Makedonije znašajo 1,6 milijard dinarjev, torej milijardo pre malo je zagotovljenih – nič zunaj sklada za nerazvita območja.

Tudi v Črni gori so s svojim družbenim planom določili sredstva iz sklada za nerazvite. Skupno potrebna sredstva so 2,1 milijarde dinarjev, zagotovljenih je le 1 milijarda, drugi viri še niso zagotovljeni. Ker pa je zaradi inflacije prišlo do pomembnega povečanja cen izgradnje elektroenergetskih objektov, namislijo o uvajanju prispevka na investicije v gospodarstvu in na povečanje cen električne energije glede na nizko akumulativnost gospodarstva in ekonomsko moč velikih porabnikov, bo učinek teh ukrepov neznan in bo ostal problem neresen.

V Bosni in Hercegovini formirajo sredstva za financiranje izgradnje elektrogospodarskih objektov iz lastnih sredstev podjetij, bank, bančnih kreditov in sele potom iz sklada za nerazvita območja, ker so ta sredstva omejena in nedovoljna ne zadostajo za vse potrebe razvoja republike Ukripe, ki naj bi zagotovili financiranje, izgradnje teh objektov, še niso znani.

Vse skupaj zdaj kaže, da smo v planiranju še vedno navajeni računati na sredstva, ki jih je treba sele zbrati, na predvidenem, ne pa ustvarjenem dohodku, to pa je način planiranja, ki nas je v preteklosti pripeljal do večjega trošenja, kot pa ustvarjanja sredstev. V velikih obračunih s skladi federacije smo vselej računali na velika sredstva, ki se tamkaj zbirajo, pri obračunih pa se je pokazalo, da teh velikih sredstev ni, pa so preje ostali za delitev dolgovi. Tako smo torej pred dejstvom, da smo mislili, da imamo daljšo odedo za pokrivanje, kot pa jo zares imamo.

VIKTOR SIREC

MARJAN BREGAR: PLEZALEC

Anketa

Hiše kot gobe po dežju

Družbenih najemnih stanovanj pa v nekaterih občinah skoraj več ne poznajo

V članku »Ne gradijo vsi«, ki smo ga bili objavili v Delu 5. marca letos, smo navedli podatke zavoda SR Slovenije za statistiko, ki je ugotovila, koliko stanovanj so lani dogradile posamezne slovenske občine. Iz teh podatkov je bilo tudi videti, da 15 slovenskih občin lani ni dokončalo nobenega novega stanovanja. Zato so naši dopisniki povprašali odgovorne v teh občinah za vzroke za take razmere. Dopisniki so ugotovili, da je število občin, ki niso lani dogradile nobenega stanovanja, nekoliko manjše, kajti v novomeški občini so lani dogradili štiri stanovajske bloke s skupaj 120 družbenimi stanovanji, v trebanjski občini so sezidali 27 družinskih stanovanj v samem Trebnjem ter 7 stanovanj na Mirni, v brežiški občini pa so zgradili 25 družbenih stanovanj.

organizacije denar, ki je bil namenjen za zidavo stanovanj, razdelle med zasebne graditelje, niso sezidali nobenega stanovanja. Občina pa je lani gradbenemu podjetju odvzela gospodarjenje s stanovanji, hkrati pa je naročila tudi zazidalni načrt in obljubila, da bo družbena graditev stanovanj letos urejena.

Spomladi bodo v Ribnici zidali stavbo s 12 stanovanji, za upokojeince pa iz solidarnostnega sklada še eno pravo tako zgradbo. Letos bodo gradila stanovanja tudi v Sodražici in v Loškem potoku.

Nesistemsko zbiranje denarja

LENART V SLOVENSKEKIH GORICAH – Vzrok, da lani družbeni graditelji niso sezidali nobenega stanovanja, je dejstvo, da jim je primanjkovalo denarja. Pravilo, da zbiranje denarja za tako zidavo doslej ni bilo sistemsko urejeno. Občina bi morala zidati stanovanja za zaposlene v zdravstvu, solastvi in za druge družbene potrebe, vendar nima denarja. Denar za zidanje stanovanj pa je bil v zadnjih letih tudi razdrobljen. Kar ga je bilo, so ga dajali kot posojila tudi za zidavo in prezidavo zasebnih stanovanj, zato ga je za družbeno gradnjo stanovanj zmeraj primanjkovalo.

LOGATEC – Lani res niso zgradili nobenega družbenega stanovanja, vendar je treba upoštevati, da so tik pred začetkom 1972 leta izročili občanom 20 takšnih stanovanj. Pravijo, da je tudi treba upoštevati, da so majhna občina in da nimajo veliko denarja.

V prihodnjih dneh bodo začeli zemeljska dela za nov stanovanjski blok, v katerem bo 12 stanovanj, ki jih bodo zgradili z denarjem iz solidarnostnega sklada. Proti koncu leta pa bodo zasadili lopate še za blok s 20 stanovanji.

LJUBLJANA CENTER – Odgovor je lakoničen: vzrok za lani niso zgradili nobenega stanovanja, je v glavnem ta, da je občina imela težave z zemljišči.

KRSKO – Lani niso zgradili nič, ker so dali poudarke zasebni zidavi stanovanj.

MOZIRJE – V moziški občini so lani podprlali predvsem zasebno zidavo stanovanj, ker so menili, da bodo tako prišli najcenejše do stanovanj. Zidali so nekateri pa še, 274 takih stanovanj. Osem družin je v začetku leta dobilo družbena stanovanja. Zdaj zidajo blok z devetimi stanovanji z ustanovitvijo solidarnostnega sklada pa bodo začeli graditi še 8 stanovanj.

Pomanjkanje načrtov

SLOVENSKE KONJICE – Vzrok, da lani niso gradili stanovanj, pripisujejo pomanjkanju načrta in pa temu, da so čakali na novo zakonodajo. Ker tudi z denarjem, ki je bil na voljo, ne bi mogli na tem področju storiti kaj prida, so se bile delovne organizacije odločile dajati stanovanjska posojila zasebnikom. Tako bodo vsaj ti prišli do stanovanj. Obljubljajo, da bo letos drugače. Kovaška industrija Zreče je že začela graditi 52 stanovanj, Komus pa nametava letos zgraditi 50 novih stanovanj.

SENTJUR PRI ČELJU – Lani so v tej občini zidali le zasebnihi. Družbeni blok s 20 stanovanji, ki so ga gradili, pa bo končan letos aprila. Poleg tega bodo letos morali dograditi tudi 25 stanovanj na Planini.

LJUTOMER – Vzroki, da lani niso zgradili nobenega družbenega stanovanja, tiče v dejstvu, da so denar usmerjali enostransko za zidavo zasebnih hiš, v neažnostni stanovajske politike in podobno.

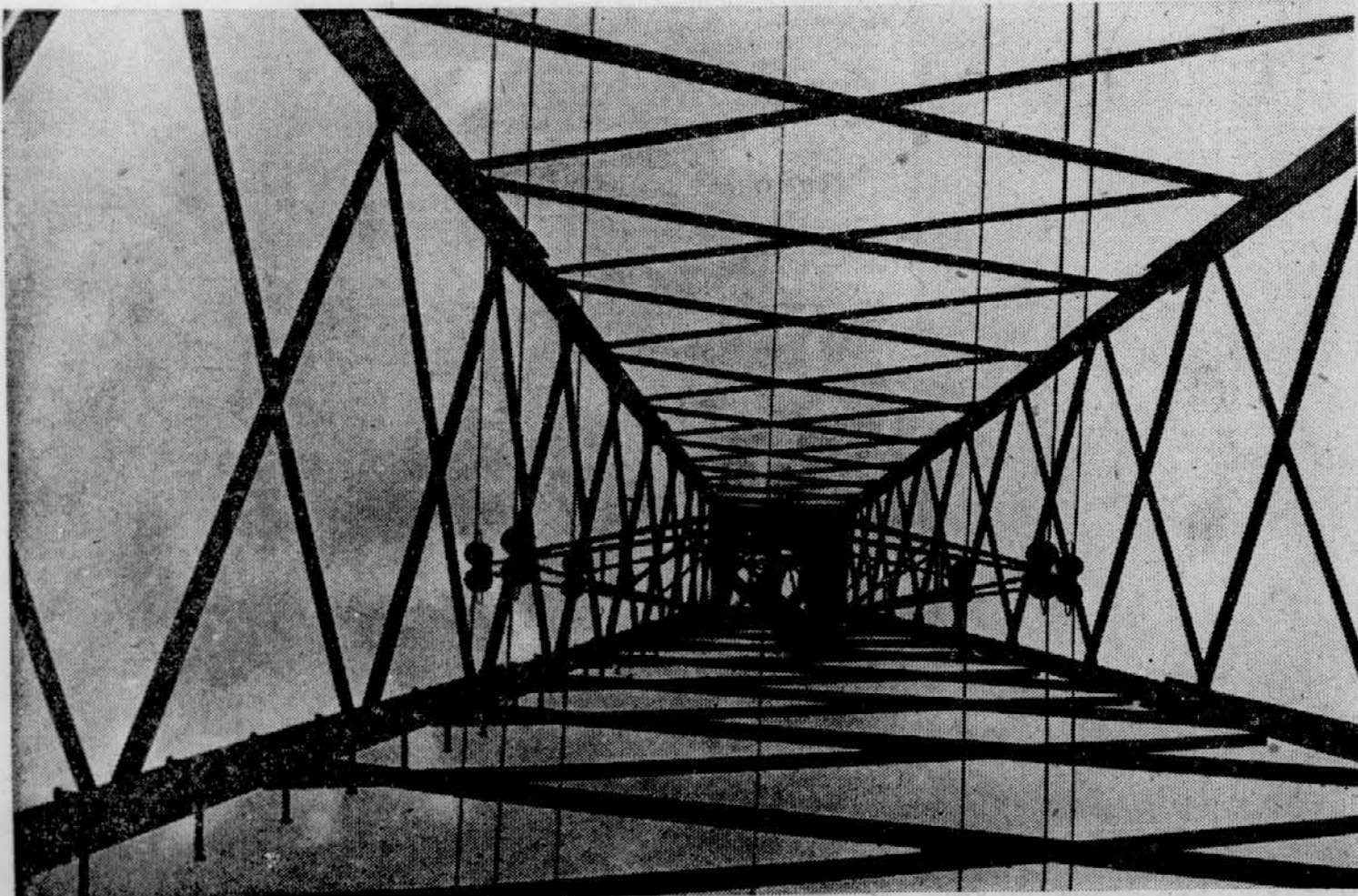
Delovne organizacije brez programov

LENDAVA – Po letu 1965 so vsako leto zgradili povprečno po 28 družbenih stanovanj, razen lani, ko niso zgradili nič, čeprav manjka v občini okrog 300 stanovanj. Pravilo, da je vzroke za to iskati v dejstvu, da so v pozni jeseni leta 1971 dogradili stanovajski blok s 24 stanovanji, za katere precej časa ni bilo govora, da bodo opustili stanovajski prispevek, oziroma da ne bo samo samoupravni sporazumi. Medtem pa se je ugotovilo, da je čedalje več takih podjetij, ki bi kupila družbena stanovanja, žal pa delovne organizacije še zdaj nimajo programov za gradnjo stanovanj. Zato, nimajo, da so se zidali kar 74 odstotkov vsega denarja za stanovanja dali za zidavo zasebnih hiš.

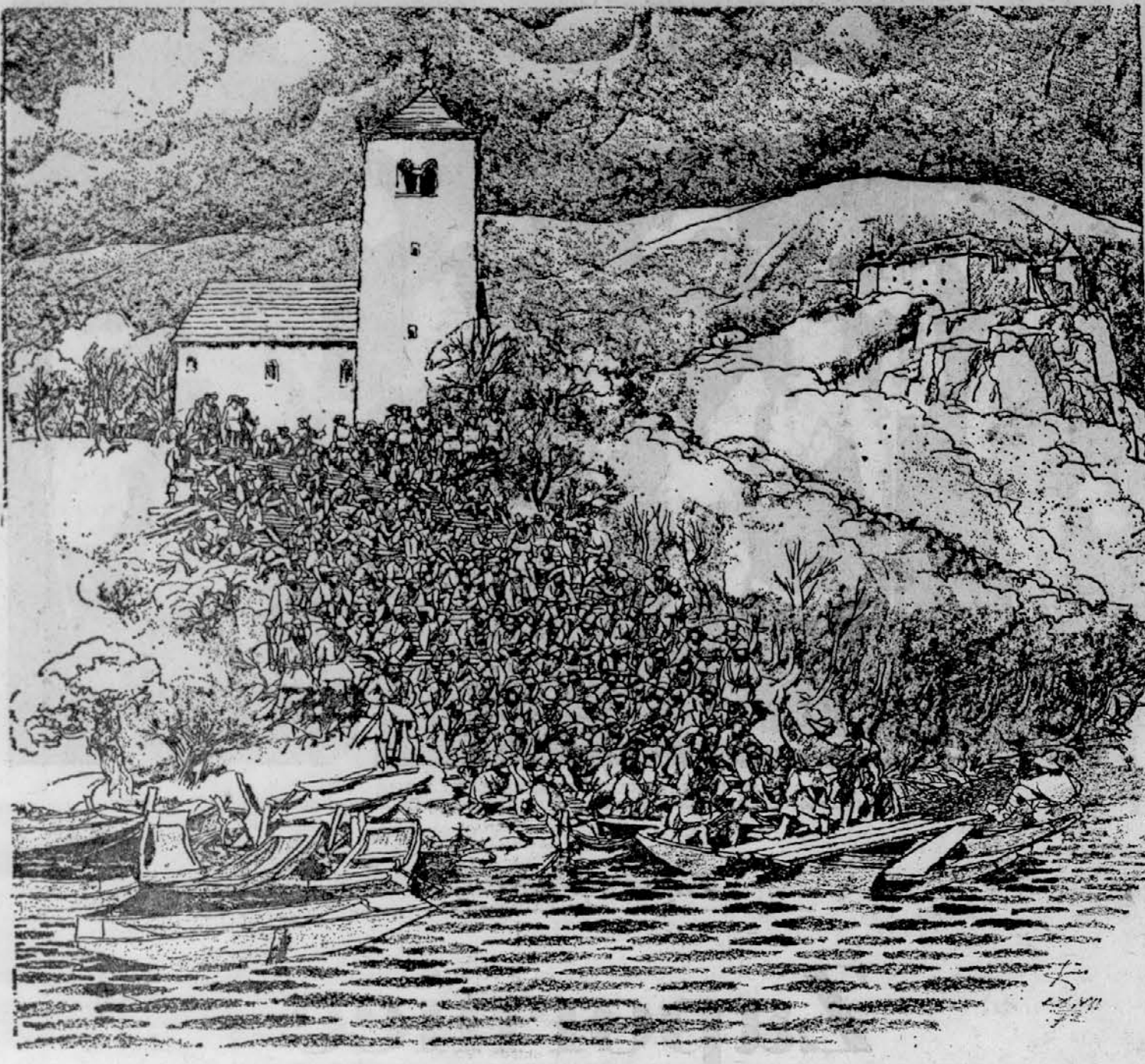
Letos namerava dograditi 12 stanovanj za upokojeince in invalidne ter stanovajski blok s tridesetimi stanovanji.

Podatki, ki so jih zbrali dopisniki v 12 občinah, zgovorno povedo, da je bila tudi lani še precej živahna gradnja zasebnih stanovajskih hiš, zlasti v manjših občinah. Seveda ni nič slabega, če bomo tudi v prihodnosti podprlali to obliko gradnje, saj s tem marsikje izkoristimo mnoge skrivne rezerve velik delež osebnega dela in podobno. Bi bilo pa močno zgrešeno, če bi v zasebni hiši videli edino obliko, s katero lahko opravljamo stanovajška vprašanja. Prav gotovo so pri nas v gradnji zasebnih hiš elementi ekonomske močno zbrisani, zlasti v sferi komunalnega gospodarstva. Po vsem svetu je že davno dogano, da je zasebna hiša bolj ali manj dražja od stanovanja v bloku, in do teh spoznanj se bomo prej ali slej morali s konkretno prakso dokopati tudi pri nas.

Vsekakor ni dvoma, da stanovajskih vprašanj nekaterih kategorij delavcev, zlasti tistih z nizkimi in najnižjimi osebnimi dohodki, sploh ni mogoče reševati drugače kot z najemnimi družbenimi stanovanji. In če se dotemo, da se šele v zadnjem obdobju začena uveljavljati prepričanje, da stanovajskih problemov enostavno ni mogoče uspešno urediti zgolj na ravnih posameznih občanov ali pa na ravni delovne organizacije, marveč le skupaj v širšem družbenem krogu, potem je seveda razumljivo, da se marsikje urejajo stanovajška vprašanja – po najlažji poti – zgolj z zasebno hišo. Sirši družbeni vidiki, ki ne vidi le stanovanja, marveč tudi nasele in še širše območje, pa seveda terja smotne urbarske programe in tudi solidno programiranje na ravni delovne organizacije ter občine. Tako ločevanje stanovajskih vprašanj pa terja mnogo več resnega in načrtnega dela, kot smo ga bili vajeni doslej na tem področju.

DANIJEK KIKELJ: VISOKA NAPETOST

BORIS KOBE: KMECKI PUNTI NA SLOVENSKEM (iz letošnjega Prešernovega koledarja) Blejsko gospodstvo je bilo eno izmed žarišč kmečke nezadovoljnosti, iz katerih je zrasel slovenski kmečki upor 1515. Na zborovanju v marcu so se Blejci in Bohinjci pridružili kmečki zvezi»

Na temo puntov

Odsevi v književnosti

Dr. Jože Pogačnik: Ne umetniška, pač pa osveščevalska vrednost

Dr. Jože Pogačnik, literarni zgodovinar z novosadske univerze, je na znanstvenem posvetovanju o kmečkih uporih v Stubiških Toplicah nastopil z referatom »Odmev kmečkih uporov v slovenski književnosti«...

Na problem kmečkih uporov in kmečke vojske gledal Trubar in tako Luter, pokrače velike razlike. Lutrova stališča do ljudi, do tlačanov, do kmečke vojske so nečloveška, izrazilo se je postavil v obrambo fevdalnih pozicij, medtem ko Trubar tega ni storil.

Najbolj tehtno — neuresničeno

Katero literarno obravnavo v 19. stoletju se vam zde najbolj tehtno? Najpomembnejša literarna obravnava iz 19. stoletja se mi zdi tista, ki ni bila do konca uresničena, to je Prešernova. Celoten kontekst Sonetnega venca, zlasti pa omenjenega soneta kaže na to, da je Prešeren v slovenski zgodovini izrazil ločil zgodovino do 7. stoletja, ko so bili predniki današnjih Slovencev tisti, ki so bili govorniki slovniški subjekti, ki so sami ustvarjali svojo zgodovino...

abstraktno humanistični sloj, kot jaz to imenujem. In ta je, čimbolj grem proti koncu 19. stoletja, čedalje močnejši. To prihaja najbolj do izraza v dramih Antona Medveda »Za pravdo in srec«.

Klopčič in Kreft v središču

Za Cankarjem precej časa nimamo teksta, ki bi se posvečal tem problemom. Stare poti so bile razvedroten, novih še ni bilo.

Da sta se lahko pojavila v drugi polovici tridesetih let Milie Klopčič s svojo Puntarsko pesnjico in Kreft je bilo potrebno, da se je zgodila vrsta stvari. Zgodila se je pobuda, ki je bila prila zunaj sfer umetnosti. Tu mislim predvsem na Spornaka, se prvi Kardelj v »Razvoju slovenskega nacionalnega vprašanja, ker je pobudil zanimanje za to stvar, dal Grafenauerjeve raziskave, izid Križeveh Balad Petrice Kempeha v Ljubljani itd. v slovenski literaturi beležimo novo aktualizacijo te teme. Križeve je bil pri nas sploh prava grata. Brez njega si ne moremo predstavljati geneze slovenskega ekspresionizma. V levčarskem gibanju na Slovenskem je Križeve usoda ali delež nadvse pomemben, čeprav pa je o tem danes težko dati končno sodbo, ker nimamo nobenega gradiva in raziskav v zvezi s tem. Vsekakor pa je ta delež velika. In nasipote levčarstva v tridesetih letih bo treba vsekakor povezovati z deležem Križeve.

In vendar majhna umetniška vrednost

Kakšnemu literarnemu medtju se zdi ta tematika najbolj? Zanimivo je, da obravnave, ki so bile na Slovenskem, obsegajo vse literarne zvrsti, od lirске pesni do dramatične. Tudi v zvezi s tem so bile na Slovenskem različne izjave in razmišljanja, ki so razglabljala, za kaj je ta tema najbolj ustrezna. Levstik je na primer prav izrecno negiral, da je tema kmečkega upora sposobna za dramsko obravnavo in je predvideval morebitno epiko ali pesniško obravnavo. Kasnejše obravnave, predvsem pa Skofičeva in Kretfova, so pokazale, da se da ta stvar obravnavati tudi v draml, pri tem pa je zanimivo, da Kreft ne da svojem delu maslov drama; ampak dramska kronika.

Od desnice do skrajne levice

Do kakšnih spoznanj ste se dokopali, ko ste obdelovali ta kompleks vprašanj? Ta tema je zanimiva z več stališč. Tu so predvsem določena kulturnozgodovinska vprašanja, nekatera socialna, idejna, nacionalna in ne nazadnje kulturnozgodovinska, potem bi zlasti poudarili, da je tema kmečkih uporov navzoča v slovenski literaturi od začetka do danes. Vsaka doba, vsaka generacija jo je obravnavala. Po tej poti pridemo do vseh situacij, v katerih je bil slovenski človek. Skozi to tematiko so prihajala na dan vsa tista huda vprašanja, s katerimi se je slovenski človek mučil, zlasti od 19. stoletja naprej. V 19. stoletju je bila tema kmečkih uporov prvič podvržena devini mabula do oeta, se pravi analogiji med 16. in 19. stoletjem. Dalje, zanimiva je cela paleta političnih gledanj, od skrajne desničarskih do skrajno levčarskih. Na skrajni desni stoji Martin Slomšek s svojim pastirskim pismom. To pismo je pomenilo udarec revolucionarnim tendencam slovenskega kmeta leta 1848. Na drugi strani je Skofičev »Gospod s Preseka«, ki se zelo približuje nekemu anarhičnemu individualizmu, značilnemu za konec 19. stoletja, v sociološkem in nacionalnem smislu pa kaže nekatera izredno dragocena, celo zelo napredna stališča. Naša socialna, nacionalna situacija je bila zavrta, nismo mogli funkcionirati kot zgodovinski subjekt. Zaradi tega so se morale vse stvari nekam premakniti, premakniti v

Bi lahko nekoliko podrobneje razčelnili vašo oceno Kretfovega dela? 19. stoletje izrablja kmečki upor kot nekakšno metaforo za razmere, v katerih je takrat slovenski človek živel. V 20. stoletju pa se zgodi bistven razloček: kmečki upor ni več prikazan kot nekaka analogija ali metafora, pač pa postane samo predgodovinska sodobnost. Kretfova drama je nastajala v drugi, polovici tridesetih let, neposredno pred začetkom druge svetovne vojne, v času, ko smo imeli Slovenci temeljite izkušnje s fašizmom. Zato se ni čuditi, da je tako poudaril prav etično komponento, da je tvorec slovenske zgodovine edino slovenski kmet. Tako je nastala njegova drama v zavestni revolvi zoper takratno ideologijo. Kretfova Velika puntarija je najbolj posrečena literarna realizacija te teme.

Trubar in Luter — dvoje različje

V slovenski literaturi se zelo kmalu pojavi motiv kmečkih puntov. Da, in v tem je tudi razloček od Hrvatov. Hrvatje so kmečke upore obravnavali s stališča historiografije neposredno takrat, ko so se dogajali, medtem ko je kmečki upor pri nas predmet refleksije že izredno zgodaj. Že recimo v Trubarjevem tekstu iz leta 1871 imate meditacijo o tem, kaj je s temi kmečkimi upori. V vrsti tekstov, kjer govori o slovenskih tlačanih, je videti sočustvovanje z njihovim trpljenjem. Zanimivo je, da govori, da bi slovenski tlačani najbolj toplotno in najbolj navdušeno pozdravili odpravo tlake. Zanimivo je, da je Trubar poznal problematiko slovenskega upora iz leta 1515, da je poznal problematiko ogrsko leta 1567 in da je poznal problematiko slovenskega upora in tudi hrvaškega, ki je bil ta upor nekakšna utopija. Zaradi tega ga ni mogel odobriti, pač pa je vso stvar obrnil nekam drugam, v področje nekatere etične refleksije. Za človeka 16. stoletja v Trubarjevih očeh ni pomembno, kaj je po svojem družbenem statusu, ampak kaj je kot človek. In na tem nivoju je predvidel kup sankcij za tiste, ki se pregreše zoper moralno konkretnost v sklopu njegovega razmišljanja. V tem se kaže izreden razloček s pojmovanji Martina Lutra. Konkretna primerjava med tem, kako je

Upori kot metafora

To so predvsem kulturno politične, politične, socialne in nacionalne, začeni od Trubarja, kjer ne moremo zamolčati nekaterih teh dimenzij, predvsem pa mislim tukaj na 19. stoletje, ki je revalo to problematiko na en sam način: postavilo je analogijo med 19. in 16. stoletjem. Z drugimi besedami: tema kmečkih uporov je bila pri književnikih 19. stoletja v glavnem metafora za tisto, kar so oni sami v tistem času doživljali. Tu so bile opravljene dejanske paralele, in če te pri branju ali študiju spregledamo, ostroomašimo celotno problematiko in ne vidimo. Preobrat v gledanju na punte je napravil Cankar, ki je vse tisto, kar je bilo prej, razglasil za prevec deklarativno, za prevec strankarsko enostrano, za prevec abstraktno humanistično. V svoji korespondenci je izrekel vrsto zelo negativnih ocen vseh slovenskih književni-

Aktualna tema

Kaj in kako v prihodnje?

Bodoče delo pri samoupravnem sporazumevanju o delitvi dohodka in osebnih dohodkov

Skupščina SRS bo v maju letošnjega leta na osnovi kompleksnega poročila podpisnikov družbenega dogovora (zveza sindikatov, gospodarska zbornica, izvršni svet) ocenila rezultate dosedanjega dela in sprejela potrebne sklepe o ureditvi posameznih vprašanj ter o sistemu sporazumevanja. Ob tej priliki bo predvidoma razpravljala tudi o predlogu novega zakona. Ker bo to osnovna razprava za nadaljnje delo na tem področju, je danes možno na osnovi delnih spoznanj o učinkih in pomanjkljivostih dosedanjega dela le nepopolno razmišljati o bodočih ukrepih.

Verjetno bo potrebno delovati na več področjih: določiti potrebne osnovne sporazumevanja z zakonom in z družbenimi dogovorom; razrešiti posamezna praktična vprašanja, ki bodisi teoretično ali ustavno-pravno niso razčiščena ali pa nam manjkajo potrebne izkušnje; oblikovati, podpisati in izvesti medrepubliški družbeni dogovor; zagotoviti nadaljnje usklajevanje samoupravnih sporazumov; zagotoviti kontinuirano proučevanje delitve dohodka in osebnih dohodkov ter ureditve teh vprašanj v splošnih aktih, samoupravnih sporazumih in družbenih dogovorih.

ČK ZKS, zato tam sprejetih ocen in sklepov ni potrebno povrniti. Pripravljen je delovni osnutek novega zakona o samoupravnem sporazumevanju in družbenem dogovarjanju o merilih za razporejanje dohodka in za delitev osebnih dohodkov. Ne gre za novelo, temveč za zakon, ki bo na novih izhodiščih in doslej pridobljenih izkušnjah dal potrebne osnove za urejanje tega področja.

Pogoji učinkovitega dela

Vse zakonsko urejanje, urejanje z družbenimi dogovori in s samoupravnimi sporazumi ter tudi strokovno in znanstveno proučevanje posameznih vprašanj pa bo seveda učinkovito, ko bodo samoupravni organi in družbenopolitične organizacije izpeljali potrebne zavestne akcije za polno uveljavitev samoupravnih odnosov tudi na tem področju. O tem je bilo govora tudi na zadnji seji

TOZD — nosilec sporazumevanja

Nosilec sporazumevanja je temeljna organizacija združenega dela. Temeljna organizacija združenega dela je nosilec sporazumevanja z organizacijami združenega dela enake ali sorodne dejavnosti, v katero sodi po predmetu svojega delovanja (sporazum v panogi), z organizacijami določenega območja ene ali več občin (regionalni sporazumi) pa tudi za sklenitev sporazuma z organizacijami združenega dela s področja enake ali sorodne dejavnosti na območju drugih republik.

S samoupravnim sporazumom o združevanju (v delovni organizaciji) pa se bodo člani temeljnih organizacij združenega dela dogovorili, katera merila in osnove so takšnega pomena za usklajeno politiko s tega področja, da jih bo morala upoštevati vsaka temeljna organizacija pri sklepanju samoupravnega sporazuma o razporejanju dohodka in osebnih dohodkov.

Sedanji sporazumi o delitvi dohodka in osebnih dohodkov zajemajo delovne organizacije enake ali sorodne dejavnosti z območja vse Slovenije. Čeprav so novembra lani sprejete spremembe obeh družbenih dogovorov omogočile tudi sklepanje sporazumov za območje ene ali več občin, doslej ti še niso bili sklenjeni. Po osnutku zakona naj bi organizacije združenega dela s samoupravnim sporazumom za območje ene ali več občin določale zlasti:

- osnove in merila za zagotavljanje in delitve sredstev za osebne dohodke, njih višino in druge pravice po delu, s katerimi se usklajujejo osebni dohodki delavcev istih ali sorodnih poklicev na določenem območju in zagotavlja delavca socialna varnost in stabilnost, ki je odvisna od splošnih razmer okolje;
- osnove in merila za uporabo in delitev sredstev za skupne potrebe;
- osnove za zagotavljanje sredstev, potrebnih za uresničevanje dogovorjene razvojne in socialne politike posameznih območij ter merila za uporabo tistega dela dohodka, ki je rezultat dela in ugodnejših naravnih pogojev ali ki je rezultat posebnih ugodnosti na tržišču.

Kakšna naj bo vloga sindikata

Eno od osrednjih vprašanj novega sistema je vloga sindikata in samoupravnem sporazumevanju. Njegove dosežanje naloge so znane, z zakonom in družbenim dogovorom so bile določene konkretno določene. Pravica in dolžnost sindikatov, da spodbujajo samoupravno sporazumevanje in družbeno dogovorno delovanje, je določena v različnih zakonih in v njegovih delih, v ustavi; sproža se vprašanje, katere so najprimernejše konkretne oblike za realizacijo tega načela, kako organiziran naj sindikat stalno zagotavlja, da bo v vsakem od sklenjenih sporazumov zagotovljena enakopravnost članov te organizacije in enako vrednotenje enakih ali podobnih del. Ocena dosedanjega delovanja in zasnova bodočega vloge in nalog sindikalne organizacije v sporazumevanju o delitvi dohodkov in osebnih dohodkov bo vedno eno osrednjih vprašanj letošnjega kongresa slovenskih sindikatov.

Verificiranje sporazumov: ne naknadno

Prejsja skladnost sporazumov z zakonom in z družbenim dogovorom je po sedanji praksi ureditve njihove verificacijske komisije. Njene glave so imenovali podpisniki družbenega dogovora. Čeprav je predvideno, da ta komisija preizkuša skladnost sporazuma pred vpisom v register, t.j. potem, ko so ga sprejele vse udeležene organizacije in je vanj privolil pristojni sindikalni organ, se je pri dosedanjem delu pokazalo, da tako enakopravno obravnavanje sporazuma in dajanje pripomb ni primerno in je komisija že sedaj čisto svoja stališča in pripombe dajala udeležencem sporazumevanja pred dokončno izdelavo in sprejetjem sporazuma. Po osnutku zakona bodo udeleženci sporazumevanja sami organizirali, z imenovanjem ustreznega organa izmed svojih članov, presojanje skladnosti meril posameznega sporazuma z zakonom, z družbenim dogovorom in s drugimi sporazumi.

Spoštovanje sporazumov: sankcije

Podpisniki sporazumov so često utovarjali, da izvajanja posameznih določb ni možno zagotoviti, ker ni potrebnih sankcij. Nekateri so celo menili, da je sankcioniranje treba zagotoviti z zakonom. Lani je po sebnem delovna skupina, sestavljena iz predstavnikov delovnih organizacij, izoblikovala predlog sankcij zoper kršitelje sporazumov. Mnoge skupine so pri dopolnjevanju in

spreminjanju sporazuma v zadnjih mesecih lanskega leta upoštevale stališča te skupine. Zdi se in mnogi primeri kažejo, da je javno obravnavanje kršitev in seznanjanje javnosti z njimi oz. javnost nasploh zelo učinkovita sankcija, ki je često boljša kot plačilo kazni ali davka. Zato bo potrebno razvijati zlasti tovrstne oblike družbenih sankcij. Izločitev iz sporazuma je danes sicer še učinkoviti in potreben ukrep, ker se mora izločena organizacija v tem primeru ravnati po tako imenovanem sankcijskemu delu družbenega dogovora. Verjetno pa bo izločitev kot sankcijo treba v določenem času zamenjati z drugačnimi, vendar učinkovitimi načini vplivanja za spoštovanje samoupravnih dogovorjenih norm in samoupravnih dogovorjenega ravnana.

Družbeni dogovor: različna mnenja

O vlogi in zlasti o vsebini družbenega dogovora je vrsta različnih mnenj. Nedvomno ne more biti nadrejen samoupravnim sporazumom in mora biti predvsem dogovor podpisnikov o njihovi aktivnosti za izvajanje ustavnih in zakonskih določil. Sproža pa se zlasti vprašanje, ali vnesti vanj tudi določila, ki naj bi zagotavljala, da se organizacije združenega dela ravnajo po določilih in proporcij, ki jih določa vsakoletna resolucija o ciljih ekonomske politike, ali ni to predmet zakonskega urejanja.

Skupne komisije: opredeliti vlogo

Pomemben element sporazumevanja je tudi opredelitev vloge skupnih komisij, izvoljenih od podpisnic, ki so doslej v njihovemu imenu pripravljale predlog posameznega sporazuma, spremljale njegovo izvajanje, ga dopoljevale in opravljale druga opravila v tej zvezi. Sedanja določila o položaju in odgovornosti teh organov sporazumi dokaj različno določajo. Zlasti v nekaterih skupinah, ki vključujejo več delovnih organizacij in se tako imenovani zbor podpisnic sestaja predvidoma le vsaki dve leti, so postale komisije dokaj močan organ, katerega odgovornost do delovnih organizacij pa ni dovolj opredeljena. Drugod spet so komisije predvsem zbirale in posredovale predloge in imajo tudi zelo majhne možnosti, da spremljajo izvajanje sporazuma in skrbijo za obveščevanje podpisnic o učinkih sporazuma, o kršitvah in o drugih vprašanjih. Zakon bo določil samo osnovne začetnice glede položaja skupnih komisij. Večina vprašanj o načinu dela in o njihovem položaju bo urejenih v sporazumih, ki pa bodo morali jasneje opredeliti tudi vlogo zbora podpisnic, kot organa vsake skupine, ter odnose med skupno komisijo in podpisnicami. Doseči bo treba, da bodo komisije lahko nemoteno delale in opravljale svoje zelo odgovorne naloge, hkrati pa ne bodo smele postati organ nad delovnimi organizacijami.

Uklajevanje samoupravnih sporazumov je stalna naloga. Pogoj za uspešnost tega dela je stalna samoupravna aktivnost, dograjevanje zakonskih rešitev in stalno strokovno proučevanje in razreševanje posameznih vprašanj.

Komisija za družbeno dogovarjanje je menila, da je potrebno zagotoviti najprej večjo uskladenost med samoupravnimi sporazumi sorodnih dejavnosti. Tako bo npr. usklajevanje sporazumov za področje družbenih služb organizirano tako, da bodo predstavniki skupnih komisij in samoupravnih interesnih skupnosti s pomočjo strokovnih delavcev, podpisnikov družbenega dogovora, najprej preverili vrednotenje dela za skupine podobnih sporazumov, ki se nanašajo na področje vzgoje, izobraževanja in znanosti, zdravstva, uprave in sodstva ter kulturno in umetniško-zabavne dejavnosti. Vsaka od teh skupin zajema več samoupravnih sporazumov. Najprej bo moči doseči večjo uskladenost znotraj vsake skupine. Osnova za večjo uskladenost sporazumov s področja gospodarstva so bila enotna izhodišča o nekaterih osnovnih vprašanjih, ki jih je izdelalo pet strokovnih skupin, ki so jih imenovali gospodarske delovne organizacije.

Nezadostna proučenost posameznih problemov zlasti z ekonomskega in pravnega aspekta ni ovirala samih dela verificacijske komisije pri presojanju skladnosti sporazuma z zakonom in dogovorom, temveč še zlasti delo v delovnih organizacijah in v skupnih komisijah, čeprav so pri tem sodelovali številni strokovni delavci iz delovnih organizacij.

Za sedanji republikanski zakon določa, da je potrebno stalno sociološko, politično, strokovno in z uporabo znanstvenih metod spremljati in proučevati vprašanja povezave z delitvijo dohodka in osebnih dohodkov. To delo bo komisija za samoupravno sporazumevanje predvidoma obravnavala program, ki bo zagotovil dolgoročno proučevanje učinkov sedanjih elementov usmerjanja za doseganje ustavnih in zakonskih ciljev za enakopravnejše nagrajevanje po delu, enotno terminologijo in proučevanje vseh pomembnejših vprašanj, ki se nanašajo na njihovo urejanje in splošnih aktih, samoupravnih sporazumih in družbenih dogovorih.

Predlog medrepubliškega dogovora so že obravnavali pristojni organi zveze sindikatov in gospodarske zbornice, te dni o njem razpravljajo izvršni svet. Z njim bo poleg poenotenja prejemkov iz materialnih stroškov dosežena večja skladnost politike dohodka in osebnih dohodkov v republikah in pokrajinah, dane bodo tudi potrebne osnove za sklepanje samoupravnih sporazumov med organizacijami združenega dela z območja različnih republik. Ker bo to prvi tak dogovor, bomo mnoge probleme v zvezi z njim spoznali šele pri njegovem uresničevanju. Kot že rečeno, zastavljene cilje bomo dosegli samo v primeru, da bo hkrati z delom pri zakonu, dogovorih in republikah in med republikami ter hkrati s stalnim strokovnim proučevanjem in analizo in že ugotovljenih problemov postekala ustrezna politična akcija za uveljavljanje resničnih samoupravnih odnosov.

BORUT ŠNODERLI

Stuttgartski zapiski

Triglav na Filderstrasse

Kako se razvija kulturno življenje zdomcev v württemberški prestolnici

STUTT GART, marca — Stuttgart je zgrajen na klancih. Celo Königsstrasse, paradna in promadna cesta württemberške prestolnice...

peh. Otroci napredujejo. Že po nekaj tednih se pozna. Dostikrat pridejo brez vsakega občutka za materinščino, nemški pouk v rodni šoli jim ga je docela vzel.

V STUTT GARTSKEM PREDMESTJU ROHR: Nastop slovenskih šolskih otrok na odru dvorane v Dolniškovi gostilni

Zapis s potovanja

Zapornice so spuščene

Z obiska pri naših „Švicarjih“

Čim prestopiš švicarsko mejo in se nekaj časa voziš po tej deželi, dobiš vtis, da si prišel v urejeno deželo blaginje. Ko pa se srečaš z domačini, kmalu spoznaš, da je ta ustaljenost in mirna gladina bolj navidezna in se tudi Švicarji ubadajo z vrsto problemov, od inflacije, hiperprodukcije, monetarnih težav itd., in ne nazadnje tudi s tujskim problemom.

stavi domačega prebivalstva. Če bi pa odšli iz te dežele tuji delavci, bi veliko število bolnikov ostalo brez zdravnikov in nege, gradnje bi stale, gostinstvo bi shiralo, težave v mestni komunalni in gospodarstvu bi zasio v hudo krizo.

Ko sem spraveval manše Švicarje, ki še več let živijo v tej deželi, kaj so njihovi trenutni poglavitni problemi, sem dobil različne odgovore, toda našel sem skupni imenovalec: čutiljo, da postopoma izgubljajo stik z domovino, vedno bolj se oči krog njihovih prijateljev in znancev v domovini, predvsem pa se pojavlja solanje njihovih otrok v materinem jeziku. Skratka, pojavljajo se problemi na ravni družine. Razložili so mi, da si želijo ohraniti v družini nacionalno kulturo kolikor je mogoče.

Dopolnilne šole za slovenščino

Pri otrocih pa se opaža hitro prilagajanje in tu nastajajo prvi konflikti, predvsem moralni. Tisti otroci, ki hodijo v švicarske šole, so se hitro naučili švicarske nemščine, družijo se z otroki domačinov in se hitro odločijo. S starši se srečajo samo zjutraj in zvečer in samo takrat lahko govorijo slovensko. To je pa seveda premalo.

Prav zato so nekateri starši prišli s pobudo, da bodo sami v okviru jugoslovanskih šol organizirali tudi posebne oddelke za slovenščino. Tako dopolnilno šolo so doslej ustanovili v Luzernu in jo vzdržujejo starši samih. Vpisanih je okoli 15 otrok, ki se že drugo leto učijo slovenščine in se seznanjajo z domovino staršev šola ima odobren statut in šolski odbor, toda otroci, ki hodijo v to šolo, so v glavnem rojeni že v Švici. Sicer imajo tudi druge narodnosti, kot Turki, Italijani itak prav tako svoje posebne nacionalne šole. Zavedni starši sodijo, da je njihova moralna dolžnost in obveznost, da morajo njihovi otroci obvladati tudi jezik dežele, od koder so prišli.

Vrniti se ali še ostati?

Naslednji problem pa je vrnitev v domovino, ki pa je dokaj zapletena. Mnogi, ki so se že odločili, da se bodo vrnili, so se ponovno premislili, ker pač niso našli ustreznega delovnega mesta v domovini ali se pojavile druge težave. Kolikor sem lahko ugotovil iz mnogih pogovorov, pa je zanimivo, da pri mnogih ni prvi problem za vrnitev plača, četudi je to izredno pomembna postavka, marveč gre za odnos na splošno. Za priznanje in upoštevanje pridobljenega strokovnega znanja in izkušenj gre za delovne navade nasploš.

Pomembna je tudi perspektiva. Zapornice na meji za prihod novih delovnih rok so se že spustile (tjema določeno število sezonev) in pritek se je že omejil. Za tiste, ki imajo zaposlitev, trenutno ni vprašanje ostati na dosedanjem delovnem mestu. Toda vprašanje je, kakšne bodo posledice omejitve pritoka novih delovnih rok in stabilizacijskih ukrepov. Kaj bo, če se bo sedanja konjunktura začela ohlajati? Kam potem? Kaže pa, da vsa ta in še druga vprašanja na tehnični odločitve in niso prevladala in dobil sem vtis, da se ocena kvalificiranih delavcev in strokovnjakov trenutno še ne misli vrniti in so se odločili: »Pa bomo še počakali kakšno leto ali več, potem bomo pa videli...«

STANE LENARDIC

Tulpenheim iz Trstenika

Kaj igrajo amaterske gledališke skupine po naših vaseh, kadar hočejo pokazati, da res že nekaj znajo, in si hkrati zagotoviti, da bo dvorana polna? »Zupanovo Mickos seveda. Nič drugega.« Triglavova.

Vladimir Kiderič, trgovski pomočnik iz Trstenika, ki zdaj že dve leti prodaja v Hortenovi vebblagovnici, je režiser: eden izmed tistih navdušenecov, ki si je v domovini zdrzal nekaj podplatov na deskah, ki pomenijo svet, in jih zato ne bo nikoli več zapustil. »Tega si ne morem predstavljati, da ne bi igral,« pravi in kmalu izda, da tudi sam piše odrska besedila in da je tudi za svoje stuttgartske tovariške že nekaj napisal, »Operacija na hitro« se imenuje zabavni skeč. Sicer pa je imel največ uspeha z »Laznim zdravnikom«, veselilno Jake Štoka, celo v Sindelfingu in Heilbringu so gostovali z njo in poželi nič koliko odobravanja, »celo Nemci so prišli na predstavo, in Turk...«

Ampak zdaj ga je zajela prava premierska mrzlica, v aprilu se bo s svojo skupino pojavil pred stuttgartski Slovenci z Linhartom, to je pa že pravo gledališče. Micka bo Marjana Škedelj, trgovka iz Ptuja, njen Anže, ki jo bo moral štmatiti in s smreko prigrilovati, tovarniški delavec iz Maribora Mišo Ljubec, Milan Vitez, slaščičar po poklicu, se bo obeljeval v Mickinega očeta, v Sternfeldovko Darinka Pišker. Viktor Šušter, ki s svojo ženo in hčerkami — vsi so bili že na ljubljanski televiziji — tvorijo eno najaktivnejših kulturno-aktivističnih skupin med našimi württemberškimi zdomci, bo Glažek — hvaležna vloga. »Tulpenheim pa bom kar sam,« pravi Kiderič in gotovo bo uspešen, ugaljen in izbrane govornice, kakršen je.

Kako je pred nedavnim pisalo v časopisu »Rehabilitacija amaterizmas ali tako nekako. Le rehabilitiramo ga, če smo ga, modreci, kdaj diskreditirali, oživljati ga ni treba, ker ni nikdar zamrl zagnanost in navdušenje, s katerima se naši delavci v Nemčiji lotevajo amaterskega dela, to dokazuje.

Koliko bi jih bilo treba imenovati, ki svoj notranji nemir hladijo z ustvarjalno dejavnostjo med zdomci! Pevodjko Damjana Jačiča na primer, ki je za Milanom Ederjem (ta zdaj že veselo krčmarji nekje v Jurjevskem dolu nad Mariborom) prevzel pevski zbor slovenskega društva in s svojimi dvajsetimi pevci vadi za edelje uspešne nastope. Ali Vinka Fekonjo, vodjo instrumentalnega kvarteta »Lotmerke«, ki začenja poučevati naše otroke harmonike in kitare — miki tudi klavirja, saj stoji v dvorani Arbeiterwohlfahrt — dodajajo njegovi tovariši. In mnoge druge bi bilo treba imenovati, ki hočejo prebiti to zdomsko izolacijo in razen garanja za marke in za novo stredo nad glavo tam nekje v Slovenskih gorah ali Beli krajini ali na Notranjskem nekaj storiti za sduho in srečo.

„Ko bi jih imeli več...“

»Iz otroških šolskih spisov bi lahko napravili kompletno študijo o resničnem življenju zdomcev,« meni Dragica Nunčić, učiteljica iz Krškega, ki zdaj že dalj kot leto

MILAN POGAČNIK: vodja Jugoslovanskega informacijskega centra v Stuttgartu

dni uči zdomske otroke — »dopolnilni pouk v materinščini se temu reče.« »Otrok mnogo bolj neposredno pove, kako garasko življenje živijo naši ljudje tu v tujini, in le malokateri med njimi razume, zakaj je to potrebno.

Tri slovenske učiteljice delajo v Baden-Württembergu: Dragica Nunčić v Sindelfingu, v Reutlingenu, Calwu, Degerlochu in v tri ure vožnje z vlakom oddaljenem Ravensburgu, Milica Pukl v stuttgartski Vogelsangschule, Zuffenhausnu in Pforzheimu in v kratkem bo začela poučevati tudi v Plochingenu, Marija Kurent pa v Untertürkheimu, Aalenu, Mannheimu in v stuttgartski Ostheimschule. Skupaj imajo 14 razredov s približno 250 otroki. Sodijo, da je še najmanj 400 slovenskih otrok brez dopolnilnega slovenskega pouka, ki ga imajo v omenjenih krajih enkrat na teden po tri do štiri ure. Mnogih sploh ne bodo mogli zajeti, ker živijo preveč raztreseni po različnih manjših mestih in vaseh, kajti takšnih, kakršni se neki oče iz 70 kilometrov oddaljenega Karlsruhea, ki otroke redno vozi k pouku v Stuttgart, je malo. Pač pa bi lahko poučevali vsaj otroke, ki živijo v bližini Stuttgarta, za to pa bi morali poslati sem še najmanj dva učitelja.

»Ko bi jih imeli še več...«, sanjarijo tisti, ki nosijo na svojih plečih skrb za zdomce: učitelj se v neposrednem stiku s otroki, predvsem je v neposrednem stiku s starši, in torej neposredno na terenu opravlja prosvetiteljsko delo, poljsajlje, pomaga in spodbuja. Dragica Nunčić, najbolj dejavna med našimi solnicami, pripoveduje, kako bodo na njeno pobudo ustanovili v Ravensburgu podružnico »Triglav«, kako pridobiva ljudi za društveno dejavnost in tudi sama kot šepetalka sodeluje pri dramski sekciiji, kako obiskuje naše ljudi v njihovih stanovanjih in jih prepričuje, zakaj je dobro, če pošiljajo otroke k slovenskemu pouku, kako starši sami prihajajo v šolo in se skupaj s svojimi navdušenimi sodelavci slovenščine — učiteljica pač ni samo učiteljica, kakor tudi pri nas doma ne. »Zadoščenje?«. Zadoščenje je samo us-

„Ne samo iz črne kronike“

V Stuttgartu je še en za nas pomemben naslov: Charlottenstrasse 216. V tretjem nadstropju hiše blizu mestnega središča domuje zdaj že nekaj mesecev Jugoslovanski informacijski center. Vodi ga Milan Pogačnik, prejšnji glavni urednik »Delavske enotnosti« in predsednik društva novinarjev Slovenije. Njegov pomočnik je konzularni delavec iz Beograda Nikola Mišić, sicer pa center premore še tajnico.

Gre za prvo takšno ustanovo v Evropi sploh. Informacijski centri drugih držav so namenjeni prebivalcem države gostiteljice, naš pa bi naj poleg tega skrbel tudi — in predvsem — za družbeno in kulturno dejavnost gostujočih delavcev, naj bi bil »koordinator, servis in prometična« te dejavnosti, kakor meni Pogačnik. Ker izkušenj še nimamo nobenih in ker center obstaja šele nekaj mesecev (slavnostna otvoritev je bila 27. novembra), tako imenovanih rezultatov še ni mnogo: »Toda brez njih nisimo.

Pogačnik našteva: s sodelovanju z bližnjim nemškimi inštitutom za odnose s tujino je center priredil razstavo jugoslovanske knjige, razstavo fotografij »Skupnost narodov in narodnosti Jugoslavije« in razstavo makedonske ljudske umetnosti;

prevzel je pokroviteljstvo nad izredno uspešno proslavo dneva žena, na kateri so se jugoslovanski otroci, ki se udeležujejo dopolnilnega pouka v materinščini, pred nabito polno dvorano Kolpingovega doma izkazali z vrsto posrečenih recitacijskih, glasbenih, pevskih in plesnih točk — što je bil sploh eden izmed vzhajalcev zdomarske dejavnosti tu v Stuttgartu;

center si tudi — uspešno — prizadeva koordinirati delovanje vseh treh stuttgartskih organizacij — jugoslovanskega kluba (ki se je, mimogrede povedano, zadnje čase znebil nekaterih sumljivih ljudi), pred kratkim ustanovljenega makedonskega kulturno-umetniškega društva »Vardar« in slovenskega društva »Triglav«;

intenzivno se ukvarja s tistim, čemur Pogačnik pravi »fotografiranje terena«, torej ugotavljanjem in registriranjem večjih koncentracij naših ljudi, kar ni tako preprosto;

razmišlja, kako bi poživeli in modernizirali knjižnično dejavnost (»ne smerno pričakovati, da bodo delavci tu oblegali naše knjižnice, če jih doma niso« in skuša doseči, da bi si s pomočjo nemških pristojnih oblasti omislili »bibliobus«, potujočo knjižnico, ki bi pripeljala knjigo pred stanovanjska vrata;

in velika naloga za prihodnje leto bi bil stuttgartski »Jugoslovanski teden«, prireditve visokih kvalitet in velikega odmeva, z vrhunskimi opernimi predstavami iz domovine, najboljšim folklorim ansamblom, filmi, predavanji, ki bi pritegnila nemško inteligenco, množično prodajo našega blaga — to bi naj bil skratka dogodek, o katerem bi še dolgo govorili in ki bi povzročil samozave naših 200.000 badensk-württemberških zdomcev.

Jugoslovanski informacijski center naj informira, zato mora biti informiran: tako nekako meni njegov direktor, ko se pritožuje, da od doma (center je funkcijsko povezan z zveznim sekretariatom za informacije) ne dobiva dovolj »proizvajalnih sredstev« — primanjkuje priročnikov, knjig, časopisja, gramofonskih plošč, filmov, lepa-krov. Potrebovali bi predvsem dobrih, razumljivo in v vseh naših jezikih napisanih priročnikov, iz katerih bi delavci razbrali, kako naj ravnajo v obrambo svojih pravic. Nekaj bi bilo tudi treba storiti, da naši časopisi na kioskih ne bi stali po enkrat več kot nemški. Primer, ki bi ga veljalo posnemati, so Voljočniki, ki svojim ljudem v Nemčiji pošiljajo lokalni tisk — tega delavci najrajši berejo. Posebna težava pa je, da je center personalno docela »podhranjene«: kako naj dva človeka obdelujeta vse zahtevne terene, niti stuttgartskega ne moreta! Za bi bilo treba najprej razviti in izpopolniti stuttgartski center, šele potem razmišljati, ali ne bi še enega odprli v Kölnu.

Doma se je zgodil prejemik v glavnih, ugotavlja Pogačnik, obstaja koordinacijsko telo, več sredstev je namenjenih delu z zdomci, posiljavamo se od zmotne miselnosti, da je »nepripravljeno«, če kaj žrtvuemo za ljudi, ki delajo znanj — saj je za nas nadvse pomembno, da se ne pretrga tkivo med nami, vsaj iz ekonomskih razlogov, če drugih ne vidimo. Treba bo samo poskrbeti, da bodo republike enakoverno angažirane, da ne bodo eni manj, drugo bolj obremenjeni. »Tudi tu se ne moremo preštevati po nacionalnostim, nasproti Nemcem smo vsi Jugoslovani, v tem smislu moramo ravnati tudi doma.«

»Rad bi, da zahodnonemška javnost jugoslovanskih delavcev ne bi spoznavala samo iz črne kronike, meni nazadnje direktor informacijskega centra, ko govori o »poborbu svojega delokroga. Dobri delavci sicer, ki pa se radi prepeajo po gostilnah: to podoba, ki se je vstisnila v zavest precejšnjemu delu tukajšnje javnosti, moramo zbrisati. V stikih z zahodnonemškimi oblastmi in s predstavniki informacijskih sredstev ne bo treba samo vztrajno ponavljati tistega znamenitega izreka njihovega predsednika republike Heinemanna: »Pričakovani« so delovne moči, prišli so ljudje, temveč tudi dopovedovati, da ti ljudje s svojim trudom in delom bistveno prispevajo k nemški blaginji in da je torej nemška družba dolžna skrbeti za to, da bodo gostujoči delavci živeli človeka vredno življenje.« SLAVKO FRAS

Na nekaj več kot 6 milijonov Švicarjev je okoli milijon ljudi s tujimi potnimi listi in od teh približno 600 tisoč tujih delavcev. Skratka, glede na število prebivalstva je v Švici med evropskimi državami relativno največ tujcev. In četudi so ti delavci že desetletja sestavni del švicarskega gospodarstva in soustvarjalci blaginje, je tolikšen priliv tujcev sprožil precejšnje probleme. V zelo neprijetnem spominu je ostala znana Schwarzenbachova gonja pod geslom »domovina je v nevarnosti, tujci ven, ne sme jim biti več kot 10 odstotkov. No, na referendumu leta 1970 Schwarzenbach s svojimi zahtevami ni zmagal, toda nekaj manj kot polovica volivcev pa mu je dala svoj glas.

Švicarske oblasti so uvedle že pred referendumom strožje ukrepe za sprejem tujih delavcev in ta dežela je praktično zaprla vrata za prihod novih tujih delavcev. Pašoha strahu se je sicer polegla, toda ne kje globoko v duši kot Damoklejev meč nad naših ljudi, četudi se zavedajo, da Švicarji nujno potrebujejo dobre in pridne delavce. Seveda, Švicarji s svojimi argumenti opravičujejo to gonjo proti tujcem in nekateri razlagajo, da je globlje ozadje tega tega tudi težnja priseliti industrijo, da bi se modernizirala in bi bila še bolj konkurenčna, hkrati pa bi tako tudi dosegli, da bi zaposlovali manj tuje delovne sile. Predvsem pa, da bi tujski dotok zavrl in uredili.

Pravijo tudi, da je Švica, kar zadeva »nacionostnost« s tujimi delavci, na samem vrhu med evropskimi državami, toda kakorkoli že, kmalu se lahko prepričate, da bi v Švici potrebovali še precej tujih delavcev in da so potrebe večje, kot pa imajo sedaj tujih delavcev. Medtem ko so intelektualci in politiki do tuje delovne sile in zvedel sem, da na mejah zavračajo tuje delavce, med njimi tudi Jugoslovane, ki prihajajo neorganizirano in brez ustreznih dovoljenj iskat delo v to deželo.

Jugoslovane je sedaj v Švici približno 35.000, od teh je približno 2500 do 3000 Slovencev. Pravijo pa, da jih je edelje manj, kajti tisti, ki odidejo, običajno ne dobijo ponovno dovoljenja. Približno 75 odstotkov vseh Jugoslovancev pa živi v germanskem delu Švice. Največ Slovencev je v Zürichu in okolici, precej jih je v Amriswilu, Baslu, Appenzellu, Winterthuru, Luzernu, Freiburgu in Aarau. Vendar so ti kraji med seboj dokaj oddaljeni in prav v tem je ena izmed težav za organiziranje društev, klubov in prireditev. Posebnost naših kolonij pa je, da so mlade, da je med njimi relativno več intelektualcev kot v drugih državah. Mnogi naši strokovnjaki so prišli na vodilna mesta in se uveljavili. Na splošno bi lahko rekli, da so si naši ljudje priborili ugled kot sposobni, pridni in vestni delavci, ki se tudi dokaj hitro prilagodijo.

Klubi - košček domovine

Naši »Švicarji« so na splošno dobro organizirani in imajo sedaj približno 12 jugoslovanskih klubov (med njimi dva pretežno slovenska), ki organizirajo razne prireditve, gostovanja iz domovine, predavanja, skratka, ti klubi so prostor, kjer se naši ljudje sestajajo in srečujejo in jim nudijo košček domovine. Tu najdemo tudi varen pristan, kamor se lahko zatečejo, kadar jih

Vaš zaklad knjige PREŠERNOVE DRUŽBE

Vprašanje, staro kot medicina

Naj umirajočim povemo resnico?

Ali moramo bolniku povedati, da bo umrl

»Vso noč me je gledal. Nekajkrat me je vprašal, ali bo umrl. Dobro sem vedela, da bo umrl, ker mi je zdravnik rekel, da ne bo preživel noči po takšni nesreči, kakršna je doživel. Včasih je zastokal. Ali pa me je spraševal. Odgovarjala sem, da ne, da ga bodo jutraj operirali. Vendar sem dobro vedela, da mi ni preveč verjel. Ker me je nekoliko že poznal, mi je morda le zaupal. Nato pa je umrl malo pred šesto uro jutraj. Zdjaj se sprašujem, ali sem prav ravnala, ali mu ne bi morala povedati. Navsezadnje mu je smrt pripadala, jaz pa sem mu jo skrila.«

kah, ki že v prvih vrsticah potrjuje »bolnikovo pravico do natančnih podatkov o diagnozi, zdravljenju in prognozi. Nekateri Francozi, seveda nekoliko zmedeni, so si pomeli oči. Mislili so — kajti taka misel je razširjena v Franciji — da »vsaj v ZDA povedo bolnikom resnico. Toda če se je ameriškeru združenju zdelo potrebno, da po triletnih razpravah ponovno slovesno potrjuje to načelo in izrazi upanje, da ga bo sprejelo vseh 7000 bolnišnic, ki so članice združenja, pomeni, da zadeva ni tako preprosta.

Nenavadna izkušnja

Res je. Studija, ki jo je opravila ameriška zdravstvena revija »Geriatrics«, je pokazala, da manj kot en zdravnik izmed petih pove bolniku, da bo umrl. Na vprašanje: »Kako pogosto poveste bolnim in še zavestnim bolnikom, da bodo umrli?« je revija dobila naslednje skupne odgovore:

- »Skoraj zmeraj, pa naj me« bolnik vpraša ali ne: 18,2 odstotka.
— »Skoraj zmeraj, če me bolnik vpraša, sicer pa ne, če ne vpraša: 39,7 odstotka.
— »Samo če bolnik to mora vedeti zaradi zadnjih odločitev: 28,3 odstotka.
— »Skoraj nikoli: 14,9 odstotka.

Ameriška zdravstva za duševne bolezni Elisabeth Kubler Ross, ki se je zanimala za probleme umirajočih, je doživela nenavadno izkušnjo, ko je iskala bolnika, ki bi bil voljan govoriti o svoji smrti. »Odkrila sem«, je pisala v članku, objavljenem v reviji »Gerontology«, »da v bolnišnici s 600 ležniki ni bilo niti enega umirajočega. Hodila sem iz oddelka v oddelku in prijazno spraševala, ali mi ne bi hoteli predstaviti na smrt obsojenega bolnika, ki bi bil voljan govoriti o svojem bližnjem koncu. Bolničarke so me čudno gledale in odgovarjale: »V tem oddelku ni takega bolnika. V naslednjem oddelku sem dobila natančno tak odgovor. Tedaj sem razumela, da je nekaj narobe z osebjem.«

Prevedl radovedno zdravnico so nato postavili pred vrata. Odkrila je tisto, kar ve večina psihologov: zdravnik, bolničarka ali sorošnik, ki umirajočemu neče povedati resnice, tega ne stori zato, ker se sam boji smrti, in to predvsem lastne smrti. Seveda bodo vsi zlahka našli človekujbno pojasnilo, s katerim hočejo opravičiti svoj molk, ki je — največkrat — predvsem samoljuben.

Rak je tabu

Problem je torej splošen. Vendar je v različnih deželah in na različnih celinah drugače obarvan. V Franciji se ne boja govoriti toliko o smrti, kot se boje govoriti o raku. Kajti rak je tabu, kakor je bila nekoč tuberkuloza.

Povedati bolniku resnico, pomeni največkrat, ne mu skrivati, da ima raka. Kakor da bi bila to edina bolezen, zaradi katere bi ljudje umirali. »Nekaterih smrtnih boleznih, ki lahko povzročijo nenadno smrt in mogoče nikoli prikriti.« ugotavlja profesor

ALBERT DURER: SMRT

Henri Péquignot, ki vodi oddelke za interno medicino v bolnišnici Cochin. »Težava, s kakršno povemo resnico bolniku, torej ni povezana samo z objektivno hudo stopnjo bolezni, marveč tudi z besedami, ki so lahko predmet osebnih predstav ali družbenih mitov.« V Franciji se to dogaja z besedo »raka«.

V ZDA beseda ni obremenjena s takimi predstavami, zato je veliko bolnikov, ki vedo, da imajo raka, čeprav jim prikrivajo mogoče izid bolezni. V Franciji skrivajo diagnozo, v ZDA pa prognozo, je pred nedavnim ugotovil prof. Jean Bernard na predavanju o levkemiji, tej sestri raka.

Največkrat jo prikrivajo zato, ker bolnik sam neče vedeti resnice, čeprav so njegove izjave povsem nasprotne. Neke zdravnik je odkril raka na prsih pri eni izmed svojih obiskovk. Poslal jo je v center za zdravljenje rakastih obolenj, kjer so predlagali zdravljenje s kobaltovo bombo. Bolnica je zdravnika obiskala čez nekaj dni. Zdravnik, ki je mislil, da zvesta bralka ženskih revij, ki so jo zaradi tumorja na prsih poslali v center za zdravljenje rakastih obolenj, v katerem so jo zdravili z »žarko«, mora vedeti, kakšna je diagnoza, je bolnici odkrito govoril o bolezni, o načinih zdravljenja in o možnostih ozdravljenja. Ko je bil pregled končan, je bolnica vstala, stisnila zdravniku roko in rekla: »Hvala, doktor, čisto ste me pomirili. Zdjaj vem, da nimam raka.«

Narejeno vedenje ustvarja pregrado

Tudi družine niso zmeraj zmogne, da bi prenesle pravo prognozo. Potrebna je velika duševna moč, če se hočemo nepriljubljeno vesti v navzočnosti na smrt obsojenega bolnika. Narejeno vedenje — zaradi katerega pogosto ravnamo z bolnikom kot z otrokom — pa ustvarja pregrado med družin-

skim krogom in tistim, ki trpi, in to prav takrat, ko je najbolj potreben pomoči.

Dr. Ross misli, da pravzaprav bolniki sami — ki jih ni mogoče popolnoma prevrati — povedo, kdaj bodo umrli, čeprav ne s preveč jasnimi besedami. »Če smo močni, jih lahko slišimo, kako govorijo o svoji smrti, in jih poslušamo. Takšno razumevanje jim je lahko v veliko pomoč.«

Večina zdravnikov meni, da ni splošnega pravila. Vprašanje, ali je bolniku treba povedati ali ne, da ima raka, je brez odgovora, ker predvideva povprečnega zdravnika, povprečnega bolnika in povprečnega raka; takega pa ni.

Dr. Péquignot pravi: »Bolnik na splošno manj potrebuje diagnozo kot pa pošten odgovor na vprašanja, ki si jih postavlja. Njegova potreba je, da mu nikoli ne odrečemo svoje navzočnosti, njegova potreba je, da mu pomagamo — v skladu z njegovim stanjem — kolikor se le da normalno živeti.«

Če bi vsi zdravniki vzdrževali s svojimi bolniki — čeprav le-ti niso v smrtni nevarnosti — takšne odnose, bi kmalu dosegli znaten napredek.

MARIE GATARD, MARIE-CHRISTINE MORINEAU

Koledar smrti

Najnevarnejši dan za srčne bolnike je za nami. To je bil 15. februar. Vsako leto povzročijo srčne bolezni (angina pectoris, infarkt srčne mišice) redoma največ smrti prav na ta dan.

Prav zaradi obstaja nenavaden koledar bolezni in smrti. Skupina za raziskovanje človeške kromobiologije pri državnem centru za znanstvene raziskave je pravkar pričela. Izračunala je mesečne spremembe smrtnih primerov, ki so jih v Franciji zaznamovali v desetletju 1952-1962, v pariški bolnišnici Fernand-Widal pa v desetletju 1957-1967. Izsledki, ki jih je objavilo glasilo La presse medicale, so naslednji: Pogo-

stnost smrti zaradi vsake bolezni zariše sinusoidno krivuljo, ki je vsako leto enaka. Vrh krivulje — to se pravi trenutok, v katerem so smrtni primeri, ki jih je povzročila taka bolezen, najštevilnejši — se za raka obolenja zariše v decembru, za samomora v juniju, 20. februarja za možganske poškodbe (enostanski mrtvoud, možganska kap itd.), 15. februarja pa za »bolezni ožilja«.

Ze v Hipokratovih časih so vedeli, da nastopi smrt največkrat ob določenih urah dneva ali noči in v določenih dnevih meseca in leta. Vendar so mislili, da so te spremembe samo posledica okolja (sprememba temperature itd.). To ne drži: Od posameznika je odvisno, ali se, bo bolje ali slabše upiral bolezni.

Američan F. Halberg je to dokazal z mislimi. Kolčina strupa, ki ga je dal mišim, je bila ob določenih urah smrtna za 80 odstotkov poskusnih miši. Ista količina, ki jo je dal mišim 12 ur pozneje, jim je dala 80 odstotkov možnosti, da preživijo. Halberg je proučeval tudi letni ritem smrti zaradi pljučnice in gripe v ZDA. V 47 državah od 48 je ritem enak. Največ smrti je od decembra do februarja. V državi, kot je npr. Florida, tega polara seveda ne moremo pripisovati mrazu. Zato moramo pomisliti na večjo občutljivost človeškega organizma, ki se ponavlja v rednih razmakih.

Takšen koledar ni samo gola anekdota: »Ugotovitev, da je več smrtnih primerov zaradi poškodbe možganskega ožilja v februarju in konec dneva, nas lahko pripravi do tega, da okrepimo klinično in bolniško nadzorstvo in sprejemimo ustrezne higienske, terapevtske in dietetične ukrepe.« pravijo raziskovalci pariškega centra za znanstvene raziskave. Proučevanje bolniškega ritma bi moralo omogočiti tudi to, da bi zdravila predpisovali bolj učinkovito.

Vsaj nekaj je jasno: Sveto pismo se je — vsaj malce — zmotilo, ko je trdilo, da ne poznamo dneva dneva ne ure.

Iz revije LE POINT

državna založba slovenije predstavlja svoje KNJIŽNE NOVOSTI

- Leposlovje: Giza Gardonyi: ZVEZDE NAD EGROM
Roman madžarskega klasika Gardonyija (1863-1922) je tekst, ki je dosti več na Madžarskem redovno število izdaj. Delo je dobilo tudi filmsko upodobitev, brskone največji spektakel o turških ropanjih po Evropi v 16. stoletju. Roman odlikuje popolno souzvočje mojsajrskega, klenega jezika, stvarna kompozicija, spleta zgodovinska dejstva in romantično prikupnih epizod. 495 strani.
Miroslava Krleža: BALADE PETRICE KEREMPUHA
Balade, ki jih je Krleža poslovi v usta ljudskemu pevstvu in pohlaču-mustikanu Petrici Kerempuhu, niso balade v tradicionalnem romantičnem smislu, pač pa v baladni ton ugašene meditacije o vseh preteklih nadlogah in mukah hrvaškega ljudstva. To je reproducirani ponatis knjige, ki je leta 1926 izšla pri Akademski založbi v Ljubljani. 176 strani, cena: broš. 46 din.
Mak Dizdār: MODRA REKA
Za slovenski izbor lirike bosanskega pesnika Maka Dizdāra (1917-71) je Ivan Minatti prevedel 38 daljših in krajših pesmi iz različnih zbirk. Njegova metaforika je prefinjena, polna izvorne figurativnosti, razpoloženjske svetline in dobrih besed. 74 strani, cena: broš. 35 din.
E. R. Chamberlin: GREŠNI PAPEŽI
Knjiga, ki je izšla v zbirki »Biografije«, prinaša biografije sedmih grešnih papežev, za katere angleški avtor Chamberlin meni, da niso bili to enkratni nečestitci za cerkev, pač pa so v nenehnem hlastanju po posvetni oblasti povzročili velike spremembe v njej. 334 strani, cena: pl. 100 din.

- Znanstvena in poljudnoznanstvena dela: Louis Gottschalk: TEMELJI SODOBNEGA SVETA IV/1
Prva knjiga iz oštrega ciklusa »Zgodovine človeštva« (ta ciklus bo obsegal še dve knjigi) obravnava čas od poznega srednjega veka do prosvetljenstva. To naj bi bili mejni točki časa, v katerem so se odklopile temeljni sveti, ki v njem živimo danes. 540 strani, cena: pl. 190 din.
Ware—Panikar—Romein: DVAJSETO STOLETJE VI/4
Zadnja, četrta knjiga šestega ciklusa »Zgodovine človeštva zaključuje opis sveta v prvi polovici tega stoletja do približno leta 1850. 380 strani, cena pl. 170 din.
Lojze Krakar: GOETHE PRI SLOVENCIH
Avtor, ki je znan predvsem po svojem pesniškem opusu, je študijo o vplivu Goetheja pri Slovencih do prvega prevoda prvega dela Fausta napisal kot doktorsko disertacijo in jo tudi obravnal v Frankfurtu, kjer poučuje slovenski jezik in književnost. 308 strani, cena: broš. 65 din.
Braco Rotar: LIKOVNA GOVORICA
Pričujoča razprava predstavlja po avtorjevih besedah prvo, razmeroma neobčujeno koracanje semiotične metode na slovenskih tleh. Besedilo omogoča boljše razumevanje sodanega stanja semiotičnih konceptov, prav tako pa tudi plodnejše razumevanje likovne govornice. 97 strani, cena: broš. 85 din.
Matko Peč: UVOD V UMEVANJE LIKOVNEGA DELA
Avtor govori o tem, kako je treba likovno delo gledati; gledalca uvaja v gledanje, v likovno branje slike, kipa ali stavbe. Knjiga je ilustrirana s številnimi reprodukcijami. 245 strani, cena: karton 110 din.
Stanko Skalcar: BOJ ZA STARO PRAVDO
Knjiga nastane zgodovinska priča o časi pred šeststo leti. Delo, ki je izšlo ob 400-letnici Gubčevskega kmečkoga upora, predstavlja privlačno branje za vsakega šolarja, prav tako pa tudi za odrasle. 128 strani, cena: karton 75 din.

- Priročniki: Majda in Vinko Stgrar: CVETJE V VRTU II—II
Največ pozornosti sta avtorja posvetila opisu vrtnega cvetja, negi, razmnoževanju itd. tem na likovni predstavi s številnimi barvnimi slikami. Objavljeni so tudi nasveti o vrzeli in uporabi rastlin. 408 strani, cena oba knjigi: broš. 180 din.
Edgar in Brian Lamb: KAKTEJE
Kor so kaktusi iz leta v leto bolj priljubljene, je šopna enciklopedija posveta kaktusom. Knjiga je med drugim namenjena tudi tistim, ki jim je ljubiteljsko kaktus nov konjček. Knjiga je ilustrirana z več kot 300 barvnimi fotografijami. 212 strani, cena: karton 100 din.

- Monografije: Ch. Krilger: SAHARA
Sahara je s približno 9 milijoni km² največje puščavsko področje na zemlji. Pričujoča knjiga iz zbirke »Nemana sveta« nam posreduje njeno nepoznano in preverjeno podobo. Knjiga prinaša 90 črno-belih in 62 barvnih posnetkov. 184 strani, cena: pl. 180 din.
SLOVENIJA— PORTRET V PODOBI
Išča je tudi nemški prevod reprezentativne knjige, ki predstavlja Slovenijo v vseh njeni raznolikosti, in sicer z naslovom »Slovenien — Ein Portrait in Wort und Bilde. Knjigo sta oblikovala France Stele in Ivan Branko. 384 strani, cena: pl. 260 din.
Knjige dobite v vseh knjigarnah in pri zastopnikih založbe. Pri večjem nakupu nudi založba možnost obročnega odplačevanja. Pismena naročila sprejema DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE 61000 LJUBLJANA, Mestni trg 26

Odpovedani milijoni

Zdomci še zmeraj ne uveljavljajo znatnega dela svojih pravic iz delovnega razmerja v tujini - Zakaj?

Naša diplomatsko-konzularna predstavnostva pogosto opozarjajo, da ostane v raznih tujih skladih na leto po več milijonov v tujih valutah neuveljavljenih raznih olajšav, kot so davčna povračila, otroški dodatki, zavarovalnine in podobno, samo zato, ker občani bodisi niso dobro poučeni o pravicah ali pa nimajo ustreznih dokazil iz Jugoslavije.

dijo postopek. In pogosto je priložnost zamujena, rok poteče.

Tudi od doma lahko urejamo

Republiški sekretariat za notranje zadeve je naročil vsem matičarjem, da sproti sporočajo službam za socialno varstvo naslove tistih, ki imajo pri nas nepreskrbljene otroke oziroma starše. Tako bi te službe lahko spile v stare zavezanca, jih poučile o pravicah, ki jih imajo iz delovnega razmerja v tujini, če vzdržujejo svojce doma, hkrati pa bi jim lahko svetovale, kako naj te pravice uresničijo ter tako sebi in vzdrževanim svojem izboljšali položaj. Tudi to je naloženo občinskim upravnim organom: vsi so dolžni sprejeti v postopek vse zahtevke zaposlenih v tujini ter, jih ustrezno razporediti po pristojnih službah, da bi tako na čim lažji in čim hitrejši način prišli zdomci do listin. Pač pa lahko le ure upravnih organ občinne posluje s tujino: torej matičar ne sme direktno pošiljati listin na naslov v tujino. To pa ima tudi svojo praktično stran.

Z olajšavami že lahko znatno pomagata

Te dni cvete v ZR Nemčiji posel raznim iznajdljivim spekulantom, ki izkoriščajo zadregu tujih delavcev, ko ne znajo sami vložiti prijave za letno izravnano davkovo. Samo za vzdrževanje stan ne moremo pripisovati davkove — če to dokaže. Sveda pa se mešetarji zanimajo le za tisto, kar jim ne daje preveč dela in kar je lažje dokazljivo. Za to, da sin pošilja redno pomoč materi, da potuje trikrat na leto domov (in vrže vozovnice stran!) da obdaruje svojce, da gradi domačijo in vrsto drugega, za to se verjetno ne bo nihče zmenil. Denar bo ostal nemški davčni blagajni. Ogromni milijoni.

Ena največjih in najtežjih ovir pri uveljavljanju pravic je prejavljanje. V tujini so le redki primeri, da so naši konzulati poskrbeli za solidne in lojalne prevajalce. Potem se dogaja, da pride zdomec k prevajalcu, ki je v sovravnih rokah in poleg prevajanja dela — politiko. Naši državljani se jih seveda ne bojijo, prevajalcev, zdomci pa za tomlače bodisi ne vedo ali pa so jim daleč in bi jih pot stala več, kot je morda vse skupaj vredno. Zaradi tega se je marsikdo dvignil roke in sklenil: Saj se ne plača.

Da bi zadeve kolikor mogoče izpopolnili, delajo v republiškem sekretariatu za notranje zadeve tudi na tem, da bi vsi občinski in drugi organi, ki izdajajo potrdila, takoj usmerili stranke že na tomlače — ali pa da bi kar na hrbti strani hkrati dali nemško besedilo obrazca oziroma teksta potrdila. Po naših zakonih seveda ne smejo izdajati uradnih listin v tujih jezikih, to pa bi bilo sprejemljivo. Vsakršna legalizacija (dodatno overjanje) je praktično že ukinjena ali pa pride v poštev le v izjemnih primerih.

ANTON RUPNIK

Prtditi vse, kar je dokazljivo

»Kadar gre za uveljavljanje pravic po predpisih tuje države, je mogoče, da se zahtevajo potrdila o dejstvih, o katerih pri

nas ne vodijo uradne evidence. Tudi v teh primerih je treba po ustreznem postopku ugotoviti zadevna dejstva in izdati zahtevano potrdilo. Že od konca leta 1967 velja gornje dopolnilo k sveznemu zakonu o organizaciji in financiranju zaposlovanja. Podobno bo novi zakon o zaposlovanju v tujini, ki bo verjetno sprejet v aprilu, predpisal obveznost vsem zveznim, republiškim in občinskim organom, da zna zahtevati jugoslovanskega delavca, ki je na delu v tujini pravočasno dostavilo skrbno izpolnjene obrazce, izkaznice in druge listine, ki so potrebne za uresničevanje njegovih pravic.

Z vsemi pravicami je torej zdomci popolnoma zaščiten. Tudi ne bi mogli trditi, da v Sloveniji občinski in drugi upravni organi ne sledijo tem predpisom. Pa vendar: ogromno pravico ostaja nerealiziranih. Zakaj? Najprej in pogosto nastopi težava že s takšno. Če namreč občan točno ne pove, za kaj potrebuje določeno potrdilo, ga občinski organ ne more izzvati od plačila takse za potrdila, ki so namenjena uresničevanju pravic iz delovnega razmerja zakon ne predvideva takse). Lahko bi seveda to opravili svoji, ki pa se pogosto — in to ravno v najbolj siromasnih okoliščinah — premlač zadržijo, na kaj ima vso pravico njihov sin ali drugi sorošnik v tujini. Namresto da bi se svojci o tem pozanimali pri občinskih organih (pri matičarjih ali službi za zaposlovanje oziroma za socialno zavarovanje), pogosto bodisi ne prikrivajo ustreznih potrdil za sorošnika v tujini ter tako zdomci spravijo v malodušje ali pa jih napotijo na konzulate, ki potem po daljši poti vo-

Janez Vipotnik

Grad

Odlomek iz zbirke partizanskih zgodb „Balada o Kovačiči“, ki te dni izide pri Partizanski knjigi

Partizani so stopali kakor strahovi po mehki ravnini. Slišati ni bilo nobenega šuma, laježa, hrzanja. Kakor v nemem filmu se je po travniku vila dolga veriga borcev, zavitih v deke in plašče, ki so oprezali v gluho noč. Preplavljala jih je moč maščevalcev, odločnežev, stisnjenih zob in zagorelih ledenih obrazov. Mraz je grizel z volčjimi zobmi po vsakem delu razgaljene kože, vrtal v obleko, rinil skozi podplate. Nekje daleč, iz brezmejne noči, je zatulil pes, da je zlohotno zasikalo skozi zrak, kakor bi z drobnim klavirjem potrkal po temenu. Gosenica se je tu in tam zgostila, se zdebelila in spet uredila. Partizani so sredi travnika čutili grič in na njem grad. Kaj jih čaka v njem? Preden so zaznali medlo lučko, so do bolečine napenjali oči v temo. Žarnica nad stranskim vhodom je zasvetila kakor daljni spomin. Lučka je narahlo, oprezujoče, previdno tipala po zidu, po sneženih tleh, po pesjaku. Njen sij je bil droben, črna noč ga je nezadržno požirala.

Partizani so se sprostiti. Vedeli so, da je desno od lučke sovranič. Gosenica je lezla po belem prtu vedno počasneje in se dajala. Partizani so se sklanjali k tlom, da bi bili manj opazni. Kamnita gnoča pred njimi je bila tiha in mirna, kakor da se je nevarna past prav nič ne tiče, da ji lovke, ki so jih razpenjali partizani, ne morejo do živega. Noč je bila gosta kakor pivko. Zallia je gril in grad na njem. Nočni maščevalci so se zunan trudili, da bi dojele njegovo pravo podobo. Mislili so se jim trgale, se izmikale. Če bi jih spustili, bi se prkrmile k drevu, na travnik, zledenele v zraku.

Noč je na naši strani, si je dopovedoval Mile. Mogočen zaveznik petorici proti tridesetim sovraničkom. In zidovi? So proti nam? Ne! Toliko so na naši strani, kakor na njihovi. Pes je njihov. Da se ne bi prezagajali oglasili! Upajmo, da so tudi njega praznično pogostili, mu napolnili žetodec s svornjsim mesom, s kosmiči. Sit je, len in zaspan. Kdo bi si mislil da so tako neprevidni, da nimajo stražarja pred gradom. Varne se čutijo. Ali pa so so strahopetni in zato ne puste stražarja ponoči zmagat? Ne, to ne! Stefanji dan je danes, praznično. Prepričani so, da praznuje tudi slovensko ljudstvo in njega vojvoda. Napačna računica. Kdo ve, ali se čutijo pri nas kot nezaneženi tuje. Ali čutijo, da jim je ljudstvo sovrano, da jim brača hrbet tudi vreme...

»Stojte je zaspetela vrsta. Daleč nekje je počil strel, da je komaj zaznavna vzrepetal bobenček v ušesih, kakor bi bil poč nesrečnik. »Prva odhajala je skrivnostno sporočil nevidni zapovednik. Partizani so sprejeti v žalostno briljiko, tujci, sovrano in noge so primrzovale k tlom. »Tretja je odšla je spet mrmrala vrsta. »Druge, gremo! je četa komandant. Zavil so desno, v ocelo po mrtvačino. Četka je lezla kakor prikazen. Črna gnoča gradu je postajala vedno bolj zaznavna. Razhodila se je, izgubila v višavi. No bene luči, nobenega glasu. Zid je bil pred njimi. Gluh in slep. Zazidana okna v pritličju so se rahlo svetilkala v apneni maši strelske reže v oknih so črnele, kakor mrtvaške očeljusti, čakale na ugriz.

Sreča, je pomislil Mile. Sobe so prazne. Z majčkeno srce bomo v gradu. Potem pa, spoštovani prijatelji, na kolena! »Hitro lestve! Hitro! je prebalo noč polglasno povelje. Četka se je pogrnala k lestvi, jo poprijela. »Konec! Hitro! je zapovedal komandant. Izbrali so okno na sredini gradu. Lestev so naslonili pravokotno na zid. Bila je težka, nevarno se je majala sem in tja. Niso je mogli pred zidom postaviti pokonci. Prisolnili so jo in jo potiskali navzgor proti temnemu oknu, pa ga nikakor ni bilo mogoče doseči. Lestev se je drgnila ob zid, da je zaškripalo, kakor bi na klancu zavri vsa štiri kolesa zapravljivca. Partizani so zasokkali. »Hitro! je rotnel komandant in tudi sam z vso močjo potiskal lestev po zidu. Okrog nje so se motovili vsi. Nasveti, sopihanje, kletvice. Zid je ječal, dokler se ni konec lestve ustavil poleg okna v prvem nadstropju.

Tedaj se je oglašil pes na drugi strani gradu. Njegov lajež je zabel partizane, kakor da bi jih nepričakovano kdo mahnil po najbolj občutljivi kosti, po piščali. Zaha- jal je kratko, togotno, kakor da si ni na jasnem, kaj ga je razdražilo. Partizani so zadržali dih. Nič. Tišina. »Mile, dajmo! je zapovedal komandant in potiskal dolgino po lestvi. Motik je bil gost in otipljiv, da bi ga lahko rezal kakor sir. Tema okna so s pošastnim mirom

bojščala v partizane. Mile je spominjal na ververico, ko je brzel po lestvi. Torbica z bombami mu je opetala okrog kolen, ga tolkla do krvi, toda bolečine ni čutil. Začuden je ugotovil, da za spoznanje hitreje ukrepa kot v običajnih prilikah. Nervozna, ga je spreletelo in namuznil se je nad red- nim gostom. In že je bil pri oknu v prvem nadstropju. Zazrl se je navzgor in zadelo se mu je brez konca. Pograbil je spodnji del in ga stresel. Tihno upanje, da je slabo zaprto, se je razbilo. Stresel je krija. Zama. Potem se je vlegel na lestev, snel puško z ramen, se z glavo in zgornjim delom telesa odmaknil od okna, pograbil puško za cev in silovito usekal po njem, da so se zdrobile šipe, polomil les v okvirih in so ostanki okna s glasnim traskom zleteli na tla, kakor da bi se podiral svet. Partizani so se skrčili pod zidovi, odmaknili od njih, pripogibali, vlekli glave med ramena, silili k tlom in ropot jih je prizadejal, kakor bi jih z macolo udaril po glavi. Ob zvenketu je zatulil pes. Rjovel je v gluho noč, kakor da bi ga dajali iz kože. Mrtve bi prebudil.

Prepozno. Mile je stal na oknu, odprl notranje oknice in izginil. Na lestvi je bil drugi bomaš Zoli. Hitro je lezel in puška mu je opetala okrog ramen. Komandant je že potiskal Actija za njim, da je grabil za Zoljeve čevlje, držal glavno zleknjeno nazaj, da ga Zoli ne bi brnil. Lestev se je nagibala, se drgnila ob zid, se premikala sem in tja. Pes se je hripavo trgal z verige. Kar čutil si, kako mu vrtna- nica stiska goltane. Zoli je bil domala pri oknu. Acti nekje v sredini lestve. Tedaj se je Actija zlonil klin pod desno in se drugi pod levo nogo. Zablignjal je, se trenutek kasneje področja razvlekel, ker so prišumeli. Komandant ga je dirje pograbil, dvignil, stresel. Acti je ječ- ljal nekaj nerazumljivega. Vajsa ga je spu- stili in se tiho zadržal: »Marjanje! »Hajde! Hitro! mu je naročal in ga po- stisnil na lestev. Težki mitraljez je pritiskal Marjana k lestvi. Okrog vratu je imel majh- no torbico s šaržeri. Lestev se je nevarno nagibala.

»Pazi na klime! je opozarjal komandant. Tedaj je v gradu zabobnelo. Zidovi so se zatrešili, zabliskalo se je skozi temo, kri je zaledenela v žilah, pes je utihnil na dru- gi strani. »Hurš, Mile! Naprejšje se je drl komisar. Drl sta se štab brigade in komandant, dila vsa četa. Marjan je v tem hrušču srečno preplezal poljomični razpon na lestvi in že lezel sko- zi okno, ko so se v drugem nadstropju ogla- sili Italijani. Okna so se sunkovito odprla na stečaj. Zabobnelo je pet, deset, dvajset, sto eksplozij. Svetiljakovi treski bomb je v tre- nutku napravil iz najbolj temne noči svetel dan. Bombe so padale na gosto, kakor da bi stresal orehe. Njihovi drobci so z visokim glasom živigali skozi zrak. Rdečkaste eksplozije so obule v množje gradu, kakor bi se vžigali zidovi. Bobnenja ni bilo konca, kakor bi eksploziralo skladi- šče municije.

Tedaj je iz gradu zadonela druga, globoka eksplozija. Besen tresk kragujevčanke je preglašil rdeče italijanske bombe, ki so jim partizani rekli paradajzarice. Bori so prhnili od zidov, stekli v zavetje, po pobočju, za čebeljnjak, ki je stal na vogalu med severno in zahodno stranjo gra- du. Pri lestvi sta ostala komandant in Her- man. Partizani v zavetju so naenkrat videli strašno nevarnost, ki jim je grznila. V sve- tilkajoči svetlobi bomb sta se različno vi- deli njuni postavi. Tudi Italijani so ju opaz- ilisi. Ves ogenj so usmerili na lestev. »Hitro, Herman! Hitro! je poganjal ko- mandant pomočnika po lestvi. Herman je, oslepljen od svetilkajočih se eksplozij hi- tal po lestvi, ki jo je le čutil, ne videl. Pri- plezal je že dva metra visoko, ko mu je bomba priletela na teme, se s strašnim po- kom razletela in fant je, kakor zadržet od strele, omahnil zviška na tla, komandantu pod noge in šaržerji so se vsuli iz torbice. Vajsa ga je pograbil, dvignil, nekajkrat padel z njim in ga končno prilekel za čel- beljnjak. »Istok! je zavpil in skočil nazaj k lestvi. Pritekel je komisar, pograbil Her- mana, počeniil k njemu. »Kaj ti je? je sunkovito vprašal, mu od- penjal suknjič, tipal utripe srca. Herman

je molčal. Na glavi je Istok začutil toplo, lepko kri. Na temenu je zevala za pest velika luk- nja. Istok je počasi položil mrtvo glavo v steptani sneg. Neskončno usmiljenje ga je spreletelo. Herman je bil po letih med naj- mlajšimi v bataljonu, sicer je že dolgo par- tizano. Tako si je želel, da bi šel v vojaško šolo! Njegove želje ne bodo nikoli več raz- veseljevale tovariša ob tabornem ognju. Ba- taljon ima spet zvestega tovariša manj. Pri- teklet je Marko in pokleknil poleg trupla. Globoko zastopljena nista slišala veselega dr- dranja Marjanovega mitraljeza, ki je šival po gradu. »Vajsa! je s presunljivim glasom klical komisar. Ko je Mile skočil v sobo, je prižgal ba- terijo. Znašel se je v nekakšni spalnici. Ka- sneje so ugotovili, da je vrtil v sobo grof- veva sina, dvajsetletnega potegona. Bila je velika, prava dvorana. Miza redi sobe se je šibila od vrste dobrot, potice, torte, poma-

re, čokolade. Brčkone božična darila, ga je spreletelo. V kotu je bila velika postelja, v drugem umivalnik, v tretjem masivna pi- salna miza nasproti oknu velika vrata. Po- hitel je k njim in za njimi zalasil glasove. Kasneje je ugotovil, da je bila tam velika obednica. V njej so se praznično gostili gro- fova družina, Hreni, neki grofovi prijatelji in seveda Italijani. Zoli je bil že v sobi. Mile je počasi potiskal na ključko. Vrata so bila zaklenjena. Z baterijo je preglezal, če je mogoče mo- traš odprati vrata. Ni mu uspelo. Drugega mu ni preostalo, kot da jih razstreli. »Leži v kot, na tla, je naročil Zoliju, od- vil pokrov na kragujevčanki, udaril z vžiga- čem po tleh, postavil bombo pred vrata, se poglaval v drugi kot, se sploščil ob tla in zav- pil: »Odpri usta! Tla so se zamajala od sil- nega treska. Smodnikov dim je napolnil so- bo. Mešal se je z duhom po žganem lesu, s prahom, z zdrobljenim beležem. Široko odprtih ust sta skočila k vratom. Bomba jih

je razsefrala kot bi bila iz pajčevine. Ostanke so žalostno viseli na tečajih. Nastala je smrtna tišina. Skozi razbitino je šila rahla svetloba svetilke, ki je osvete- ljevala hodnik in stopnišče. Mir je trajal le trenutek. Nenadna eksplozija je nadvse šok- antno pripravila praznujočim idilo. Sunko- vito so se odprla vrata na desni, prestrašeni ljudje so silili skoznje. Partizana sta se oddahnila. Videla sta, kje je sovranič. »Stracijala je zapovedal Mile in Zoli je hitro, zaporedoma ustrelil v gnečo, nastalo na hodniku. Zadonela je druga eksplozija bombe, ki jo je Mile zakotalikal pod noge presenečeni krogarski družbi. Nekdo se je zvalil na tla, drugi so brez- upno kričali. Začula so se povelja. Ljudje se so razbežali v drugo nadstropje, v pritli- čje, po hodniku, nekateri nazaj v dvorano. S kratkimi rafali jim je podkuril še Mar- jan, ki je že priplezal v sobo. Italijani so na mah reagirali. S pritličja

in drugega nadstropja so se oglašili strelj, naperjeni v sobo, ki so jo zasedli partizani. Njihov mitraljez je zastokal, razžagal par- ket v sobi, posnel tveri s podbojev, onemel v vdolbini, v katero je bil vzdian okvir vrat. »Ne smemo jih pustiti blizu!« je počasi razlagal Mile. »Od tankaj, kjer so, naj le streljajo in mečejo bombe! Marjan, pazi! se je obrnil k mitraljezu, ki je čepel na drugi strani vrat in stiskal zobe. »Midva bova zabarikadirala vhod, da ne bodo mogli juri- šati v sobo. Glej, da se kdo ne približa! Če se migne kaj, streljaj, toda ne dolge ra- fale, dva tri strelje!« Mile in Zoli sta zmetala posteljino na tla, potisnila posteljo pred vrata in jo pre- vernila. Med vrata sta zmetala stole, nočno omarico, porinila pisalno mizo, Jurisa na partizansko trojko ni bilo več mogoče izpe- ljeti brez velikih žrtev. Sovražni ogenj se je ustavil na preprosti barikadi. Svinčene ke so v graučah razbijale pohištvo, bombe so privzdigovale barikado, kakor bi bila živa.

JANKO JELNIKAR: POKRAJINA

O dušicah, lozicah, bradicah, zvezdicah in peščku

Pomanjševalnice

Na kratko: o Kettejevem pedenjkozmosu

Za Ketteja, se zdi, so zelo značilne ali celo najbolj značilne... zmanjševalnice. Pred leti jih skoraj nisem opazil, kolikor seveda ni- sem medtem pozabila nanje. Ketteja sem najbrž brala drugače... v drugem ključu tako rekoč, ker človek navsezadnje ne bere dvakrat enako. Bralčev pozornost pritegne zdaj to, zdaj ono. Samo po sebi umevno je tudi, da v množstvu besed marsikaj spregleda, kratko malo izmuzne se mu, odtegne, porazgubi. No, tokrat se mi zmanjševalnice niso odtegnile. Nasprotno. Poplesavale so pred mojimi presenečenimi očmi z vsiljivostjo roja mušic.

Naj jih nekaj nanizam, da se bomo vsi skupaj do stega naučili litanijske opoj- nosti naštevajnje?

To mamilo — slast kopčenja in našte- vanja — ni razžirilo svoj čas le Sarabonovo, sonetu in sonetnim vencom zapriševno, pesniško srce, marveč bur in razkraja ce- lo... amuzična in destruirana srca naših najbolj vidnih... mašteválnih antipes- nikov — tistih na konici uspeha ali tik pod vrhom, kot so Jeshi, Salamu, Kocbel mlajši itd — tako imenovanih podpornikov in bojevnikov reistične, pravzaprav dajal- stične in novoromantične smeri, kaj jaz vem, meni — vsebinsko — in dokaj sum- ljivo dišijo... bolj po novoromantiki in inteligentnem prepisovanju dadazima, ko po precej iz tre izvitim in vprašljivem reiz- mu; govorniki su s solo glasom in v apo- getičnem tonu celo — bolj o subjektih in individualnostih, ki bi se radi odličovali, uveljavili in prišli do posebnega izraza v vzpostavitvi nekakšnih vrednotnih lestvic in kategorij, na rovaš celote seveda), ko da- deli oz. poročali o objektivnih nasplo- ter o resnično popredmetnem in za vsako obliko humanizma — ne le specifično in spe- cializirano slovenskega, ki je problem zase in veliki nesporazum, velika regionalna zmeda — za vselej izgubljenem svetu.

No, pustimo trenutne humanistične skr- bi, reistične vabe in sodobne pesniške ug- ke ter se povrtno in preteklost, h Ketteje- vim zmanjševalnicam. Prepíšimo jim pe- le-

ključki... okrogla kolena... v haljici... megalček črnih očes... iz rožnih pe- resec... mlad dijaček, majhen gospodek... sirotec... v tiho šumico... in belceno, belceno roko... lasci... perutičici... sre- bni glasek... pedenj-okenci... s pipico v ustih... streliska... moj žetodec... kakor sočički, kakor zlodčeki... pubčki ajčka... belih ščetnic... nežno mrenico... majhni gozdiči... tritice sok... vsaka velja ka kostonja... Amor, glavica predkana itd... itd... Ze pred 79. leti, na dan sv. Justa in sicer 10. novembra 1944, je član ljubljanskega lite- rarnega društva »Zadruga« Alojz Peterlin očital Ketteju, da njegovo pesem SAMA spreobrniti demitirati saze. Kette je na oči- take burno reagiral: »Koliko jih pa je? Dva cela. In še to je razvidno in očito, zakaj sta rabljena.« (Glej str. 214 druge knjige Dragotina Ketteja v Zbranem delu sloven- skih pesnikov in pisateljev, DZS 1949.) Jaz seveda ne mislim očitati Ketteju zmanjševalnic. Pravzaprav mu ne očitam ni- česar. Ni mi le tako razvidno in očito, kot je bilo njemu pred trideset leti, zakaj jih je bil rabil. Samo zaradi rime in blago- glasja najbrž ne. I. Gre za vpliv ljudske pesni? Ljudska pesem namreč obožuje mikro samostal- niki. Šele računalski nam bodo povedali, koliko jih sploh je. Tisoč? Sto tisoč? Milij- jon? Sporočilo nam bodo skoraj nesmotljivo kolikšna je njih pogostnost v narodnih sti- hih. Našteli nam bodo vse sablice, tratiče, stezičice, lipice, senčice, pitčice in penčice. Pa Margeticne in junačke Matjažice, pa ka- mižolčke, konjččke, štačunice, rebulčice, goj- zdeca, štalice, leskove šibice itn... 2. Morebiti je Kettejevo poudarjeno na- klonjenost in ljubezen do... pedenj-stopinj (stopinje), pedenj-želj (majhnih želje), pe- denj-kodrolascev (kodrolasčkov) in drugega samostalnškega drobčnega vesolja — za- krivila njegova zorna mladost. Mar ne opa- zarja že apostol Pavel v prvem listu Korin- čanom (13,11): »Ko sem bil otrok, sem govoril kakor otrok, mislil kakor otrok, sodil kakor otrok, ko sem pa postal mož, sem opustil, kar je bilo otroškega? 3. Nemara ga k zmanjševanju silil nje- gova k satiri in ironiji izrazito nagnjena natura, ki življenja in »okolij sveta« ne more

vselej jemati povsem resno, temveč le re- lativno zares, z določeniimi, bolj ali manj upravičenimi rezervami? Dandanes bi lahko pristavili: z Brechtovim programiranim dvo- mom oz. z njegovo vero in dejanskim, vsak dan sproti opravljanim kultom dvoma, ki tudi gore prestavlja — kot vsaka vera — in ruši ali namči svetovja? Kako spravit ob velično... gradišljene vrednote in ve- ličine? Jasno, z redukcijo in minimalizira- njem. S... pedenj obeski in priveski, ki učinkujejo komično ter vzbujujajo smeh in posmeh. Kajti: Laže je trepetati pred žan- darjem kot pred šandurčkom. Levstikov mi- nister Gregorc je že zato... dvorna šema in kreatura, ker je... Gregorc, ne pa Grega ali Gregor. Ko bi nam bil Cankar namesto hlapca Jerneja dal hlapčka Jernejšiča, ali bi preстал v pravi narodni simbol? Ga ne bi kot roso posrkala legenda? Kolikor se- veda ne bi obitčal med... pedenj-junaki slovenskih pravilic. 4. Morda pa je v Ketteju toliko zmanjš- evalnic, ker je pri njem šlo v bistvu in poveščenoma za ljubezensko liriko. »Ljube- zenska pesema, pravi njegov komentator dr. France Koblar, »je bila glavna pesnikova vsebina, v kateri najbolj živo čutimo utripe in menje (? kaj pomeni? opomba od, vprašan je J. M.) njegovega življenja.« (I. knjiga, str. 268).

Gre potemtakem za pogovor z dekletom, z žensko. Tu pa tam tudi za samogovor namenjen ženskem bitju. Ali za govor, za meditacijo o njej in o sebi v zvezi z njo. Na Slovenskem pa je bilo od nekdaj in je še dandanes bolj malo možkih — moč in mladenci — ki bi se z žensko in sebi enako osebo. Z žensko, sem brala nekje, ali pa čula, je treba ravnati kot s posil in z otro- ki. Ob delavnih: malo zviška ter s pri- merno distanco in strastjo; na deloput pa je popustiti zavore in kar se da prizna- seljivo: s pravim pokroviteljskim razume- vanjem in skoraj očetovsko mlinho. Skratka, našo možje in fantje ne igrajo tako radi... Jovanovičeva tumorska v gla- vi etc... etc... kot velika Gulliverja v deželici Liliptut, ko se grejo praznični ali delovni ping-pong z mežnim spolom. Torej? Na zdar!

JOLKA MILICEVA

